

kovara hunerî, çandî û lêkolînî ya kurdên anatoliya navîn

bîrnebûn

Fayîz 1997

Çend stranên dilan û
yên gelêrî
Curukî û Dr. Mikailî

Kulu Kûrtleri
M. Şirin Dağ

Celikan Aşireti
Muzaffer Özgür

Kürt Remzi ile röportaj
Dr. Mikailî-V. Duran

Molke'nin Mektuplarında
Orta Anadolu Kûrtleri
Mehmet Bayrak

"Deli çocuğun hikayesi"
Emin Salman

Yabancı bir araştırmacının
kalemıyla Cihanbeyli,
Yunak ve
Haymana Kûrtleri
Nuh Ateş

Orta Anadolul Kûrtleri
"Kimlik ve Aidiyet"
Haci Erdoğan

Kurdên Sêxbizini
Mahmûd Lewendi

3

bîrnebûn

Sê mehan carê derdikeve.
Ûç ayda bir çikar.

Tidskriften utkommer 4 nummer per år.

Utges av Apec-Förlag
Ans. utgivare: Ali Ciftci

Adress / Navnişan:
Box: 3318, SE 163 03 Spånga / Sverige
Telefaks: 08-761 24 90
E-Mail: apec@swipnet.se

Redaksiyon:
Nuh Ateş, Dr. Mikailî, Muzaffer Özgür,
Hacı Erdoğan, Mehmet Bayrak,
Vahit Duran, Bekir Darı, Mahmut Duran,
Sefoyê Asê, Ali Ciftci

Navnişana li Almanyayê
Yazışma adresi:
Karl str. 2, 35576. WZ-Almanya
Telefaks: 06441-52 615
E-Mail: birnebun@hotmail.com

Fiyatı:
Europa: 7 DM
Memleketî'te ederi: 400 bin TL

Abone yıllık bedeli:
İsveç: 200 SEK • Almanya: 30 DM

İsveç hesap numarası:
(Bîrnebûn) postgiro: 468 65 12-7

Almanya hesap numarası:
F. Yıldız Stichwort Bîrnebûn
COMMERZBANK Hamborn - Duisburg
Konto: 5341110-01
BLZ: 35040038 - Almanya

Belavkirin / Dağıtım:
Ankara:
Toplum Kitabevi / Remzi İnanç
Bayındır sokak 22/1, 0642 Yenışehir
Tel: 0312/434 25 43

Polatlı:
Medya Kitapevi ve Kirtasiye
Cumhuriyet Mahallesi, Altay Caddesi
No: 41/ C-11 • Tel: 622 78 71

Kırşehir:
Gül Kitapevi
Lise cad. Zafer çarşısı No 23/a

Fransa:
H. 2. Rue Richer 2 euse
Etage Bureau - 1175009 Paris

Çap / Baskı: Apec-Tryck & Förlag
ISSN 1402-7488

Her nivîskar berpirsiyarê nivîsa xwe ye.
Mafê redaksiyonê heye ku nivîsên ji
Bîrnebûnê re tîn, serrast û kurt bike.
Nivîsarên ku ji Bîrnebûnê re tîn, ger çap
nebin ji li xwedî nayên vegerandin.

Naverok

Çindekiler

3 Nameyên ji xwendevanan/
Okuyucu mektupları

8 Bîrnebûn'dan

10 Navê nexwaşyan

Curukî û Dr, Mikailî

11 Çend stranên dilan û yên gelêrî

Curukî û Dr, Mikailî

12 Destek Nîfir

Simoyê Hertşîd

13 Gotinên Mezinan

Faruk Kanoğlu

14 Quncikê kurikan

Simoyê Herşîd û Curukî, Dr, Mikailî

16 Yarenî/Henek

Mem û Hem, İhsan Türkmen

17 Kültürel değerlerimizi yok olmaktan kurtaralım

M. Şirin Dağ

20 Yörelenimizi Tanıyalım Köşesi üzerine bir kaç not

Vahit Duran

22 Yörelenimizi tanıyalım...Kulu Kürtleri

M. Şirin Dağ

26 Celîkan Aşireti

Muzaffer Özgür

33 Şuayıplı Ne Ayıbı Varsa?

Bekir Darı

36 Kîlamên Dilan/Kîlamên Şînê Ve Kürt Remzi

Bekir Darı

41 Moltke'nin Mektuplarında Orta Anadolu Kürtleri

Mehmet Bayrak

48 "Deli çocuğun hikayesi"

Emin Salman

55 Yabancı bir araştırmacı'nın kalemiyle ...

Nuh Ateş

59 Bir Türk memur'un gözüyle Haymana Kürtleri

Hacı Erdoğan

66 Orta Anadolu Kürtleri açısından "Kimlik ve Aidiyet" ...

Hacı Erdoğan

72 Şiir ve toplumsal etkileri

Hüseyin Kalaycı

75 Newroz Çiçekleri / Xalikanım

Ferîdün

77 Feryad û İsyân

Emekçi

78 Kurdên Sêxbizini

Mahmûd Lewendî

bîrnebûn

Nameyên ji xwendevanan/Okuyucu mektupları

SEVGİLİ BİRNEBÛNCULAR!

Ankara'da üniversite okuyan genç bir kızım. Bir arkadaşım Toplum Kitapevin-den Bîrnebûn'u almış. İlk gördüğümde çok şaşırđım. Bizleri kendine dert edinen bir yayına öteden beri ihtiyaç olduğunu hep düşünüyordum. Yazıları okuduktan sonra heyecanlandım. Ne kadar güzel ve zengin olmuş.(....)

İkinci sayıda dikkatimi bir şey çekti. Belirtmeden edemeyeceğim. Yazarlarını-zın hemen hemen hepsi erkek. Bunu biraz garipsedim desem yalan olmaz. "Kadınlar yazdı da bizmi yayınlamadık" dediğimizi duyar gibiyim. Böyle bir yanıt veriyor iseniz şayet yeterli olmadığını belirtmem gerekiyor. Kadınlarımızı yazmaya teşvik etmede sizlerde (erkekler) bazı görevlerin düştüğünü unutmamanız gerekiyor.

Siz de iyi bilirsiniz ki; Kültürel ve edebi (ninni, masal, ağıt, türkü vs.) ürünlerin üreten ve yaratanları biz kadınlarız. (...) Neyse lafı uzatmamayayım, ben yalnızca bir eksikliğinize dikkatleri çekmek istemiştim. Yeni sayılarınızı ilgiyle bekliyoruz.

Hoşça kalın.

BESÉ YILMAZ / ANKARA

BİRNEBÛN KÜLTÜR VE EDEBİYATTA START!

Mektubuma çokça rastladığım ve sanırım hepimizin defalarca yaşadığı bir diyalogla başlamak istiyorum.

Şehirler arası bir otobüs yolculuğu :

-Merhaba arkadaş nerelisin ?

-Konyalıyım.

-Çok Konyalı tanyorum; ama onlara hiç benzemiyorsun.

-Ben Kürdüm.

-Halla halla! Konya'da Kürt var mı?

-Var

-Daha önce hiç duymamıştım. Peki Konyaya nereden geldiniz?

Her ikimizinde kafasında soru işareti. Yinede yanıt vermek gerek diyerek:

-Biz aslen Adıyamanlıyız. Yavuz Sultan Selim (veya Abdülhamid) zamanında Konya ya sürgün edilmişiz.

Bu sorular, sadece Türkler tarafından sorulmuyor. Son zamanlara kadar Kürtler de Türkler kadar şaşıyorlardı. Ve cevap hep aynıydı.

Bîrnebûn'u gecikmişte olsa Orta Anadolu Kürtlerinin, -bölgeye iskan edildikten sonra- kültür ve edebiyat alanında atılmış en büyük adım olarak görüyorum. Çünkü Osmanlı İmparatorluğundan bu yana uygulanan yoğun asimilasyon politikalarından dolayı Kürtler; kültürlerini bir nebze de olsa korumuşsalar da sanat ve edebiyat alanında büyük bir duraksama yaşamışlardır.

Bu durum kendisini toplum üzerinde daha belirgin bir biçimde gösteriyor. Çok değil şöyle yüz yıl gerimize baktığımızda muğlak bir durum karşımıza çıkıyor. Geçmişimiz hakkında çok fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bildiklerimizin çoğu da rivayetten ibaret. Bunun başlıca nedeni de yukarıda bahsettiğimiz gibi asimilasyoncu, baskıcı politikalar ve bunun kaçınılmaz sonucu olan geçmiş üzerine çekilen kara perdelerdir.

Bu kara perde 80'li yıllardan sonra yavaş yavaş delinmeye başladı. Önce türküler derlendi kasetler çıktı; çeşitli dergi ve gazetelerde makaleler yazıldı, kitaplar basıldı. Kısacası bölge insanı geçmişini daha çok merak etmeye araştırmaya başladı. Yine de kaynaklar sorulan sorulara çoğu zaman cevap veremiyordu. Bazıları: "Biz Adıyaman Besni'den geldik" diyorlardı. Buna gerekçe olarakta kullanılan lehçelerin hemen hemen aynı olmalarını gösteriyorlardı. Bazılar ise: "1800'lü yılların başlarında buralara yerleşmişiz." gerekçe olarakta yaşlılar gösteriliyordu.

Bütün bu söylenenleri kabul etmediğimiz gibi, tarihi belge eksikliğinden dolayı kesin bir belirleme şansımız da yok. Böylesi bir durumda anlatılanlar dahil olmak üzere tüm bilgi ve verileri değerlendirmek zorundayız. Öte yandan Kürdistanlı, tarihçi,

araştırmacı ve aydınlarda Orta Anadolu Kürtlerine ve onların tarihlerine ilgisiz kalıp ihmal etmişlerdir. Onlar taşaron bir güç olarak görülmüş ve ancak siyaset sahnesinde kitle gücü olarak görülmüşlerdir.

İşte tam burada Orta Anadolu Kürt aydınlarmın, araştırmacılarının ve konuyla ilgilenenlerin birleşip daha sağlıklı çalışmalar yapacağı bir dergiye ihtiyaç vardı. Ta ki, Bîrnebûn çıkıncaya kadar. Bîrnebûn şimdilik bu misyonu üstlenmiş durumda. Bütün bunlardan dolayı Bîrnebûn'un çıkmasında emeği olan, yazıları ile destekleyen ve tüm okurlarını selamlarken başarılar diliyorum.

İHSAN TÜRKMEN / ALMANYA

BİRNEBÛN YAZI KURULUNA!

Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesine yapmış olduğunuz böylesi bir katkıdan dolayı sizleri kutluyoruz. Gerçekten önemli bir boşluğu doldurmanın yanında, ulusal değerlerimize de ayrı bir renk kattınız. Dileğim bu güzel çalışmanın uzun ömürlü olması ve anacına ulaşmasıdır.

Bîrnebûn tesadüfen elimize geçti. Daha önce gazeteden tanıtım yazısını okuduğumdan merakla inceledim. İlk sayı olmasına rağmen beğendiğimizi ve içerikli bulduğumuzu söyleyebiliriz. Var olan eksiklerinizi gedereceğinize olan inancımız tamdır. (ikinci sayıdan bahsettiğimizi belirtmeliyim.)

Ancak gözüme çarpan bir eksikliği dile getirmek istiyorum. Derginizin 2. sayısının 12. sayfasında yer alan Sımojë Herşid tarafından düzenlenen "*Orta Anadolunun il ve ilçe bazında tespit edilebilen Kürt yerleşim yöreleri*" haritasında Çankırıyı göremedim. Şunu belirtmeliyimki; Çankırıda önemli oranda Kürt yaşamaktadır. Özellikle merkez köylerde yoğunlaşma fazladır (*en az 20 Kürt köyü vardır*).

Kendim 93-94 yılları arasında bölgede öğretmenlik yaptığım yıllarda çoğu ile tanıştım, (....) dilerim derginiz bu bölgedeki Kürtlerin varlığını göz önünde bulundurur.(....)

Çalışmalarınızda üstün başarılar diliyorum.

HASAN ÖZGÜR / ATINA

BİRNEBÛN DERGISINE EMEĞİ GEÇEN BÜTÜN İNSANLARA SAYGI VE SELAMLAR!

Bir arkadaş sayesinde derginiz elime geçti. Böyle yürekli, doğru ve aydınlatıcı dergi okumadım hayatımda. On yedi yaşındayım ve on beş aydır da Almanya-dayım. Alevi Kürtlerindim. (...) On yıllık okul yaşamım olmasına karşın Türkiye gibi bir ülkede Kürtçe okuma- yazmayı bırakın, konuşmayı bile öğrenemedim.

Kürt alfabesini, Kürtçe yazmasını ve konuşmasını rahatça, çıkarmış olduğunuz dergi sayesinde öğrenebiliyorum ve burada gururla söyleyebiliyorum. İçindeki bilgiler ile de dilimi tanıyor ve kendimi daha iyi aydınlatabiliyorum. bîrnebûn dergisini hazırlayan ve emeği geçen herkese selamlarımı iletirken başarılar dilerim.

ASUMAN / ALMANYA

DEĞERLİ BİRNEBÛN ÇALIŞANLARI!

Çıkarmakta olduğunuz derginin ilk sayısını elimize ulaştı. Cezaevinde bulunan Konyalı bir Kürt olarak her şeyden önce böylesi- ilk olma anlamında- çalışmayı başlatmanız oldukça sevindirici bir gelişmedir. (...)

(...) Derginin ileride çıkacak sayıları elime ulaştıkça düşünce öneri ve eleştirilerimi daha genişçe yazmayı düşünüyorum. Bundan sonra çıkacak sayılar düzenli bir biçimde elimize geçerse seviniriz. Çalışmalarınızda başarılar diler sılav ve saygılarımı sunarım.

YUSUF TAŞPINAR
SAGMACILAR CEZAEVİ / İSTANBUL

SELAMLAR !

Bîrnebûn uzun bir süreden beri gerek Kürdistanda gerekse Avrupanın bir çok ülkesinde yaşayan demokrat ve yurtsever çevreler tarafından konuşulan bir dergi idi.

Doğrusunu söylemek gerekirse bazı çevreler derginin araştırmaya ve İç Anadolu Kürt kültürüne yönelik bir dergi olacağını tahmin etmiyordu. Fakat ilk iki sayı değişik çevrelerin bu olumsuz düşüncelerini ortadan kaldırdı. Derginin yüz yıllardır anavatanlarından ayrı yaşayışan İç Anadolu Kürtlerinin tüm hasret ve özlemlerini tatmin

"Birnebûn"un ikinci sayısı çıktı

■ Kültür-Sanat Servisi

Bir grup İnanadolulu Kürt aydınının çıkardığı ve geniş çevrelerce ilgiyle karşılanan sanat, kültür ve politik dergisi "Birnebûn", ikinci sayısıyla okuyucusuyla buluştu.

Üç aylık periyodlarla yayınlanan ve bu yılın başlarında yayın hayatına başlayan "Birnebûn"un yeni sayısı da birinci sayısı gibi özenle hazırlanmış.

Miçê Usê, Muzaffer Ozgur, Nuh Ateş, Temeli, Meçoşê Darê, Mehmet Bay-

rak, Bekir Dan, Cunûki, Hacı Erdoğan, Gabar Çiyan, Simoyê Herçid, Mem û Hem, İsko/Koçusar, Hüseyin Kalaycı, İbrahim Oğlû, Mem İlikan, Dr. Hecibram Mikailî, çeşitli araştırmacılar, öykü, şiir, roman vb. gibi yazılarıyla "Birnebûn"un yeni sayısında yer almış. Çok sayıda görsel ürünle zenginleştirilen derginin yeni sayısında inceleme ve araştırma yazıları önemli bir yer tutuyor.

yazılması çok olumlu. Siyasi görüşlerimizi bir tarafa bırakalım. Dergi kültürel ağırlıklı olmalı. Kaybolan bir halkın kültürünü yeniden gün ışığına çıkardınız. Biz de burada bir abone sistemi kuracağız inşallah. Burada bir kaç öneride bulunmak istiyorum.

a.) Anadolu Kürtlerinin sanatçılarıyla Birnebûn'a

destek için konser hazırlanabilir. Kültüre hizmet edenlere bir şilt, madalya gibi ödüllendirici hediyeler verilebilir. İlk ödüllün Kürt Remzi ve Serbilind Kanat'a verilmesini dilerim.

b.) Kaset dağıtma işi.

c.) İlerde Anadoluyu kapsayacak bir radyo çalışması

Derginin Kürtçe ve Türkçe çıkması çok olumlu.

Sizlerle gurur duyuyorum.

EHMEDE OMARI / İSVEÇ

Hêvî gazetesi, 9-15 Ağustos 1997, sayı 38

edecek bir çalışma olacağından eminim.

Sömürgeci güçlerin asimilasyoncu ve imhaya yönelik politikalarını etkisiz kılp, kültürel değerleri bu güne taşıyabilmek önemsenmesi gereken bir başarıdır. Birnebûn'un en önemli foksyonu "bu günkü değerleri yarına taşımaktır" bu ise okuyucu ve araştırmacıların çabası ile olacaktır. Yayın hayatınızda başarılar dileği ile.

NIHAT TOLHILDAN / DANİMARKA

MERHABA!

İsviçrede yaşayan Haymanalı bir Kürdüm. Temmuz ayında memlekete izine gittim. Ne göreyim Birnebûn diye bir dergi çıkmış. Avrupa da çıkıyor dediklerinde ne yalan söyleyeyim utandım. Soranlarada haberim varmış gibi davrandım. İkinci sayı elimde var. Birinci sayıyı da gönderirseniz sevinirim. Abone de olmak istiyorum. (...)

MİSTO / İSVEÇ

BİRNEBÛN YÖNETİMİNE!

Kıymetli Kardeşlerim Birnebûn'un çıkması inanılmaz gözlerimi yaşarttı. Bir kültürün bir medeniyetin pisi pisine cahillikle yok olmaması için gösterdiğiniz bu çaba karşısında saygıyla eğilirim. Bir gün tarih kitapları Anadolu Kürtlerini yazdığı zaman Birnebûnu görecektir. Bu çabanız tarihte yer alacaktır.

Derginin yalnızca ikinci sayısını bulabildim. Bence biraz eksik olsada mükemmel olmuş. Hiç bir komplekse kapılmadan konuştuğumuz Kürtçe ile

Güneş!
Ateş!
ak süt!
elleri kınalı gelin!
altın başak!
sarı toprak!
memedeki çocuk!
universiteli!
duydunuz mu?
dağdan kopan yıldızım
nal sesini.
gördünüz mü?
toprağımızın bereketi
BİRNEBÛN dergisini.

Böylesine sevinmemişti
Canbegli

Reşvanlı

ve Şêxbızanlı

böylesine gürlememişti
Anadolu ovasında

bahar.

artık, bizimde
sesimiz

soluğumuz var.

Rast gele DOSTLAR!

FERİDÛN

LI SER NIVISA DR. HECİBRAM MIKAİLİ

Ji kovara Bîrmebûnê re

Berî ku ez dest bi rexneyeke xwe ya piçûk bikim, ez we pîroz dikim ku we kovareke weha derxistiye ku bibe dengê Kurdên Anadolîya Navîn.

Di Bîrmebûn, no:2 (1997), r. 77-85 de bi navê "Polathî Kürtleri-2" nivîseke Dr. Hec-İbram Mikailî derket. Dr. Mikailî di vê nivîsa xwe de gava ku Kurmancîya Kurdîstanê û ya Anadolîya Navîn dide hember hev, hin fer-qîyet di warê hin gotinan de tesbît kirine. Bi ya min ev fer-qîyetên ku Dr. Mikailî dide diyar-kirin, mumkun e ku li gor herêm an gundekî Kurdên Anadolîya Navîn an yê Kurdîstanê weha bin. Lê ne bi giştî. Çimkî ew gotinên ku Dr. Mikailî dibêje di Kurmancîya Anadolîya Navîn de hene, ji %95ê wan di Kurmancîya Kurdîstanê de jî hene.

Mesela ew dibêje ferqeke mezin a K.K. û ya K.A.N ew e ku di hin fîlan de herfa B dibe W û nimûneyên wî jî ev in:

<u>K.K.</u>	<u>K.A.N.</u>
Ez dibêjim	Ez diwêjim
Ez dibînim	Ez diwînim
Ez dibim	Ez diwim

Ev forma jorîn a ku di Kurmancîya Anadolîya navîn de heye, di Kurmancîya Erxenî (qezayêke Diyarbekirê), Agrî û di ya eşîra Kiçan (li Kurdîstana Suriyê) de heye. Ew jî vê forma jorîn bi vî awayî dibêjin: *dîwi-nawî*: dibe nabe, *ez diwêim/ez diwêm*: ez dibêjim, *ez diwînim*: ez dibînim, *hatiwû*: hatibû û hwd.

Hin gotinên ku wî nivîsîne ev in:

(Tenê peyvên *xwar/berwar* (italik) û bi stîla *reş* hatine nivîsîn yê Dr. Mikailî ne. Min jî li ber her peyvekê şerha (açıklama) wê nivîsiye.)

K.K. K.A.N.

axaftin şorkirin, dengkirin, qisekirin: Di Kurmancîya Kurdîstanê de *axaftin* tenê li herêma Hekariyê û Behdînan heye, lê li herêmên din yê Kurdîstanê (wek: Erzincan, Semsûr, Diyarbekir, Mêrdîn, Siêrt, Ruha, Elezîz, Mûş, Bedlîs, Erzerûm, Dêrsim û hwd.) di şûna *axaftinê* de bi piranî: *şorkirin* (Ruha), *deng kirin*, *qise kirin* (Qerejdax), *peyvîn* (Mêrdîn), *galgal kirin* tèn

bikaranîn.

rişgarbûn xelasbûn: Di K.K. de ev gotin berê tunebû, vê paşiyê jî Soranî hat girtin û nuha di warê nivîs û axaftinê de tê bi karanîn. Lê hema hema çî bigre li hemû herêmên Kurdîstanê *xelasbûn* û *xelaskirin* zêdetir bi kar tê.

jahr qotik: Di K.K. de ev herdu gotin jî tèn bi kar anîn. *Jahr* wekî ku Dr. Mikailî nivîsiye *zehîr* e. Lê *qotik* neku *jahr* e. Cûreyek nexweşî ye. Li gelek herêmên Kurdîstanê jî bo nexweşîya *kolerayê* dibêjin *qotik*. Di nav Kurmancan de weha dibêjin: "*Bi qotikê ketiye. Bi qotikê ket û mir.*" û hwd.

hînbûn hubûn: Di K.K.yê de di eynî maneyê de *hobûn* û *hokirin* heye.

koçkînin barkîrin: Herdu gotin jî di K.K. de hene. Lê *barkirin* hema hema çî bigre li hemû Kurdîstanê û di hemû lehçeyan de heye.

razanraketin, xew kirin: Li herêma Qerejdax, Diyarbekir, Mêrdîn, Ruhayê *raketin*, li hin herêman *xew kirin*, li hin herêman jî *nivistin* tê gotin.

cejn eyd: Di K.K. de jî bi piranî *eyd*, *eydî*, *id* tê bikaranîn. Di nav xelkê de kêmkî kes gotina *cejnê* bi kar tîne.

çêlek mange: Herdu gotin jî tèn bikaranîn. Bi taybetî herêmên Ruha, Diyarbekir, Qerejdaxê gotina *mangeyê* bi kar tînin. Yekî Qerejdaxî nizane *çêlek* çî ye.

se kuç, kuçik: Herdu gotin jî di K.K. de hene. Lê bi piranî peyva *kûçik* tê bi karanîn.

agir ar: Li hemû herêmên Kurdîstanê herdu gotin hene.

ar ard: Di K. K. de *ard*, *ar*, *arvan* hene, lê bi giştî *ard* tê bi karanîn.

lazût garis: Di K. K. de *garis* di maneya "darî"ya Tirkî de û li hin herêman jî *lazût* di maneya "mısır" a tirkî de tê bikaranîn. Her weha di hin devokên Dimilî de jî gotina *lazût* di maneya "mısır" a tirkî de ye. Dîsa li hin herêmên Kurdîstanê jî bo "mısır" a tirkî "garisê misrî", "garisê şamê", *garisê genimî* jî dibêjin.

şîn hêşin: Di K. K. de herdu gotin jî hene û maneya wan jî her wekî ku Dr. Mikailî nivîsiye, *şîn*: mavî, *hêşin/hişinbûn*: yeşermek e. Û li gelek herêman jî bo sebzeyê dibêjin *hêşinayî*.

beraxinzîr: Di K. K. de herdu gotin jî hene: *xenzîr*, *beraz*

kewroşk kergu: Di K. K. de herdu gotin jî hene. Bi taybetî li hin herêmên Diyarbekir, Qerejdax, Swêrek, Ruha, Semsûr, Entab û hwd *kerguh, kergo, kergu, kwêrgî* tê bikaranîn. Li herêmên din jî *kevroşk, kîroşk, keroşk, kewroşk, kîvroşk* tê bikaranîn.

kurt kin: Di K. K. de herdu jî hene, di nav xelkê de bi piranî peyva *kin* tê bikar-anîn. Lê di warê nivîsînê de peyva *kurt* bêtir bi kar tê.

biçûk çuk, hurîk: Di K. K. de ev gotin hene û bi gelek awayan tên telafûzkirin: *çûk, çûçik, biçûk, piçûk, biçûçik, hûr, hûrik* û hwd.

gor gorn, mezel: Di K. K. de *gor, gorn, mezel, mezer*

çop gir, gemar: Di K.K. de kêm kes dibêjin *çop*, yan jî kesên ku li bajêr mezin bûbin dibêjin *çop*. Lê li gundan û di nav piraniya Kurmancîxêfan de peyvên *gemar, zibil, gend û gemar* tên bikaranîn.

borî berê: Ev herdu awa jî di K.K. de hene, lê *borî* di maneya "geçmiş, geçen" a tirkî de tê bikaranîn. *Berê* jî di maneya "önce, ilk, eskîden" a tirkî de tê bi karanîn.

nuha nuha, nika: Di K. K. de *nuha, niha, anuha, nuka, nika, anuka* û hîn gelek awayên wê hene.

mirow merî: Di K.K. de gotina *mirow* kêm kes bi kar ûnin, lê bêtir *merî, meriv, mirov*, tên bi karanîn.

çî şun, şwîn: Di K.K. de herdu jî hene: *cî, çî û şûn, şwîn*.

roj ro: Di K. K. de di maneya "güneş, gün" a tirkî de ev herdu gotin tên bi kar anîn. Li hin herêman di maneya "güneş" a tirkî de *tav* jî dibêjin.

birinc riz: Di K.K. de herdu peyv jî tên bi karanîn.

niştiman wetar: Gotina *niştiman* berê di K.K. de tunebû, vê paşiyê jî Soranî ket nav Kurmancî. Di şûna wê de bêtir *welat, weten/ wetan, memleket, war*, tê bi karanîn.

qedar qas, çiqas, weqas: Di K. K. de gotina *qedar* kêm kes bi kartînin, lê di şûna wê de wekî ya K.A.N peyvên *qas, qasî (çî qas, we qas, hew qas)* tên bikaranîn.

zarok zar: Di K.K. de herdu gotin jî tên bi karanîn: *zaro, zarû, zar, zarok, zarûk*

dayê dê, eyê, etê: Di K.K. de *dayê* di xîtabkirinê de tê gotin lê jî bo "anne-baba"yê *dê û bav* tê gotin. Dîsa di xîtabê de *eyê* jî tê gotin.

Peyva *etê* di rastîya xwe de di maneya *xuşka mezin* (abla) de ye lê carna di dewsa *dayê* de tê bi karanîn.

pêlaw sol, meras: Di K.K. de kêm kes dibêjin *pêlaw*, lê li herêma Behdînan û Botan qismek jê dibêjin *pêlav*, piraniya herêmên din dibêjin *sol*.

*K.K.:Kurmancîya Kurdistanê

K.A.N:Kurmancîya Anadolîya Navîn

Mahmûd Lewendî

MERHABA BİRNEBÛN

İlk iki sayımızı gururla okudum. Sayfalarımızda kendimi buldum, halkımın yaşantısını buldum. Bir İç Anadolu Kürdü olarak böyle bir yayın çok duygulandırdı beni. 21. yüzyıla girerken, hala kimlik mücadelesi veren halkımız için, bölgemizde son yıllarda kimliğini sorgulayan ve de kimlik bunalımı yaşayan insanlarımız için, iyi bir çalışma ve iyi bir fırsat olarak değerlendiriyorum.

Bir bütün olarak dergi içeriğini oluşturan yazılar tek kelime ile mükemmel. Hele hepimizin günlük yaşamda birçok defa karşılaştığımız: "Memleket neresi hemşerim?" sorusunun irdelendiği o nefis yazı için, ağzına, diline sağlık sayın Vahit Duran.

Ben üniversite mezunu bir Kürt kızıyım. Ancak Kürtçe okuma-yazma bilmiyorum. Dergide Kürtçe yayımlanan yazıları bilen arkadaşlara okuttuğumda aldığım hazı tarif edemem. Böylece eksikliğin ve kendimdeki boşluğun farkına vardım. Bölgemizde dergi çevresinden arkadaşlara başvurduğumda bu konuda bana yardımcı olabileceklerini ve dil eksikliğini gidermem için kaynak yayın verebileceklerini söylediler. Bu konuda yardımlarını esirgemeyen Mem Xelîkan'a derginiz vasıtasıyla teşekkür ediyorum.

Değerli dostlar, bundan böyle gelecek sayılarda elimden geldiğince, gücümün yettiğince bu yayının yaşatılması için, kendi bölgemde her türlü destek ve yardıma hazır olduğumu bilmenizi isterim. Bu onurlu çalışmalarınızda sizlere başarılar diliyorum.

Keçek Kurd - Kulu /Konya

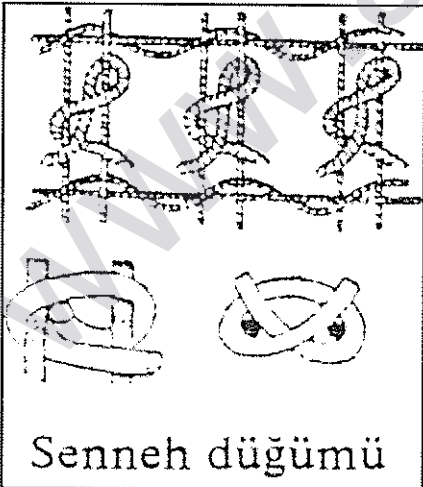
bîrnebûn'dan

Yeni bir sayı ile karşınızdayız. Bihâr ve Havîn sayılarımızın bir arada çıktığını biliyorsunuz. İzin dönemine denk gelmesi bizleri böylesi bir seçime zorladı. İlgiyle okunduğunu gelen tepkilerden yola çıkarak söylemek mümkün.

Sağ olsunlar dostlarımız, gönüllü dağıtıcı ve okuyucularımız ulaşamadığımız yerlere Bîrnebûn'u fedakârlık örneği göstererek ulaştırmışlar. Bu arada bizlerde boş durmuyor, elimizden geldiği kadar dergimizi en ücra köşelere bile iletmeye çalışıyoruz. Ulaşım kanallarında bazı aksaklıklarla karşılaşılıyor olsakta memleketteki okuyucularımıza yüzlerce adet iletebildiğimizi gönül rahatlığı ile söyleyebiliriz.

Hedeflediğimiz okuyucu kitlesi ile tam anlamıyla buluşamadığımız farkındayız. Zamanla aramızdaki mesafeyi parça parça daraltacağımıza inanıyoruz. Bu arada oldukça yoğun bir abone olma isteği var. Bu isteklere yanıt vermeye başladığımızı belirtelim.

Sizlerinde dikkatini çekmiştir; bir önceki sayımızda teknik hatalarımız tam olmasa da önemli oranda azaldı. Buna seviniyoruz. Görsel açıdan daha iyi bir dergi çıkaracağımızın sözünü vermiştik. Bu tarz devam edecek.

İkinci sayımızda Muzaffer Özgür arkadaşımızın kaleme aldığı *Tevn ü Teşî* başlıklı yazıda *Kürt düğümü* teknik bir hatadan dolayı çıkmadı. Bu sayıda yayınlamayı gerekli gördük.

Bu sayımız yine farklı ve zengin bir içeriğe sahip. Dergiye yazı yazanların sayısı çoğalıyor. Okuyucu mektuplarından da görebileceğiniz gibi Bîrnebûn çok geniş bir coğrafya ve yelpazede okunuyor. Bizleri en çok sevindiren de okuyucularımızın alışılmışıgım ötesinde tepkilerini bizlere iletmesi.

Her sayıda karşılaşacağımız *Yörelerimizi Tanyalım* köşesinde bu defa Kulu Kürtleri yer aldı. M. Şirin Dağ imzasını taşıyan bu yazı, bölge Kürt nüfusu içerisinde hatırı sayılır bir ilçeyi ele alıyor. İlgiyle okunacağını biliyoruz ama katkılarınızı da bekliyoruz. Vahit Duran arkadaşımızın *Yörelerimizi Tanyalım Köşesi üzerine bir kaç not* başlıklı yazısında belirttiği gibi bu yöreler farklı yönleri ile ele alınmayı bekliyor. Kulu sakinlerine duyurulur.

Bu çerçevede bir şeyler yazmak isteyip hemen kaleme sarılanlara Muzaffer Özgür arkadaşımızın *Celikan Aşireti* başlıklı araştırma yazısını örnek gösterebiliriz. Kendi köyü ve aşiretinden yola çıkarak Celikanların bu günkü yerleşim alanlarına

dağılımını, geldikleri yörede kalan akrabalarının durumunu, yaşam biçimlerini, sosyal konumlanışlarının resmini çekmeye çalışmış Muzaffer Özgür arkadaşımız. Dikkatleri en çok çekende her halde gayet tartışılmalı olan ve bir çok kişi tarafından merakta edilen *Atkafası* köy isminin nereden geldiğine ilişkin yapılan açıklamalar olacaktır.

Orta Anadolu Kürtlerinin güzel sanatların bir kolu olan edebiyatla ilgilenmeleri ve bu alanda ürünler vermeleri arzu edilen bir şeydi. Kuşkusuz ilk elde ana dilimizde ürünler vermek bu ortak arzuların başında gelmektedir.

Bu sayının da kapak resmini Bîrmebûn için çizen Ressam Bekir Darı arkadaşımızın Türkçe yazdığı Anı-Deneme türü hikayesi ile bu arzuya yanıt vermeye çalışıyor. Bekir Darı *Şuayıplı Ne ayıbı varsa?* isimli hikayesinde Kırşehirin Şuayıplı köyünde yaşanmış bir olayı yöreye özgü espiri anlayışını katık ederek insan ilişkilerindeki rahatlığı ve sabrı betimlemeye çalışmış.

Sivas katliamında yitirdiğimiz Orta Anadolu Kürtlerinden Karikatürist Asaf Koçak'ın anısını tazeleyen bir denemeyi Emin Salman kaleme almış. Okurken katliamın ne kadar boyutlu olduğunu hatırlayacak, fanatizmin ne denli tehlikeli olduğunu bir daha göreceksiniz.

Çocukluk ve gençlik yıllarımızın ilk Kürtçe söyleyen, sesiyle istisnasız hepimizi duygulandıran Kürt Remzi ile yaptığımız röportajı heyecanla okuyacağımızı umuyoruz. Röportaj isteğimizi kabul etmesi ve bir çoğumuz için bilinmeyen bir döneme açıklık getirmesi bizleri sevindirdi. Genç kuşaklar pek bilmeyebilir. Kürt Remzi yetmişli yılların başında söylediği yöreye özgü türküleri yöre insanını, kimliği üzerinde düşünmeye teşvik etmiş. En önemlisi de Kürt ismini kullanmanın tabu olduğu bir dönemde onun bu isimle kaset basması olmuştur.

Adem Gürdere kırklı yıllarda Haymana Kürt köylerinde memur olarak çalışmış bir sağlıkçı. Anıların kitap olarak yayınlamış. Arkadaşımız Hacı Erdoğan yazdığı bir ön yazıyla bu kitaptan bir bölümü bu sayıda sizlere sunuyor.

Moltkenin Mektuplarında Orta Anadolu Kürtleri ni Mehmet Bayrak derledi. Bu belgenin yakın tarihin az bilinen yönlerine ışık tutması ve resmi söylemin etkilerini kırması açısından önemli olduğu inancını taşıyoruz. Bayrak beğenilen bir üslupla yazdığı yazıda gerçekleri tartışma götürmez bir biçimde ortaya koyuyor.

Nuh Ateş, Alman kültür coğrafyacısı Hermann Wenzel'in kitabından bir bölümünü Almancadan Bîrmebun için çevirdi.

Kimlik Sorunu üzerinde Hacı Erdoğan bir makalesi yer alıyor. Hatırı sayılır araştırmacıların fikirlerine baş vuran Hacı Erdoğan, bu özgülde bir tartışmanın gerekliliğinin altını çiziyor.

Simoyê Herşid'in *Çiroka Kêçê masalı*, Mem û Hem ve İhsan Türkmen'in fıkraları bölge Kürtçesinin tadını farklı bir biçimde yansıtıyorlar.

Bu gün bir çoğu unutulmuş ama tarihi süreç içerisinde hep kullanılagelmış hastalık adlarını Curîki derledi, Dr. Hecibram Mikailî arkadaşımızda düzenledi. Bir çok isim gibi hastalık isimlerinin de unutulmaya yüz tuttuğu bir dönemde bu derlemenin önemi yadsınamaz. Okuyucularımızı teşvik etmesi önemli dileklerimizde başında geliyor.

Mahmut Lewendî'nin *Şêxbızîni Kürtleri üzerine* yazısı, Hüseyin kalaycı arkadaşımızın bir Şiiri ve *Şiir ve Toplumsal Etkileri* başlıklı yazısı, Curîkî'nin derlediği türküler, Sanatçı Emekçinin şiirinden bir bölüm, Feridûn arkadaşın şiirleri, Faruk Kanoğlunun derlediği *Gotinen Mezinan ve Bodık* halay türküsü, Simoyê Herşid'in *Nîfir* lar derlemesi diğer yazıların başlığını oluşturuyor.

Daha zengin ve kaliteli bir Bîrmebûn için okuyucuların katkıları gerekli. Bize yerel motifleri içeren resim (*yerelgiysiler*, *sanat ve kültür yönü ağır basan*), masal, hikaye, mizah ve benzeri yazıları yöre kürtçesiyle bize iletilmesini rica ediyoruz.

Bîrmebûn siz okuyucularımızın katkıları ile yoluna devam edecek. Bir dahaki sayımızda buluşmak dileği ile hoşça kalın.

Navê nexwaşîyan

Va navana ji hêla nivîskarên me Curukî û Dr. Mîkaîlî va lî Polatîyê hatine berhevkirin û nivîsandin. Em bî vi kari birbûn û wendabûyina va navana ji ji navberê radîkin. Diwe ku doktoreki kurd kitêbeki tebabetê , pijîkiyê, xweşîtyê bînvîsîne, ê ji vana feydê bîwîne.

Al: *Kan basma*

Avîsmayîn: *Gebelîk halî. Daha çok hayvanlar için kullanılır. İnsanlar için Bizaromayîn, Bîbarbûn gibi kavramlar kullanılır.*

Qefîlandîn, Qefîlîn: *Soğuk almak, üşütmek. Bingöl gibi bazı bölgelerde Qefîlandîn yorulmak anlamında kullanılırken, Orta Anadoluda yorulmanın karşılığı olan westîn, westandîn da üşütmek, üşümek anlamında kullanılır.*

Tîlsîm: *Nezle , grip*

Qaydaşî: *Çocuğun gıdasız kalması*

Erguşk: *Bademciklerin şişmesi*

Baxe, kula xeraw: *Kanser*

Balluk: *Sığîl*

Beşoşki: *Mide ekşimesi*

Bîrov: *Temre*

Bîrîn: *Yara*

Bîrîndarbûn: *Yaralanmak*

Beravêtîn: *Düşük yapmak*

Bervaqûn: *Düşük yapmak*

Bîrîştan- Murnîstan: *Ekzema*

Bukîk: *Arpacık*

Baketîn: *Romatizma*

Çavêş: *Trahoma*

Çor: *Veşa, sığır vebası*

„Çor hatîye ga, vîqîni ketî seya. (kuçîka)“

Patreşîk: *Dalak şişkinliği*

Êş: *Sancı ağrı*

Zîkêş: *Karın sancısı,*

Tîr: *Ani karın ağrısı, kolik*

Dîlêş: *Kalp Hastalığı*

Dorran: *Apandisit*

Dorranteqîn: *Apandisitîn patlaması*

Deve kopan: *Tetanus*

Guhrepîk: *Kabakulak*

Gîr: *Uyuz*

Gurîbûn, Keçelbûn: *Saç dökülmesi, kelleşmek*

Hal: *Tifo*

Hari, Harbûn: *Kuduz, Kudurmak*

Hefîtuzyk: *Yediyıl çîbanı*

Merez: *Hastalıklı, zayıf düşme*

Meçelî: *Verem*

Mîrkutîk: *Kızıl*

Mîrkutparze: *Aşı*

Nıqîsîn: *Ayak burkulması*

Nıqîxîn: *Mide şişmesi*

Lerîzîn: *Şişmek*

Perçîfîn: *Şişmek*

Pîşîkxuravî: *Akciğer kanseri*

Pîstîk: *Kîst*

Ruvîpîçîkîn: *Barsak dolanması, ileus*

Rehje: *Nabzın hızlı atması, taşıkardi*

Sapîleca: *Zatûre, Pnömoni*

Sorîk: *Kızamık*

Serêş: *Sara, migren, sinir krizi*

Seqawî: *Ruam hastalığı, At nezlesi*

Serxweçûn: *Bayılmak, kendinden geçmek*

Çîlavêş: *Mide ülseri*

Şewpotuk: *Bel soğukluğu*

Şelmîzî: *Prostat büyümesi*

Kenk: *Bel ve Sırt ağrısı*

Kejokhêtêş: *Siyatik*

Kullekî: *Topallık*

Kepenek: *Koyun keleşği*

Kotan: *Şarbon*

Kul: *Çiban, iltihaplı yara*

Kulnêr: *Abse, kıl kökü iltihabı*

Kuxîk: *Boğmaca , öksürük krizi*

Xeneqotîk: *Boğmaca*

Xwingirtîn: *Kan tutması*

Kula xîraw: *Boğaz kanseri*

Qotîk: *Derd, zehir*

Kûtbûn: *Felç olmak, yatalaklık*

Zîravîk: *Safra kesesi iltihabı*

Zerîk: *Sarılık*

Zerêş: *Anjîn*

Zerîka reş: *Kara sarılık, siroza, karaciğer kanserine bağlı sarılık*

Zîfs: *Kıl kurdu*

Zurî: *Solucan*

Sîpîk: *Katarakt*

ÇEND STRANÊN DILAN Û YÊN GELÊRÎ

BESA PEMÊ

Ez hilkîşim sîla temê,
Mın bang kîrî, gotî Besa Pemê.
Şuşa jêrîn tev yörûkîn tenê mame
Mın bî xwe gotî, xwe gîriyame.

Devî xweş qurna kaniyê,
Sînga gewr do yê miyê.
Diya cazî çû beriyê,
Mın paç kîriye pêşira bî xi ye.

Here lê lê Besa Pemê
Ez şewitandim te melhemê.
Şuşa Jêrîn ketim cemê
Şar dayî dorê herdemê

Here pîsmami mîno qehremano
Xwe dayî gazê pêş malano
Hîndê xelkê gotî here, çey sa no
Tenê were, canî Besik

dotmamê xwe qurbano.

Ji gundê Sinayê Şuşê

10.08.95

JBerhevkar: Curukî

Rastnivîsina: Dr. Mikailî

KLAMEK JI GUNDÊ MILSÊFA

(A. Tüfekçioglu)

Dîli mın baxçe hêlê pîrê,
Şemok zeweş(zebeş) tê da bûne gîre.
Ez terku canî te jî nakim,
Heta ku stûyî mın nere ber kêndîrê.

Berî taxa berî taxa
Xewê xweş e cem bartlaxa
E ku yari mın nasnake,
Lê ra (Jê ra) dîwên Omer axa.

HELİMXAN

Here lê lê Helimxanê,
Sîngê gewr, memîk dûkanê.
Mın ra bûye bazara Canbegliyanê.
Bû xana serî rîyanê.

Jor da têye, çokek rakır
Hevalê dorê qe deng nekır.
Ez zîkî xwe da pırr şa bûm,
Şuşê vê carê maşallah kır.

Bîhar hati, te nawinim,
Gul sosîna naqetinim.
Herçik siyarek rawirtiya,
Ez kori xwedê, nahawinim.

Va klama lî gundî Sincikê hati strandin.

KLAMA EYŞANA GOZİKÊ

Gundê Hecomera

Warda warda heyran warda
Her çar malê heriya gewr da
Xortê camêr dest xwe ber da
Xwe çû , me lî gundên warda.

Berjêr mere, berjêr çem e
Qame were eza te me.
Derdi mîno tu neyî derd e,
Kevîrî mermer wayne (bine) ser de.

Yari xwe yî heft salan berde
Here xwe melî, zekatên warde.

1. Şar: Kadınların başına bağladığı tülbend

2. Herdem: Genç kızların baş örtüsü.

3. Sîla temê: Nave gazekê ye. Va strana xalî mîni Hec Abdurrahman lî ser dotmama xwe, Besa Pemê strandî. 1927 Valiyî Qonyê Cemal Bardakçî yörük anîne Şuşa Jêrîn û bî zorê dane rûmîştandin. Êw mesele jî di stranê da derbas dibe.

DESTEK NIFIR

SIMOYÊ HERŞID

Nifir li ba her civatê hene. Kurd ji nifirbaz m. Yên nifir pîr bi tin li ba wana ne hindik m. Nifir şorên xerab m. Pê wan zikê meriva diêşe. Nifirbaz pê nifirkirîne hindirê xwe vedisine.

Zimannasê Hollandî, Piet van Sterkenburg heyşt sala li ser tarîxa nifirkirîne xebitiye. Li gor a wi, meriv bi nifirkirîne stresa ser xwe diavên an ji wê dîkin bin kontrolê. Bi nifirê, meriv dixwaze yê hemberi xwe bitirsine û pê his û hersê xwe bawê der.

Nifir lomeyên xerab m. Ew meriwan ava nakin, lê xerab dîkin. Nifir ji parek e, ji kultura insanen. Lewma, dera ku em nifirên xwe ji binivîsim. Ji bo çî? Ne ku bo hun wana bi kar binin, bo ku ew ji bîrnebîm û bîr zanin. Ew ê lazîm bîm, bo ku em xwe û bapîrên xwe nas bikin.

Ki dîzane, belki rokê yek ji nav me derkeve, mîna zimannasê Hollandî, bixwaze li ser nifiran lêkolînekê çêke û bibe şegê nifiran.

Li jêr ezê, qasî ku tê bira min, destek nifir binivîsim.
Yên ji devê Kurmancên hêla Kuluyê (Konya), li gundên Reşîyan.

- Ar vî mala bavê te keve	- Mala te mêrat bibe
Ar vî mala bavê keto	Mal mêrat bîyo
- Axûyê vexwe	- Merez û mîtîk lê hato
Axû vexwaro !	- Mala te bişewite
- Birina reş li te were	Mal şewitiyo
Birina reş lê hato	- Ocaxê te kûr (Kor) bibe
- Bîrûsk li te keve	- Suyê (stuyê) te bişkê
Bîrûsk lê keto	Su şikeşto
- Çavê te kûr (kor) bîbin	- Suyê te di bin te va be
Kûr büyo	- Şûna xwe ranebi
- Dermexwin bîbi	- Tu şerpeze bîbi
- Dest û piyên xwe baneki	- Text-tacê te wergere
- Destên te bişkên	Text- tac wergeriyo
- Herda ku çûyi, jê venegeri	- Tu bişeyiti
- Ji vir da heri, ji wê da neyi	- Tu bibheceyi
- Jan li te were	- Tu bixeniqi
Jan lê hato	- Tu di herdê reş bi
- Kul di bin çeng da hato	Tu di herdê reş kevi
- Kula merezê li te were	- Tu di sibê negêheyi
Kulê merezê lê hato	- Tu we tu royan nebini
- Kula qanserê li tê were	- Tu bîpirtîli
- Kezew li te reş bibe	- Xwedê bela xwe bîde te
- Kezew li te were xwarê	- Xwedê bela te bîde
- Mala bavê te wêran bibe.	

Gotinên Mezinan

berevkar; FARUK KANOĞLU

Van Gotinên Mezinan yên li jêr ku li jêr hatine nivisandin, Li gundên ku vêra "Gundên Sewêda" (*Bêşqawax, Qendil, Çîman, Yayla, Çolê*) dibêjin hatine berhevkirin. Ew gundana gîredayî yê. Navçeya Cihanbeylîyê ne.

- Kûçik bi kurman namirin.
- Dı gundan da ku Melle neman, bi dîkan ra dibên Ewdirrehman.
- Ez dibêm ez xadim im, ew pirs dike: "Çend zarokên te hene?"
- Qatır çikas çê be, jî tim dolê kêr e.
- Bavêje çalê, heya salê.
- Ro dihere Keda narre.
- Şerrê sibe bervê herre, ê êvarê lê bireve.
- Hebû xerman e, tunebû demane.
- Mala bi ga, bi deve nabe.
- Kerê mirî, ji gur natirse.
- Bi gur be mîya me bixwe
- Pîrê memmir buhar tê, Kalo memmir pincar tê.
- Dibêje ez dêw bikêm xwe nelekînim,,
- Dêrdê birçiyar tim nan e.
- Li şuna şêran kund dixwine.
- Di xelkê ra li dûr tê, ji min ra li binê tûr tê.
- Bi nîskê berşoşkî dibe.
 - Pez pezê Xello ye nav navê Cello ye.
- Mişkê kor xwelfiyê dikole li serê xwe dike.
 - Mala mêran quça zêran.
 - Dînikê dînê, mî guherî bi bizinê.
 - Dewê meriya ji mastê xelkê xwaştir e

Bodikê

*Oy Bodikê Bodikê
her yalla Bodikê
Manga belek ho dikê
Toy toy toy Bodikê*

*Oy Bodikê Bodikê
toy toy toy Bodikê*

*Bodika min qiz e,
her yalla Bodikê
Sergovend e dilize
toy toy toy Bodikê*

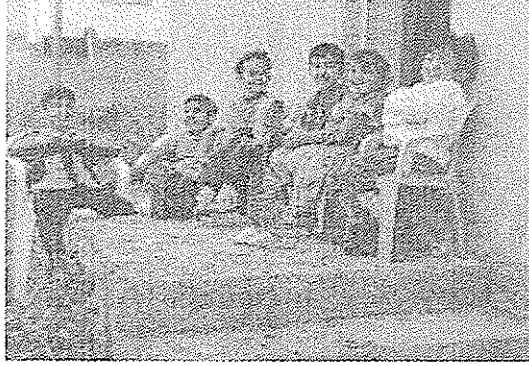
*oy Bodikê Bodikê
toy toy toy Bodikê*

*Bodik birine bin dara
Her yalla Bodikê
Dikale mîna kara
Toy toy toy Bodikê*

*Oy Bodikê Bodikê
Toy toy toy Bodikê*

Têbini: Bodikê kîlameke govendê ye û li gundên Sewêda ji wê pîr hezdikin. Bodik ji çelika devê ra tê gotin. Keçika jî bi vî navî bi nav dîkin. *Bu Halay türküsü* Gundên Sewêda *olarak bilinen Cihanbeyli ilçesine bağlı; Beşkavak, Kandil, Çölköy ve Çimen köylerinin düğünlerinde en sevilen türkülerdendir. Bodik ise: Deve katarının en sonunda yürüyen küçük sevimli vede süslenmiş yavru devedir. Aynı zamanda kız çocuklarına da bu isim verilmektedir.*

Quncikê Kurikan

Çêroka Kêçê

SIMOYÊ HERŞID

Çêrok hene, kes nîzane ew jî kingê va mane. Ew dîbm malê xelkê. Çel sali beri vê, lî gundê Xelka (Kulu), wexta ku ez heft-heyst sali bûm, hemsaliye ki min hebû. Jê ra digotin Hesê Hevê. Hesê çêroka kêçe dîzani. û lî odên mêran katdîkîr. Mêran bani wi dîkîrîn, lî jorê odê, lî ser mindera bîlînd şûn dîdana wi.

Hesê, bî çarmêrki rûdînişt û weng dest pê dîkîr:

- çî hewûye çî tunewûye, kêçek hewûye. Rokê, kêç çûye helkiştiye ser cemedê xwe xûşkîriye. Ew jî mîşkava gêr dibe û nigê xwe dîşkê. Kêç bî hêrs ketiye, gotiye,
- Cemedê te çîma nigê min şîkêna ?
Cemedê gotiye
- Ma ro nede min!

Kêçê gotiye,
- Royê çîma tu dedi cemedê ?

Royê gotiye,
Ma bîzîn lî paş çiyê neçêre!

Kêçê gotiye

- Bîzîn çîma tu lî paş çiyê diçêri ?

Bîzînê gotiye,

- Ma gur min

nexwe !

Kêçê gotiye,

- Guro çîma tu bîzînê dîxwi?

Gur gotiye,

- Ma kuçîk min nexwe,

Kêçê gotiye,

- Kuçîk çîma tu gur dîxwi?

Kuçîk gotiye,

- Ma Xatûn nanê şewiti nede min!

Kêçê gotiye,

- Xatûn çîma tu nanê şewiti dêdi kuçîk?

Xatûnê gotiye,

- Ma mîşk nekeve çali êrd!

Kêçê gotiye,

- Mîško çîma tu dîkewi çali êrd?

Mîşk gotiye,

- Ma pîsik min nexwe!

Kêçê gotiye,

- Pîskê çîma tu mîşk dîxwi?

Pîskê gotiye,

- Hîm dîkîm, gîm dîkîm, bîna xelkê

xerib dîkîm! Daniyeke xwe ya bî

nok û nisk dîkîm û dîxwîm!

Hesê çêrokvan: Çêroka min

çû qiyametê Rehmet lî

vê civatê

Dawî.

ÇİROK

Berhevkar: CURUKÎ

Rastnıvis: MIKAİLÎ

Çiroklar genelde şu tekerleme ile başlar:

Çirok çirok, manga xirok.

Guna jêkm, di teystê km.

Suwê da rawın binkm.

Ve şu söz ile sonlanır;

Çiroka mın rast, mın xar parik mast.

RÊWÎ Û COTKAR

Ew meriyeki xort û jir bû , pêlwan bû. Kesi ku tu bî wi bikaniya, bî wi va gulaş bıgırta tune bû. Piri lafazan bû, kesi ku pırs û qıse wi şuva veğerine tune bû. Gund û bajar nehişt, gi tev da. Rokê lı peri rê mêreki cote xwe diajot. Sılav da wi. Cotkêr sılav hıland.

Rêwî got; Lo Cotkaro! Mın tu gund û bajar nehiştın, ez geriyam, le mın tu desteki ku ji ser desti xwe ra nedî.

Cotkêr veğerand; Desti ser desta ra ye, ço yi ser çoya ra ye!

Lı ser vê bersivê rêwî nişkava xwe berada nave cotkêr, le belê Cotkêr çing bî pilê rêwî va gırt ew avêt erdê û lı ser singa wi rûnişt, dest kire qırıkê. Rêwî aman xwest, xwe berda.

Cotkêr got; Xarzê ezê ji te ra qala heyeta xwe bikım.

Em zamaneki çel hût, eşqıya lı çiya

digerıyan, me rê û rêç dıbirin, merı tazi dıkırın. Rokê em lı ber eskeran direviyan û me , çel kesi xwe lı peri rê, dı kureke hişk da xwe veşart. Eskereki kurıya hişk ji erdê hıland, da desti xwe, lê nihêri û bı yek va avêt zik newalê .Em giştık ser hev da ketın, birındar bün. Aha wêngê va ew dıdani (dıran) mını pêşiyê jikestiye.

Wi tewatur dıkır.

Dıra gayê xwe ji nir berda û bı rêwî va tevhev çün mala wi. Jına malê ji wan ra şiv ani, ew xwarın. Paş nêni ji qehwe vexwarın. Lı ber dêri mırışk digeriyan, çavê rêwî lı mırışka ket û got: Va mırışkana çıqas gir in!

Cotkêr disa bı tewatur; Mırışkê me wêqas gir in ku, her hêkek wana ji hêla heyşt mêran va lı tutokê tê barkırın.

Xıre, meriyê wana çük û hur in?

Wi dom kır; Meriyê me weqas gir in ku, avê birê bı kulma dıkşınım.

Birên wana teng û kûr in?

Birê me weqas kûr in ku, mangê ku sıwê da hati ber boxê, êvarê dızayi.

Çiroka mın rast, mın xwar parik mast. ■

TİŞTONEKÊN VÊ HÊJMARE

1-Oda şuştı maştı, si û du mela tê da rûniştı.

2-Oda şuştı maştı, lor tê da rûniştı.

3-Tışteki mın heye, tere tere, lı paş xwe nanure.

4-Podım qoriya, bışqul fıriya.(Podım: Deve yavrusu)

5-Çiwalê risini, genime goştini.

Bersivên va tıştonekana dı hêjmara tê da ê bê dayin.

Bersivên tıştonekên hêjmara 2 ya

1.Zobe 2.Cıl, doşek 3.Kûsı 4.Stêrik 5.Gelt

Yarenî/Henek

RIVIYÊ QÛNÊ

Heso, Huso û Misto hersê bira ne. Huso, tomofilek (otomobil) kiriyê. Çuye bajêr, kû tomofila xwe bine gund. Her du brayên din, çav li rîya wî ne. Li der gund dipên. Cîranek, wan dibîne û dibêje: *Hûnê li ber tekerâ tomofilê, çi serjêkin?*

Heso : Emê Misto serjêkin!

Misto: Erê! Erê! Misto, serjêkin bavê min. Lê riviye qûnê jî para brayê min ..

YEK A ÇIRBIBE?

Hecî û Husîn, herdu bira ne. Hecî ji eskerê, bi perene pir vedigere gund. Bi wan perena 25 pez standine û dest bi şivanîyê kiriyê. Roj tèn û diherin. Hecî û Husîn, dixwazin mala xwe jihev cê bikin.

Rojekê Hecî, jî çolê laşê yê miyekê li ser kera wî, vedigere gund.

Husîn jê dipirse: Va çi yê Hecî?

Hecî: Gur hate pez, mî yek kuşt.

Husîn: Xizir bi hevalê te be guro, min jî tim digot, kû em cê bibin, 12 pezên Hecî, 12 pezên min. Va miya din a çirbibe?

QÛRBANÊ TE ME

Hemo, ji gundekî cîran dizevice. Çend mehan bi jîna xwe jiyana xwe didomînin. Lê, jîna wî nakeve serî wî, pê qail nabe. Dixwaze jîna xwe berde.

Husîn jî cîranekî Hemo'yî tenakê hişsivik bû. Ji ber xizanîyê hîn nezewicibû. Dibihîze kû Hemo jîna xwe berdide. dihere cem Hemo. Jê ra dibêje: Hemo qurban, min bihîst tu jîna xwe berdidî, rast e?

Hemo: Erê bra, va jî min ra nabe. Ez dixwazim wê berdim.

Husîn: Qurbanê te me Hemo, ew çend roja li cem min be, paşê berde.

MEMO

Memo zilamekî jî gundên dora Kuluyê ye. Ew 10-12 salan li Almanyayê maye û piştî va salan dixwaze ku here gundê xwe. Lê ew biryara xwe dide, li balafirê siyar dibe tê Kuluyê. Li wir banga texsiyekê dike, dibêje: Gelo tu dikari min bigihijîni Qerejdaxê, heqî te çiyê, eze bîdîm te.

Li texsê siyar dibe, tê gundê xwe. Heya vira baş e. Li dora xwe mêze dike dike şaş û mêtal dimine; gund hatê guhartin, gundê ku lê xwedi dayê, lê mezin bûye, va gund a nine. Ji şoforê texsê dipirse: Ma tu baş dîzani vira Qerejdax e? Şofor dibêje: *Emrê min çil e û ez çil hezar carî hatimê vi gundi.*

Memo bi gotinên şofor qanî dibe. Lê icar ji mala bavê xwe nasnake yan ji nîzane çawa here. Li dora xwe mêze dike, çend zaroyên bi goga lingan dileyzin, dibine, dipirse: Hun mala Elê Miçe nasdikî? Zarok jê ra nişan didin. Memo diçe dor mala xwe. Li dora xwe mêze dike jîneka pir dibine û dibêje: Xaltê, tu mala Elê Miçe nasdikî? Jîna pir li dîzivîre, bersîva wî didê: *Mala te ava be Memo, te mala xwe nasnekir, ma te dayîka xwe jî nasnekir?*

MISTEFA Û DU MOTOR

Rojekê du merivên jî gundê Tetera (Kostengil-Kulu) li motorê xwe siyar dibin, tèn Qerejdaxê dîzitiyê. Mangakê dîdîzin diçim. Gundiyekî Qerejdaxê, bi navê Mistefa vana dibine, dibêje: Ezê lez bikim, herim mala xwedanê mangê, gazinca vê dîzitiyê jê ra bikim. Mistefa diçe mala xwediyê mangê, jê ra dibêje. Xwediyê mange, yên dîziti kirinê, dide dadgehê û Mistefa jî şahid dîmvisinin.

Çend meh derbas dibin, roja dadgehê tê. Gişk bi dor ifada xwe didin û rûdînin. Hakîm gazi şahid dike û dibêje: *Sen olayı görmüşsün, anlat bakalım nasıl oldu?* Mistefa dibêje: Wala hakîm beg. *bir adam iki motora binmişti inegi çalıyordardı.* Hakîm li ifada Mistefê mêze dike û dibêje: *Yaz kızım, şahidin hiç bir şeyden haberi yoktur.*

İhsan Türkmen

KÜLTÜREL DEĞERLERİMİZİ YOK OLMAKTAN KURTARALIM

M. ŞİRİN DAĞ

Kürdistanı göç ve ekonomik nedenlerden dolayı terkedip Orta Anadolu'ya yerleşmiş, küçük bir kesim dışında yerleşik düzene geçmiş olan Kürtler bir kaç yüz yıl önce bilinçli bir politika sonucu sürülmüşler ve mecburi iskana tutulmuşlardı.

Bu sürgün politikasının temel hedefi, ulus olmanın temel öğeleri olan toprak birliği, dil ve kültür birliğini bozmak yok etmektir.

Anayurtlarından sökülüp atılan bu insanlar doğal olarak Kürdistan Kürtleri ile olan toprak birliklerini kayıptı. Onlardan uzak bir coğrafyada yeni bir yaşam mücadelesi vermeye başladılar.

Toprak birliğini bozmayı başarabilen sömürgeci devlet, diğer bir amacı olan dil ve kültür birliğini bozma hedefine, tüm baskı ve asimilasyon politikalarına rağmen ulaşamadığını söyleyebiliriz.

Dil ve kültür olgularını yok etme politikalarını boşa çıkarmada etkili olan bir çok neden vardı. Kürtlerin Orta Anadolu'da kendi aralarında sahip oldukları bir toprak birliği zaten oluşmuştu. (Konya-Ankara-Kırşehir üçgeni). Bu durum bölgede insan ilişkilerinin iç içe olmasına neden oldu. Bir birinden kopuk olmayan bu ilişkiler böylece izole bir biçimde 1950'li yıllara kadar kapalı köy ekonomisi içerisinde devam etti. Bu yıllara kadar Kürtler kendi kendilerine yetebilmeyi başarabilmişlerdi. Pazar ekonomisinin dili olan Türkçeye pek ihtiyaç duymadılar.

Yaşam anayurt dan farklı özellikler taşımadı. Ekonomilerini yine hayvancılık ve tarım üzerine kurdular. Önceden edinilen tecrübeler ve tarihten alınan miras kültürel bağların korunmasını sağladı. Kürdistan ile olan kültürel ve sosyal alandaki ilişkilerini sürdürdüler. Bu Kürdistan da kalan akra-

baları ziyaret, *dengebe*lerin gelip gitmesi vb. biçiminde oluyordu.

Dil ve kültürün korunmasında diğer ve en önemli etkenin ise bu alanda var olan gelişmişliği gösterebiliriz. Bir başka dil ve kültür tarafından rahatça asimile edilemeyecek kadar zengindi Kürt kültürü ve dili.

Bölge Kürtleri toplumsal ilişkilerinde taziye ve nişan ziyaretleri, misafir ağırlama gibi kültürel öğeleri aynen yaşadılar ve de yaşattılar. Bu yaşam içerisinde dillerini - bu gün yasaklama ve asimilasyon politikaları karşısında bozulmasına karşı koruyabildiler. Cenazelerinde ana dilleri ile ağıtlar aşklarını ilan ederken de sevdalarına türküler yaktılar. Bebeklerini Kürtçe ninnilerle susturdular. (Aştikirin-Kürtçede bebekler, susmaz uyuyamazsa *aştbike* denilir.)

Kendi dilleri ile halaya durdular. Folklorik yapılarını ana dilleri ile betimleyerek korudular ve yaşamasını sağladılar. Halkların dil ve kültürlerini koruyabildikleri oranda bir kimliğe sahip olabileceklerini unutmadılar.

Orta andolu Kürtleri'nin günümüze kadar ulaşan ağıtlarını, türkülerini ve ninnilerini incelediğimizde, kültürlerini nasıl korudukları ve kimliklerine nasıl sahip çıktıkları görülebilir. Örneğin bir ağıdın masum dizelerinde Kürt taziye geleneğinin nasıl olduğunu veya nasıl olması gerektiğini kolayca anlayabiliriz.

Xwangê bra weng nabin

Guliyê xwe yek biskên ketiya bin

Reşê xwe ya girêdayî

Ziraveyê xwe di billûrada bin (1)

Burada ikinci dize de, Kürt insanın ölüme karşı duyduğu isyan duygusunu şiddetli bir biçimde yansıtan saçların yolunması, kolların bağlanması olmaktadır. En önemlisi de bunun ağıda konu edilmesidir. Ağıt öyle

güçlü bir acı hissi ile söylenmelidirki, kavalmın ezigisi durumuna gelebilmelidir.

Ayrıca bu ağıdın, komşu köyden gelen bir bayan tarafından ölenin kız kardeşine hitaben söylendiğini belirtmek gerekirki: Bu köyler arasında birliği, sitem edecek kadar samimi ilişkiyi ve bağlılığı gösterir.

Geride genç karısı ve bir yaşındaki bebeğini bırakıp Çanakkalede şehit düşen birisi için kız kardeşi:

Ji wê hengorê heta vê hengorê

Ez raneketim ji dengê dergûşê, Ji lorê lorê (2)

Dizelerinde acısını dile getirirken bölgede kaybolmaya yüz tutmuş *Lorik-Nenni* kelimesini günümüze taşıyordu.

Bir başka ağıt ta, genç kızını amansız bir hastalıktan dolayı kaybeden anne;

Li livanê Zêvo, li livanê

Hewêsa dilê min da mayî

Mîn Zêwîk nedî bi şar û kitanê

fêlekê ku mala xwe şewitî

Çelî zemheriyê kirinê xwe nizanê (3)

Orta Anadolu Kürt kültüründe *Şar* ve *Kitan* gibi giysi aksesuarları türkülerde önemli bir yer tutar...

Bölge Kürtleri düğünlerinde de kültürlerini yaşatmaya önem verdiler.

Taw taw taw lewendê

Sîng gewre, balgîh zendê

Sewa xatirê te rindê

Ketim serî govendê (4)

Dizelerinde görüldüğü gibi sevgilinin güzelliği, aşk, fedakâkarlık doğal bir güzellik ve sağlam bir dil yapısı ile yansıtılmıştır.

Bununla birlikte aşk türkülerinde eşsiz benzetmeleri, özgün Kürtçe kelimeleri, duygu yüklü ince ifadeleri yakalamak mümkündür.

Kaniya gundi me mermer e

Ef çiya rinde dihere sere

Bejna Efê dara ter e

Wirda wêda werdigere (5)

Dörlükte sevgili taze bir ağaca benzetilerek sallanışı ince bir dille anlatılmaktadır.

Ağıt ve aşk türküleri ile birlikte ninnilerde de Kürt kültürünün ince özellikleri ustaca dile getirilmektedir.

Ninniler erkek ve kız çocuklar için ayrı ayrı söylenir. Aşağıda sözlerini vereceğimiz ninni de erkek çocuğa verilen değeri ve nasıl bir yaşamın beklediğini görebiliriz.

Qurban qurban heft cara

Ji te ra bînim heft yara

Yek a meşk û yara

Yek a sêr û kulinê

Yek a derzî û dirûnê

Yek a germê havinê

Yek azevî çinîne

Yek a bêrî û dotinê

Yek aserî û kine şuştinê (6)

Ninni'nin ilk dizesinde *Qurban qurban heft cara* denilirken Kürt toplumunda erkek çocuğa verilen önem ve annenin çekinmeden erkek çocuk için kendisini feda edebileceğini görüyoruz. Diğer dizelerde erkek çocuğun mutluluğu için kız feda edilirse de asıl göze çarpan kadına ailede biçilen iş bölümünün sıralanmasıdır. Aynı zamanda toplumdaki çok eşlilik ima edilmiştir.

Kız çocukları için söylenen ninnilerde öğütler verilirken namus ögesi ön plana çıkmaktadır.

Keçê keçê rindê mereve

Lingê te bi ber tûpa keve

Brayê te bi dû te keve

Dayîka bi rûyên xwe keve (7)

Evet! yukarıda da belirtmiştim. Dünya halkları dil ve kültürlerini yaşatıp korudukça etnik kimlikleri konusunda söz sahibi olabilirler.

Orta Anadolu Kürtlerinin yarattığı sayısız kültürel değerden ağıt, türkü, ve ninnilerden bir kaç örnek sundum. Bunların korunması ve yaşatılması gerekiyor. Kaybolarını engellemek için derlenmeleri, yazılı hale getirilmeleri ve arşivlenmeleri önemli bir görev olarak önümüzde duruyor.

Her annenin bildiği bir kaç ağıt, her gencin bildiği bir kaç türkü vardır. Okurlarımızın yörelerinde söylene gelmiş ve bu gün çoğu anonimleşmiş olan ağıtları, türküleri, ninnileri yazılı hale getirerek dergimizin yurtiçi ve yurtdışı adreslerine ulaştırma-larını bekliyoruz.

Dipnotlar:

- (1) Gülê Hecî Tîrê Gölyazî
- (2) Hüsnê Hecelî Karacadağ
- (3) Eşmavî Kırkpınar (4) Anonim
- (5) Anonim Gölyazî (6) Anonim
- (7) Anonim

ÇIRA

11

ÇIRA

no:11/1997

-kovara kulturî-

(Kovara Komeleya Nivîskarên Kurd Li Swêdê)

Navnîşan/Adress:

Box: 2015

176 02 Järfälla/Sweden

avaşîn

AVAŞÎN

no:6/1997

-kovara wêje, çand û ramanî-

(Kovara Înstîtuya Kurdî li Stockholmê)

Navnîşan/Adress:

Fridhemsgatan 15, 3 tr.

112 40 Stockholm/Sweden

NÛDEM

NÛDEM

no:23/1997

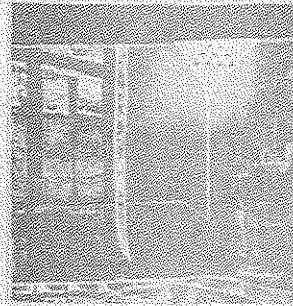
-kovara hunerî, edebî û çandî-

Navnîşan/Adress:

Termov. 52, 2tr.176 77Järfälla/Sweden

DUGIR

6

DUGIR

no:6/1997

-kovara kurdî li derveyî welat-

Navnîşan/Adress:

Box: 3437, 165 23 Hässelby/Sweden

YÖRELERİMİZİ TANIYALIM KÖŞESİ ÜZERİNE BİR KAÇ NOT

VAHİT DURAN

Dikkatli okuyucu bilir. Birnebûn Orta Anadolu Kürt nüfusunun yoğunlaştığı yerleşim birimlerini „Yörelerimizi Tanıyalım“ başlığı altında tek tanıtıyor. Polatlı, Aksaray ve bu sayıda Kulu Kürtleri söz konusu köşeye misafir oldular. Sırada ise bekleyenlerin olduğunu biliyoruz.

İlgi ve merakla okunduğuna inandığım bu köşenin; bölge Kürt nüfusunun oluşturan parçaların yerel özelliklerini betimlemesi, coğrafik konumlanışı resm etmesi ve kültürel dünyanın ücre köşelerine immesi açısından ciddi bir boşluğu doldurmaya aday olduğunu söylemem gerekiyor.

Söz konusu yazıları kaleme alan arkadaşların yukarıda belirttiğim gerçeğin yakıcı etkisi altında hareket ettiklerini biliyorum. Objektif olmada gösterdikleri hassasiyet ve elden geldiğince somut verilere dayanma kaygısı saygıya değer özellikler taşıyor.

Ne varki; yazıların bu biçimi ile kalması ciddi bir eksiklik olmakla beraber, birimlerin sahip olduğu nesnellığı fazlası ile ortaya koymadığı düşüncesindeyim. Köy, kasaba ve ilçeler ağırlıkla göz önünde bulundurulurken, Kürt nüfusu daha çok coğrafik boyut içerisinde ele alınmış ve en önemlisi de otuz yıl veya daha öncesi durumdan yola çıkılarak haldeki durum resm edilmiş. Veya en azından bendeki etki ve izlenim bu yönde. Yazıları kaleme alan arkadaşların subjektif niyetleri bu olmayabilir, nitekim arkadaşlarda bunların geliştirilmesi gerektiği konusunda hem fikirler. Fakat yapılması gerekli çalışmaların da en azından köşe taşları ve genel çerçevesi

konusunda bir kaç belirlemede de bulunmak gerekiyordu.

GENEL ÇERÇEVE NASIL OLMALI?

Toplumsal gerçekliğimizi temel alacak olan çalışmaların yıllarca önce yapılması gerekliliği ortada. Bizlerde toplumumuzun haldeki konumu üzerine araştırma, tartışma ve analizlere gidebilme hakkını rahatça kullanabilmeliydik. Bu anlamda yapılacak çalışmaların dün-bugün-yarın olgularını göz önünde bulundurarak yapılması elzem olmaktadır. Bu toplum olarak bu gün yaşadığımız değişim ve dönüşümü bilince çıkarmakla olanaklı gözüküyor.

Yaşam doğası gereği sürekli bir devinim içerisinde. Dün bıraktığımız yerde değil. Bizi bekleme niyetide hiç yok. Hepimiz biliyoruz ki son yıllarda toplum olarak köklü değişimler yaşıyoruz... Tarihin her döneminde peşimizi bırakmayan göç sonucu hemen her yere dağılmış durumdayız. Otuz yıl önce Çocukluğumuzun geçtiği ve bizlere ev sahipliği yapan köylerimiz, kasabalarımız, ilçelerimiz eskisi gibi canlı değil. Kimi harabeye döndü kimide saygıyla karşıladığımız sakinleri tarafından ayakta tutulmaya çalışılıyor.

Fakat buna karşı yeni ve farklı yaşam mekanlarımız oluştu. Ankaranın, İzmirin, İstanbulun, Konyanın, Kırşehirin çeşitli varoşları, Kopenhag, Stokholm, Paris, Viyana, Ahlen, Witten ve Parisin banliyöleri yeni yaşam alanlarımızın başında geliyor. Abartılı kaçabilir ama nüfusumuzun belki de yüzde sekseni bu gün doğduğumuz köylerin dışında yaşıyor. Söylediklerimin daha iyi anlaşılabilmesi için bir iki örnek

vermem gerekebilir.

Örneğin Konya iline bağlı Kulu ilçesi, göçe en çok kitle veren ilçelerin başında gelir. Ankaraya, İsveç'e, Danimarkaya göç eden kitle belki de bu günkü sakinlerin bir kaç katıdır. İsveç'te, Danimarkada oluşmuş küçük küçük Kulu kolonileri vardır.

Bu durum diğer ilçe ve merkezler için aynıdır diyebiliriz. Kırşehir Kürtlerinin hemen hemen yarısının Ankaranın çeşitli mahallelerinde yaşadıkları bilinmektedir. Örneğin Tosunburnu (Bızbenika) köyü sakinlerinin yüzde sekseni bu gün Ankarada- Yayla mahallesi, Şentepe, Demetevler vb, mahallelerinde ikamet ediyorlar. Haymana, Bala Kürtleri neredeyse Ankaranın yerlileri konumuna gelmiş bulunuyorlar. Bunları bölge Kürtlerinin ana gövdesini şehir merkezlerinde aramak gerekir savını doğrulamak içinde örnek verebiliriz.

Gerçi ilk yerleşim merkezlerini tespit ettikten sonra sıra bu alanlarada gelecektir ama biz yinede yerel birimleri resm ederken bu alanların özgül durumlarına dikkatleri çekelim istedik.

Birde yapılan işin ne anlama geldiği üzerine kısaca durmak istiyorum. Üzerinde yaşadığımız coğrafyada geçmişte, yüzlerce etnik, kültürel ve inanç grublarına mensup topluluklar yaşıyordu. Çoğunun gerek doğa şartları gerek egemen toplulukların baskı ve imha politikaları sonucu yaşama hakkı bulamadığı bilinen bir gerçek.

Anadolunun renkli kimliğini red eden ve yerine *Türklük* ve *Sünnilik* ekseninde yeni bir toplum yaratmak isteyenlerin resmi tarih anlayışlarına karşı çıkarken yerine ne konması gerektiğini bilmek gerekiyor.

Evet Anadolu halklarının tarihi yeniden yazılıyor. Biz Orta Anadolu kürtlerinin payına düşeni iyi bilmek ve yerine getirmek zorunda olduğumuz görevler var. Bu konuda zorluk ve açmazlarımızın olduğunu biliyorum. Gecikmiş tarihi görevleri yerine getirmek kuşkusuz kolay değildir. Üstelik bizden önceki kuşaklar gerekli olan itinayı göstermemişlerse -ki öyle - işimiz dahada

zordur. Bu coğrafyada varlığımızı tescil eden verileri atalarımız yazılı hale getir(e)memiş olabilir. Bunun muhasebesini yapmak bir başka yazı konusu ama yazıl(a)mamış bir tarihi belgelemek bizlere düşüyor.

Bu anlamda gerek Birnebün gibi metevazi çalışmaları gerekse *Yörelerimizi Tanıyalım* köşesinin özgül konumuna ciddi anlamlar atfediyorum. Kuşkusuz bu genel çerçeve çeşitli alanları irdeleyen çalışmalarla desteklenirse anlamlı olur. Her aşireti, sülaleyi, hatta tek tek bireyleri kendine baz alan araştırmalar üzerinde yoğunlaşmak durumundayız.

Kültürel dünyamızı biz farkında olmasakta ciddi bir biçimde etkileyen olguların tek tek ele alınıp irdelenmesi gerekebilir. Sırası gelmişken bir kaç örnek vermek gerekirse:

Örneğin: Man ve Ford kamyonunun Cihanbeyli ve Kulu Kürtleri üzerindeki etkileri, biçerdöverin Kırşehir Kürtleri ile Kürdistan arasında sağladığı iletişim, Avrupaya göç sonucu türkü ve ağıtlarda değişen içerik, Türk köyleri ile olan ilişkilerin niteliği, inanç dünyasına ilişkin ilginç davranışlar ve geleneklerin daha baskın gelişi, Çocuklara isim vermede yaşanan kırılma ve dejenerasyon, devletin dil konusundaki asimilasyon rüyasını televizyonun yerine getirmesi vb, gibi konular ele alınmayı, araştırılmayı bekliyor.

Yazımı Yaşar Kemal'in bir söyleşide yaptığı tespite vurgu yaparak bitirmek istiyorum. Göç belasına oldukça bulaşmış biz Orta Anadolu Kürtlerinin bu tespitten çıkaracağı bir ders olabilir belki. Yaşar Kemal söz konusu söyleşide *Bu gün kaybolmaya yüz tutmuş Çukurovanın kültür ve yaşam dünyasını resm eden romanlarını İstanbulda, İstanbulunkini ise İsveç'te yazdığını* söylüyor.

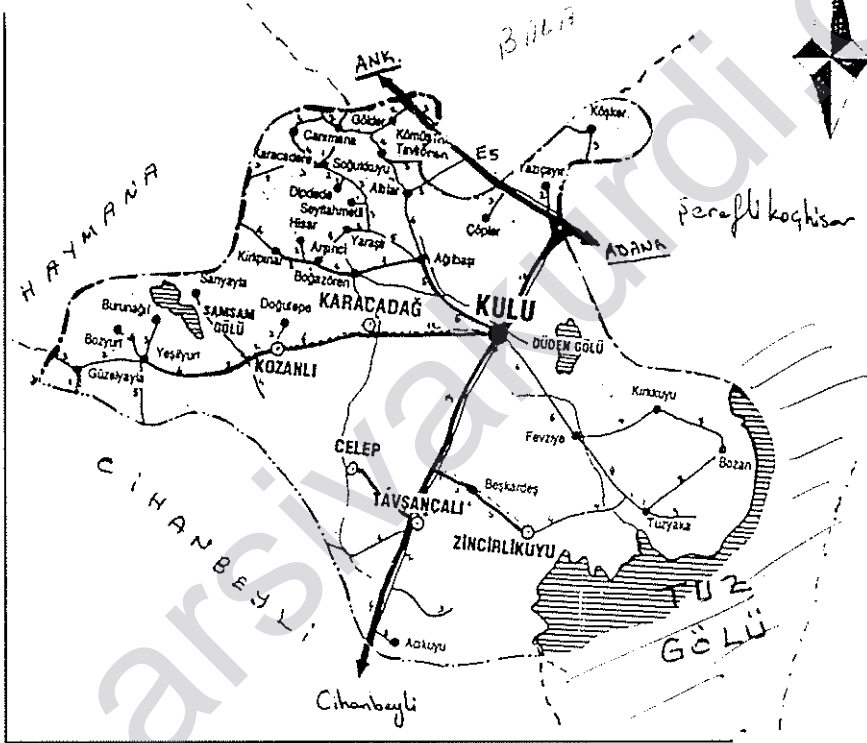
Evet tarihin her döneminde yok sayılmış, bastırılmış ve erime belası ile yüz yüze bırakılmış etnik, kültürel ve inanç dünyamız yazılmayı bekliyor.

Yörelereimizi tanıyalım...

Kulu Kürtleri

M. ŞİRİN DAĞ

Yaklaşık üç yüz yıl önce 1708-? yıllarında Kulupoğlu Mustafa tarafından yerleşim alanı olarak seçilen bugünkü Kulu ilçesi ismini de bu şahıstan almıştır. Daha önce sırası ile Konya'nın bugünkü Sille bucağı, Ankara'nın Şereflikoçhisar, Konya'nın Cihanbeyli ilçelerine bağlı nahiye merkezi olan Kulu 1954 yılında Haymana ve Bâla'nın bazı köyleri de İlçe sınırlarına dahil edilerek İlçe merkezi yapılmıştır. (1)

Kulu ilçesi:

Doğusunda Şereflikoçhisar
Batısında Cihanbeyli-Haymana
Kuzeyinde Ankara/Bala-Haymana
Güneyinde Cihanbeyli ve Tuz gölü ile çevrilidir.

Kulu'nun rakımı 1.000.m. ve yüzölçümü 2880 km karedir. Kulu Ankara'ya 110 Km. Konya'ya 148 Km uzaklıkta olup İlçe merkezi E-5 karayoluna 11 km. uzaklıktadır. Kulu karasal iklim özelliklerine sahip olup yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlıdır.

İlçeye bağlı 5 kasaba ve 30 köy mevcuttur. İlçe merkezi 9 mahalleden oluşmaktadır.

İlçenin 1990 yılı nüfus sayımına göre nüfusu 56920'dir.(2) Kürtlerin bölgeye yerleşimi-iskan ettirilmesi 1996 Kulu tanıtım rehberinde 100-150 yıl kadar öncesi verilirken, Kürt köylerinin yaşlı ve ileri gelenleri ile yapılan görüşmelerde, bazı köylerin yerleşimi için 180-190-yıl öncesine kadar uzandığı anlaşılmaktadır.

Batılı misyoner ve seyyahların notlarında Orta Anadolu Kürtlerinin bölgede bulunması 200- 230 yıl öncesi gibi bir tarih verildiği gözönüne alınırsa Kulu Kürtlerinin de bu bölgeye yerleşimlerinin 100 ila 200 yıl kadar önceye dayandığı söylenebilir.

Ancak bölgeye en son gelen Kürt köylerinden Kulu'nun Burunağlı köyünün iskan tarihinin 1919 olduğunu belirtmek gerekir.

Merkez ilçe hariç ilçeye bağlı 5 kasaba 30 köyün 4 kasabası ile 20 köyü Kürt'tür. Geri kalan 1 kasaba 6 köy türk, 4 köy de Orta Asya göçmeni olan Tatar köyüdür. Kürt kasaba ve köylerinin toplam nüfusu 29430'dur.(3) Bu rakama merkez ilçedeki Kürt nüfusu dahil değildir.

Kulu merkezindeki Kürt nüfusunu tesbit etmek bugünkü koşullarda olanaksızdır. Son yıllarda Kürt köylerinden önemli ölçüde göç alan ilçe merkezi, son on yılda köy yakma, köy boşaltma, ve can güvenliği

ile ekonomik nedenlerle başta Mardin, Batman, Siirt, Şırnak olmak üzere Kürdistan'dan da önemli ölçüde göç almıştır.

Son yıllarda Kürt köylerinin Ankara ve Konya gibi yakın merkezli metropellere verdiği göç de gözönüne alınırsa Kulu nüfusunun yarısından çok fazlası Kürt nüfusedir.

Kürt köylerinden Canımana, Dipdede, Karacadere, Soğukkuyu köyleri Soranice lehçesinin Şeyhbizeynî ağzı ile konuşurlar ve Şafii mezhebine bağlıdırlar. Diğer 16 Kürt köyü ve 4 kasabası Kürtçenin Kurmanci lehçesini konuşur, Hanefi mezhebine bağlıdırlar.

İlçeye bağlı Kürt köylerinin isimleri ve bağlı oldukları aşiretler tablo-1'de gösterilmiştir.

İli: Konya İlçesi: Kulu

<u>Köyün Türkçe adı</u>	<u>Kürtçe adı</u>	<u>Aşireti</u>
Acıkuyu	Bırtalık	Omeran
Altılar	Omera	Omeran
Arşınçı	Germik	Halikan
Beşkardeş	-	Omeran
Bozan	Cûtkênbiçûk	Cûtkan
Burunağlı*	-	Terkan
Canımana**	-	Şeyhbizeynî
Celep	Sefka	Sefkan
Çöpler	-	Omerî
Dipdede**	-	Şeyhbizeyn
Güzelyayla	Yaylê Kûtê	Sefkan
Hisar	Hesar	Celikan
Karacadağ	Xelika	Halikan
Karacadere**	-	Şeyhbizeynî
Kırkpınar	Celika	Celikan
Köşker***	-	Terkan
Soğukkuyu	Bîrê Şêho	Şeyhbizeynî
Şerefli	-	Nasıran
Tavhören	Tavlı	Omeran
Tavşançalı	Omera	Omeran
Tuzyaka	Cûtka	Cûtkan
Yazıçayır	Mehîna	Mehîna
Yeşilyurt	Celika	Celikan
Zincirlikuyu	Gundî Omê	Sefkan

Tablo-1

*Kulu ya en son iskan ettirilen Kürt köyüdür. Ağrı dolaylarından göç ettirilmiştir.

** Şeyhbizeynî ağzını konuşan bu 4 köy kendi aşiretleri için

„Nofelî „demektedirler. Dr. Hecıbram Mikailî'nin Bîrebûn'un ilk sayısında bu ağzı konuşanlar Şeyhbizeynî aşireti olarak verilmektedir. Ben de bu yazıya dayanarak Tabloda böyle gösterdim. Ancak bu hususun araştırılması gerektiği kanaatindeyim.

*** Köşker köyü bugün tamamen Türkleşmiştir. Bireysel olarak "bizim de aslımız Kürttür" Diyenler varsa da Bu gün bu köyde Kürtçe konuşan tek kişi dahi yoktur. 1995 seçimlerinde HADEP'e hiç oy çıkmadığı da dikkat çekicidir. (Tablo-2)

Kürt kadınları ekme yaparken. Karacadağ, Kulu

Bölgedeki Kürt halkı Kürdistan'daki ekonomik yaşantısını aynen sürdürmüştür. Tarım ve hayvancılık başlıca geçim kaynakları olmuştur. Bölgede büyük tarım işletmeleri yoktur. Küçük çapta tarım işletmeciliği, hayvancılık, nakliyecilik, ticaret, Avrupa'da işçilik ekonomik yapıyı oluşturmaktadır. 1960'lı yıllardan sonra Batı Avrupa'ya önemli ölçüde işgücü göçü olmuştur. Bu durum (karşılığındaki kayıplara rağmen) toplumun ekonomik ve sosyal düzeyini yükseltmiştir.

Kulu merkezinin Avrupa'ya verdiği işgücü göçü Kürt Köylerinden aldığı göçlerden dolayı olsa gerek Kulu pazar ekonomisinde son yıllarda Kürt esnafının önemli derecede ağırlığı artmıştır.

Başta Karacadağ, Zincirlikuyu, Tavşançah kasabaları olmak üzere tüm Kürt köylerinde okuma yazma oranı yüksektir. Toplumsal ilişkilerinde Kürt örf ve adetlerine bağlı olan bölge Kürtlerine 200 yıla yakın anayurttan kopukluk, uzak coğrafi yapı ve asimilasyon politikaları gibi tüm olumsuzluklar dil ve kültürlerini unutturamamıştır. Ancak yasaklama ve asimilasyon politikaları sonucu dil bozulmuştur. Şöyle ki: Yiten sözcüklerin yerine Türkçe sözcükler alınmış bunlara Kürtçe ekler ilave edilmek suretiyle

konuşma dilinde önemli ölçüde Türkçe kelime kullanılmaktadır.

1961 Anayasası ile getirilen kısmi demokratik haklar ve Ekim/ Bolşevik devriminin etkisi Türkiye insanlarını sosyalist düşünce ile tanıştırdı. Bu dönem de bölgemizin Kürt etnik kökenli üniversite gençliği sosyalist çevrelerle temaslarından etkilendiler.

Bu çevrelerin görüşleri adı geçen kesim tarafından bölgeye taşındı. Yine bu dönemde ortaya çıkan Kürdistan kaynaklı öz örgütlenmeler (DDKO) ile temas ve kaynaşmaları sonucu etnik kimlik ve ulusal demokratik hakların bilincine varılmıştır. 1973'den sonra bölge insanları siyasi düşünce bazında önemli ölçüde değişime uğramıştır. Kürdistan kaynaklı demokratik kitle örgütlerinin (DDKD, DHKD, ASDK-DER) bölgede çalışmaları ve örgütlenme çabaları sonucu daha çok öğrenci gençlik içinde taban bulan bir ulusal bilinçlenme süreci yaşanmıştır. 12 Eylül sonrası yasal parti faaliyetleri (HEP, DEP, HADEP) sempati ile karşılanmış ve yoğun bir destek görmüştür.

Yani son yıllarda bölge insanları asimilasyon politikaları ile unutturulmaya çalışılan kimliklerini sorgular ve savunur duruma gelmiştir. 24 Aralık 95 seçimlerinde

EBÖB adına HADEP'e verilen oylar bölge Kürtlerinin kendi etnik kimliklerine sahip çıktıklarının ve politik tercihlerinin önemli göstergesidir. (Tablo-2)

Tablo-2 de Kulu ilçesi Kürt köylerinin 24 Aralık 95 genel seçim sonuçları gösterilmiştir.⁽⁴⁾

İli: Konyaİlçesi: Kulu

Köyün adı:	DYP	ANAP	HADEP	DSP	RP	CHP	MHP
Acıkuyu	16	15	189	7	80	59	3
Altılar	76	26	261	12	85	7	4
Arşıncı	-	4	46	1	104	1	2
Beşkardeş	26	68	212	13	225	22	1
Bozan	32	11	102	9	317	7	6
Burunağıl	3	4	42	3	74	9	-
Canımana	26	63	13	8	265	7	3
Celep	105	77	334	18	107	10	4
Çöpler	34	22	36	3	40	8	3
Dipdede	121	19	34	7	80	10	1
Güzelyayla	2	2	63	-	59	2	-
Hisar	1	8	4	-	45	2	1
Karacadağ	55	51	740	27	140	21	10
Karacadere	65	4	13	8	115	3	-
Kırkpınar	57	55	268	14	122	42	2
Köşker	26	9	-	11	23	14	12
Soğukkuyu	24	19	16	2	48	1	-
Şerefli	6	21	64	6	63	27	1
Tavlıören	17	3	50	7	37	3	3
Tavşançalı	175	172	779	57	1256	107	36
Tuzyaka	77	27	48	13	715	8	7
Yazıçayır	14	35	295	10	187	9	1
Yeşilyurt	10	7	158	9	172	35	6
Zincirlikuyu	28	72	509	17	213	104	3
Toplam	996	754	4276	262	4572	518	110

Yukarıdaki seçim sonuçlarını gösteren tabloda da görüldüğü gibi Kulu Kürtleri de etnik kimliklerine sahip çıkmakta ve KUKM'e sempati ile bakmaktadırlar. Orta Anadolu Kürtlerinin Kürdistan Kürtleri ile coğrafik uzaklığı, ekonomik ve sosyal yapı farklılıkları, etnik köken ortak dil ve kültür, ulusal baskı gibi ortak sorunları gerçekliğinden hareketle Orta anadolu Kürtlerinin konumlarına denk düşecek politikalar üretmek için Kürt ulusal sorununun Türkiye'de çözümünde bölge insanların konumlarının ne olacağı net olarak belirlenmelidir.

Bölge Kürtlerinin Türk halkı ile birlikte eşit ve özgür koşullarda azınlık haklarını kullanarak yaşamlarını sürdürmelerinin gerçekçi bir yaklaşım olacağı inancındayım.

Dipnotlar:

(1) Kulu Tamım Rehberi- 1996

(2) Kulu İlçe nüfus müdürlüğü-

1990 Nüfus sayım istatistikleri

(3) Kulu Nüfus Müdürlüğü İstatistikleri

(4) Kulu İlçe seçim kurulu 1995 seçim sonuçu istatistikleri.

Celikan Aşireti

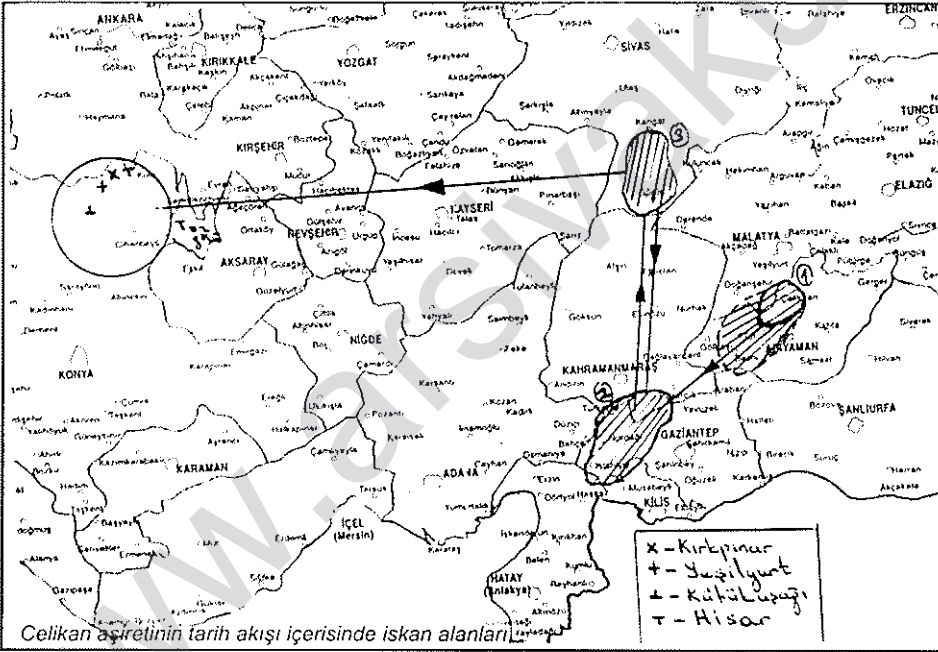
Muzaffer ÖZGÜR

Celikan aşiretinin bağlı bulunduğu aşiret federasyonu Reşwan (Reşi) dir. Buna göre yazılı kaynaklar da göz önünde tutulursa Celikanların merkezi Malatya-Adıyaman dolaylarıdır. Necdet Sakaoğlu "Köse Paşa" adlı eserinde şöyle der; "Doğu Anadolu'nun en namli ailelerinden olan Reşvanzadeler bir yandan konfederasyon üzerinde Mukataa voyvodası, bir yandan da Maraş, Malatya ve Besni Malikhaneleri mutasarrıfı olarak ikiyüz yılı aşkın bir süre kendi bölgelerinde mutlak söz sahibi oldular. ..."

Celikan Aşiretinin merkezi bugün Adıyaman'ın Çelikhhan ilçesi ve çevre köyleridir. Çelikhhan ilçesi daha önceleri

Aşiretler konar-göçer olmalarından dolayı mevsimden mevsime yaylak ve kışlaklar arasında hareket halindeydiler. Bu da Osm. İmp.'nin aşiretleri kontrol altına almasını, vergilerin toplanmasını zorlaştırıyordu. 1700'lü yıllardan sonra imparatorluğun doğuda problemleri çoktu.

Rus ve İran ülkelerinin güçlenmeleri ve önemli bir tehdit olmaları, mezhep kargaşalıkları, Kürdistan'daki başkaldırı denemeleri, Anadolu'yu saran çetelerin durumu, önemli bir potansiyel olan konar-göçerlerin durumu, v.s. Bu farklı nedenlerden ötürü aşiretlerin iskana tabi tutulması kararı alınmıştır. Bu kararlar ilk

Celikan adı altında Malatya'ya balı bir bucaktı. Adıyaman 1954 yılında Malatya'dan ayrılıp il olunca Celikan'da ilçe merkezi oldu ve Çelikhhan adıyla Adıyaman'a bağlandı. Sömürgeci Türk devletinin Kürtçe isimler üzerindeki yok etme ve inkar çalışmaları buradada kendisini bir kez daha göstermişti..

kez sürgün ve cezalandırma politikalarıyla 1690'li yıllarda uygulanmıştır.

Reşwan aşiretlerinin varlığı Osm. İmp. için hep sorun olmuştur. Onları dağıtmak ve parçalamak için özel fermanlar çıkartılmış ve üzerlerine ordular gönderilmiştir. Bu bağlamda 1750'lerden sonra çelişkiler hat safhaya varmıştır.

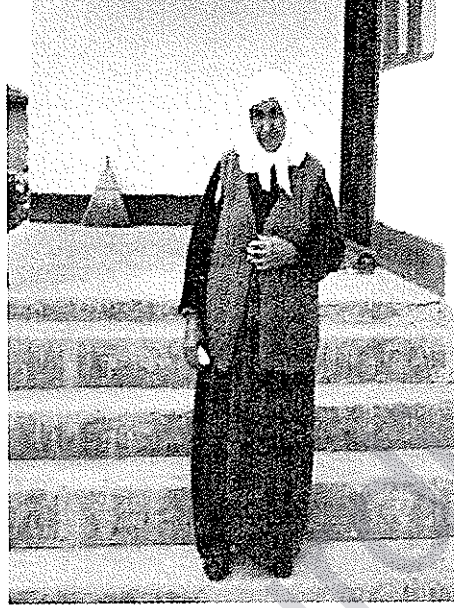
Malatya-Maraş yöresine hakim olan Reşwan'lardı. Bu hakimiyet nedeniyle konar-göçer olan aşiretler farklı farklı bölgelere dağılıp yerleşebiliyordu. Celikan aşiretinin bir bölümü İslahiye ovasına ve çevresine yerleşti. Bu bölgeye yerleşince Ana bölgeden kopuş yaşanmış aşiretin buradaki aileleri bağımsızlaşmışlardır. Celikan'daki akrabalık bağları da böylece sona ermiştir.

Bölgeye ilk kez aile ziyareti amacıyla 1981 yılında gittim. O tarihte 76 yaşında olan bir yakınımdan şu bilgileri öğrenmiştim. *Celikanlar bölgede farklı ilçe ve bunlara bağlı köylerinde yaşamaktadırlar. Bugün İslahiye, Nurdağı (Kömürler), Türkoğlu, ve Pazarcık ilçelerinin bazı köylerinde oturmaktadırlar.* Bu ilçelere bağlı tespit edebildiğim 13 köy mevcuttur. Bunlar; Toplama, Mesthöyük, Kırıçkal, Zencirli, Çamurlu, Hisar, Külhaşkarahöyük ve diğerleridir.

Bir rivayete göre; bölgeye yerleştirilen Celikan aşiretini ıslah etmek amacıyla

İslahiye ilçesi oluşturulmuştur. İslahiye isminin buradan geldiği söylenir. Bu Köylerden şehirlere çok önemli bir göç yaşanmıştır. Özellikle Antep'e yüzlerce aile yerleşmiştir. Asimilasyon politikaları uygulanmış ve bundan dolayı önemli problemler doğmuştur. Köyler günümüzde günlük yaşamlarında Türkçe konuşmakta

ve Kürt kültürü, dili unutulmayla yüzyüze kalmıştır.

Celikan Aşireti mensupları hayvancılık ile uğraşmaktaydılar. Koyun, keçi ve deve beslerlerdi. Devecilik taşımacılıkta kullanılırdı. İslahiye ovasında küçük yerleşim alanları oluşturmuşlardı. Bölge sulak ve sazlıktı. Sazlıktan aldıkları kamışlarla barınaklar ve hayvanları için ağlar yapmışlardı. Bölgenin sulak olması barınma ve sağlık problemlerinin çoğalmasına neden olmuştu. Celikanlar birbirlerine bağlıydılar. Aileler ve köyler arasında ilişkiler hep devam etmiş bu nedenle ilerleyen yıllarda akrabalık bağları kopmamıştır. Temel besin maddeleri bulgur, süt, yoğurt, yağ, peynir ve etti. Ayrıca doğadan topladıkları yenilebilir yeşillik bitkileri de beslenme ürünleri arasındaydı. Ekebildikleri küçük alanlarda buğday yetiştiriyor, un, bulgur ihtiyaçlarında böylece çözüyorlardı.

Orta Anadolu'daki yaylalar

Osmanlı yönetiminin bazı değişiklikler yaparak aşiretlerin iskanını başlatması çoğu aşireti zora sokmuş ve bu nedenle yaylak ve kışlak sorunu baş göstermiştir. Celikan aşireti İslahiye ovasına yerleştikten sonra

kuzeyde Sivas ilinin Gürün ve Kangal ilçelerinin çevresini yaylak olarak kullanıyordu. Böylece Celikanlar ilk kez orta Anadolu'ya da gelmiş oluyorlardı. Tahmini tarih 1840'lı yıllar. Anlatımlara göre, bölgede sivrisinek çoktu ve hastalıklar vardı. Ayrıca meraların azlığı önemli bir problemdi. Bu nedenlerin yaylak olan Gürün ve Kangal'a bazı ailelerin yerleşmesine vesile olduğu söylenir. 1994 Mayıs'ında Antep'e yaptığım gezimde çok yaşlı bir nineden yaylanın uzun yıllar-yaklaşık yarım yüzyıl- kullanıldığını ve sonradan yerleşildiğini duydum.

Cengiz Orhunlu (Osmanlı İmp. Aşiretlerin iskanı) şöyle der; *"Anadolu'da devlet için büyük aşiretler önemli bir mesele teşkil etmekteydi. Bunlardan biri olan Reşvan aşireti kışlak için Arabistan topraklarına inmekte iken, artık Bozok ve Uzunyayla taraflarına gitmekte idi. 1830 yılında Sivas eyaletinin muhtelif kasaba ve köylerine kabile kabile yerleştirildikleri halde aşiret usulünden çıkmamışlardı. Kışlakta olan aşiretler üzerine birer nazır tayin edilerek onların başboş hareketleri hiç olmazsa kontrol altına alınmak istendi."*

1994 yılındaki yaşlı nine bana: *"Bir vakit gelmiş artık yaylaya gidip gelenler orada kalmışlar. Bir parçamızda orada kalmış."* demişti. Aşiret parçalanıyor ve dağılıyordu. Bu arada yeni yurtlar ediniyorlardı.

Celikanlar Sivas'ın Gürün ve Kangal ilçelerinin bazı bölgelerinde köyler oluşturdular. Evler ve hayvanları için ağıllar yaptılar. Bölgede kışlar çok sert ve yağışlıydı. Yapılan ev ve ağıllar taş, kerpiç ve çamurdandı. Celikan aşiretinin oluşturduğu köyler günümüzde hemen hemen terk edilmiş gibidirler. Aileler ilerleyen yıllarda ekonomik nedenlerden dolayı özellikle İstanbul'a göç etmişlerdir. Kalanların sayısı ise birkaç haneden ibarettir. Gürün'e bağlı Bektaşlı köyleri. Kangal'a bağlı Havuz ve Avşarören.

Bugün bile Kulu'daki Celikanlar Gürün ve Kangal'a yayla derler. Hatta bazı kimseler bu isimle anılır ve çağırılırlar. Örneğin; Mesîfî Yayle, Hamoyî Yayle,

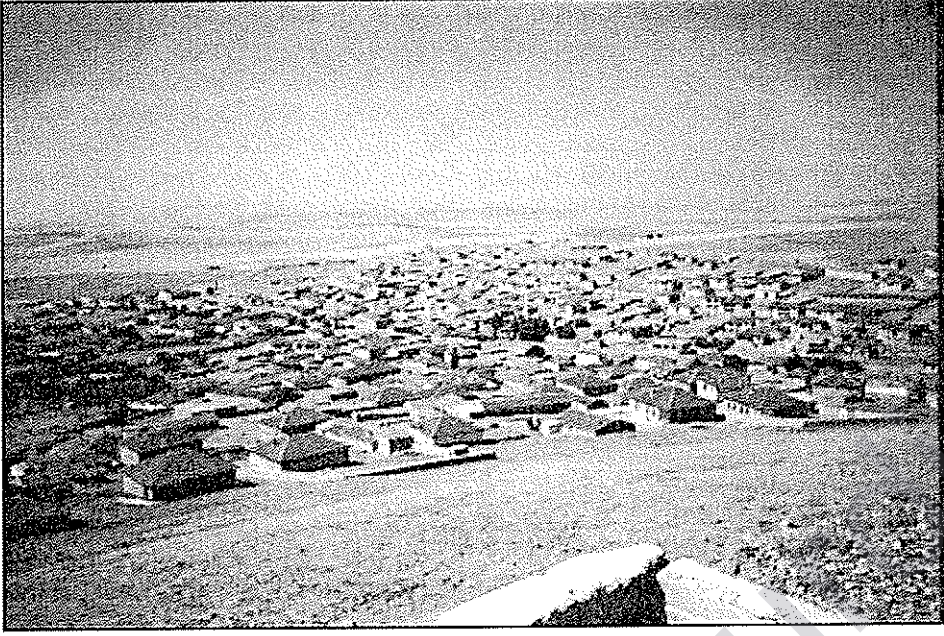
Omerî Yayle v.b. gibi. Yaylada, aşiretten bazı ailelerin evlerinin yıkıntıları halen mevcuttur.

Yaylada yerleşik düzene geçilince komşu köy ve aşiretlerden, Türklerden kız alıp vermeler olur. Komşu Alevî aşiretlerle dini çatışmalar yaşanır. Bu arada güneydeki anayurtla ilişkiler devam eder, gidip-gelenler olur. Sürülerin otlatılması nedeniyle Anadolu'nun içlerine, Haymana ovasına doğru uzun yolculuklar yapılır. Komşu aşiretlerden ve kervanlarla İstanbul'a gidip gelenlerden öğrenilen bilgiler doğrultusunda Haymana ovasının geniş meralara sahip olduğu öğrenilir. Celikanlar bu bölgeye gelip konaklayarak 5-6 yıl kalıyor ve sürülerini otlatıyorlar Hicri 1297-(Miladi 1876). Bölgede yağışların olmaması nedeniyle kuraklık oluyor ve Haymana ovasından yaylaya geri dönüş yaşanıyor.

Kısa bir aradan sonra tekrardan yayladan kesin ayrılış gerçekleşiyor. Hicri 1303 (Miladi-1882) yılında Haymana'ya göç edilir ve bugünkü Kırkpınar'ın bulunduğu yere kalıcı olarak iskan ederler. Yaylada kalanlar da olur. Bunlar genellikle yöreden evlenenlerdir. Bazı aileler de 5-10 yıl sonra Haymana'daki yakınlarının yanına göç ederler. Kırkpınar köyüne çok geç tarihli dönemlerde bile göç edip gelenler olmuştur.

Celikan Kırkpınar köyü

Celikanların Haymana'da iskan ederek kurdukları ilk köydür. Buraya göç edip gelen aileler Mihooğulları, Mala Hesî Use, Xeli Selim, Malê Gulê, ve diğerleridir. Burada aşiretin liderliğini Hacı Mıllooğlu 25-26 yaşlarındaki Ömer yapmaktadır. Hacı Mıllonun babasının adı ise Sımê Reş (Kara İsmail). Onun babasının adı ise Miho'dur. Bugün; Mala Omme ve diğer aileler buradan çoğalmışlardır. Doğan, Yıldız, Yaşar, Taşdelen, Durmaz, Kılınç, Ercan, Akkuyu, Tokgöz, Kuş soyadını alan aileler Miho'nun çocukları ve torunlarından gelmektedirler. Ayrıca Köye gelen diğer aileler Gezer, Yıldırım, Can, Özdemir, Kandemir, Tüfekçi, Tetik, Akbina aileleri ile Mala Çino, Male Üse Reşê, Mala

Kırkpınar köyü

Haydo'dur. Bazı ailelerde çok geç tarihlerde göç edip köye yerleşmişlerdir.

Aşiret reisi Omo akıllı, barış sever, uzlaşmacı bir kişiliğe sahiptir. Bölgeye yerleşen aşiret Osmanlı tarafından izlenir. Aşiretin Osmanlı'ya itaat etmesi için Osmanlı çevre köylerden toplanan Aşar vergisini Omo ağaya verir. Bu gelirden dolayı ağa çok zengin olmuştur. Koyun sürüleri, tiftik keçileri sahibi olur. Köyde ağıllar yaptırır. Sömürüden yana olmadığı için çevresindekilere yardıma bulunmuştur. Omo ağa dört kadını evlenir. İlerleyen yıllarda köy muhtarlıkları uzun yıllar bu aile tarafından yapılır. Omo ağa 1956 yılında vefat etmiştir.

Genel bilgiler

Kırkpınar'ın doğusunda Hisar, kuzey ve batısında Haymana'ya bağlı Şıxbizini köyleri ve güneyinde ise Kozanlı kasabası bulunur.

Araziye iskan edildiğinde dörtbir yanındaki derelerde su pınarları bulunmaktaydı. Sular şarıl şarıl akardı. Bu nedenle köy ileri gelenleri köylerine Kırkpınar adını vermişlerdir. Bu pınarlar günümüzde Avrupa'daki işçilerimiz tarafından düzenlenerek çeşme konumuna

getirilmiştir.

Kırkpınar köyü 1956 yılında Kulu'ya bağlanınca Ankara-Konya il, Kulu-Haymana ilçeleri sınır köyü olmuştur. Kulu'ya 23 Km'lik asfalt yolla bağlanmıştır. Komşu Şıxbizini aşireti ve Türk olan Kozanlı kasabası halkı ile arazi problemleri nedeniyle uzun yıllar tartışmalar ve kavgalar devam etmiştir. Toprak reformunun yapılmasıyla bu sorun önemli oranda çözülmüştür. Köyde kuru tarım ile tahıl ekimi yapılırken, son yıllarda hayvancılık azalmıştır.

Kırkpınar'a 1960 yılında devlet tarafından jandarma karakolu getirilmiştir. Bölgede kontrolün ve asayişin sağlanması hedeflenmiştir. 1970'li yılların başlarında ise bilinmeyen(!) nedenlerle karakol kaldırılmış ve Türk kasabası Kozanlı'ya taşınmıştır. Köye ilkökul 1949, elektrik 1976, ortaokul 1981, tam otomatik telefon 1991, su şebekesi 1994 yıllarında devlet tarafından yapılan hizmetlerdir. Köyden Kulu ilçesine önemli oranda ve kısmende Ankara ve Konya'ya göç yaşanmaktadır. Avrupa da özellikle Danimarka, Almanya ve Hollanda'da işçi olarak yaşayanların sayısı da az değildir.

Kırkpınar'ın nüfusu 1990 yılında

1747'dir. Bugünkü tahmini nüfusu 2500'den fazladır. Ulusal bilinçlenme gençlik arasında DDKD ve DHKD'nin etkisiyle 70'li yıllarda gelişme göstermiştir. Özellikle 1990'lardan sonra ciddi bir ulusal kimliğe sahip çıkma ortamı doğmuştur. Önceki yıllarda özellikle CHP köyde etkin olmuştur. Son yıllarda RP'nin etkisi artmasına rağmen, Kürt kimlikli (söylemli) HADEP çok önemli bir oy (268) olarak 24.Aralık 1995 seçimlerinde birinci parti olmuştur.

Celikan Yeşilyurt Köyü:

Tarihçesi:

Aileler arasında „ Hep bir arada ve bugünkü Kırkpınar köyünün bulunduğu yerde olamayız, arazi bize dar gelir “ anlayışı aşireti ikiye bölmüştür. Bir söylentiye göre, bugün Yeşilyurt'ta ikamet edenler Kırkpınar'lılardan iki yıl sonra gelmişlerdir. *Hepimiz buraya yerleşemeyiz, köyün aşağılarını size vermeyiz*, denilmiştir. Yeni gelenler konaklayacakları bir yer ararlar. Aile lerin önde gelenleri konaklayacakları bir alanın bulunması için çevreye dağılırlar.

Bugün, Sarayönü ilçesindeki Devlet Üretim Çiftliğinin yakınında bulunan Atkafası rampası denilen bir bölgeyi o yörenin ağasından 7 öküz karşılığı satın alırlar. Fakat halk oraya gidip yerleşmez. Sebebi ise halen bilinmemektedir. Anlatımlara göre: yöre düz arazi olduğundan çok sıcak olur ve davarcılık için uygun değildir. Burada yayla serinliği olmaz düşüncesiyle oraya yerleşilmediği de söylenir. Ayrıca o günün koşullarında düz araziye iskan etmek aşiretin işine de gelmez!

Celikan aşiretinin bir kaç kabilesi bugün yerleştikleri köyün --Yeşilyurt- batısında bulunan Bingöl adındaki düz araziye konaklarlar. (Hicri 1303 miladi 1882) Fakat komşu aşiretler olan Sefikan- Gundikose ve Nasıran-Şerefli buna izin vermezler. Bu bölgenin kendi arazileri olduğunu ve yayla

olarak kullandıklarını ileri sürüp buna karşı koyarlar. Aşiretler arası kanlı-ölümlü kavgalar olur. Celikanlar direnirler. Komşu Sewedî -Küçük Beşkavak aşiretinin başında bulunan Mehmet Ali Beg olaya müdahale eder. Celikanlar gizlice görüştikleri Sewedî aşireti ileri gelenlerinden kendilerine yardım etmelerini isterler. Bu amaçla da haraç denilebilecek hediyeler verirler. Mehmet Ali Beg aldığı haraçtan dolayı Celikanları destekler. Bu haracın anlatılanlara göre miktarı ise, bir öküz ve yirmi kadar koyundur. Bir başka anlatımda ise Mehmet Ali Beg bunlara hisimdir akrabalıktan dolayı yardım etmiştir ve haracında almıştır. Bu yerleşimden sonra köylerarası zıtlasmalar yıllarca sürer.

Celikanlar ilk yıllarda Bingöl mevkiine yerleşir ve buraya barınak ve ağullar yaparlar. Bölgeye, yüzey sularının çok olması sebebiyle Bingöl adı verilmiştir. Yüzey suları hayvanlarda çeşitli hastahklara neden olmakta ve aşırı sıcaklarda sivrisineklerin çok olmasında huzursuzluk yaratmaktadır. Aileler 3-4 yıl burada konakladıktan sonra, bugünkü köyün olduğu yere gelip iskan ederler. Böylece, Haymana'ya bağlı bir köy (Atkafası) kurulmuş olur Hicri 1306 Miladi -1885.

Köye yerleşen ilk aileler 10-15 haneden ibaretti. Malê Tumikî, Mala Çavuş, Mala Gülle, Mala Absef, Mala Selmên, Mala Şehlî, Mala Neve, Mala Rannê ve diğerleridir.

Atkafası ismi nereden geliyor?

Kuruluşundan 1972 yılına kadar köyün resmi ismi Atkafası'dır. Çevre köyler Kürtçe ismi olan Celikan'ı kullanırlar. Yaptığım soruşturmalar, araştırmalar ve sohbetler de bana anlatılanlara göre; bugün Kozanlı'dan köye girerken Şano'nun evinin bulunduğu yer kayalıktı. Bu küçük kayalıkta mermerden yapılmış bir at kafası heykeli varmış. Bu nedenle köye Atkafası adı verilmiş. İkinci bir söylenti de; bölgeye yerleşilirken çok at ölmüş ve her taraf at leşleri ve iskeletleri ile dolmuş, bu nedenle bu isim kullanılmış. Diğer yandan aşiretin,

Külhaşkarahöyük'ten Hasan Safsöz, eşi ve kızı

Sarayönü ilçesinde bulunan Atkafası rampası dolaylarına yerleşmeye çalışmış olmasında ismin geldiği kaynak açısından başka bir soru işareti yaratıyor! İsmi'nin kaynağı konusunda tam bir netlik olmamasına rağmen ilk yazdığım anlatım diğer anlatımlarla çakışıyor.

Yerleşmeyle birlikte aileler yayladaki yakınları ile haberleşirler ve yaylada kalan bir bölüm aile de farklı aralıklarla köye gelip yerleşir. Daha geç tarihli gelenlere yaylalı denir. Köye Kırşehir'den bazı aileler gelip yerleşir. Bunlara Malê Vızka denir. Daha geç tarihte Ağrı'dan gelip yerleşenlerde olmuştur. Yerleşimler sorun olmamış bu aileler Celikan aşireti içinde erimişlerdir.

Zaman içinde Gürün, Kangal ve Islahiye'deki yakınları ile ilişkiler azalır, fakat hiç kopmaz. Bugün bile bazı aileler birbirlerine gidip-gelirler. Örneğin; Bizim ailenin (Özgürler) Maraş'ın Pazarcık ilçesine bağlı Külhaşkarahöyük köyünde yakınları vardır. İlişkilerimiz devam etmektedir. Bazı ailelerinde Sivas'ta kalanlarla akrabalıkları devam etmektedir. Bu ilişki dolayısıyla İstanbul'a taşınanlar olmuştur.

Genel bilgiler

Köyün; kuzeyinde Şerefli ve Burunağı köyleri, doğusunda Kozanlı kasabası, batısında Güzelyayla ve Çölköy, güneyinde ise Bulduk ve Kütükuşağı kasabaları, Küçük Beşkavak köyü bulunmaktadır.

1954 yılında Türkiye'de yeniden düzenlenen iller yasası nedeniyle Kulu ilçesi olunca, Atkafası köyü de 1956 yılında Haymana'dan ayrılıp Kulu'ya bağlanmıştır. Köy 33.km'lik asfalt yolla ilçeye bağlıdır. Toprak reformuyla ekilebilir arazi artmıştır. Günümüzde, köyün ekilebilir arazi toplamı yaklaşık 20.000 dönümlük bir alandır. Tarım kurudur. Buğday, arpa ekimi yanı sıra mercimek, kimyon, nohut ve ayçiçeği ekimi yapılır. Meraların azalması ve hayvancılığın çok sorunlu olması köyde hayvancılığı azaltmıştır.

Köylüler taşımacılık sektöründe kendi araçlarıyla çalışmaktadırlar. Köyden kente göç 1975'lerden sonra ağırlıklı Konya'ya olmuştur. Son yıllarda Kulu ilçesine de önemli bir göç vardır. 1970'lerde Avrupa'ya işçi gücü göçü sonucunda giden köylülerden sonra bugün Batı Avrupa'nın hemen her ülkesinde işçi olarak yaşayanlar mevcuttur. toplumsal ilişkilerde genel Kürt kültürü hakimdir.

Atkafası adı 1972 yılında yapılan değişiklikle Yeşilyurt olmuştur. Merkezi bir köydür. Köye ilkokul (1958), tatlı su çeşmesi (1958), Tarım Kredi Kooperatifi (1972), elektrik(1976), Yeşilyurt TMO Ajansı (1979), evlere su şebekesinin dağıtımı (1981), tam otomatik telefon (1991), ortaokul (1993) yapılan önemli işlerdir. Ayrıca köylüler tarafından yapılmış fakat devlet tarafından kullanılmayan modern bir ziraat binası mevcuttur. Köyde uzun yıllardan beri Kuran kursu bulunmaktadır. Ayrıca her yıl biçki-dikiş kursları devlet tarafından açılmaktadır.

Köy gençliğinin kendi çabasıyla yaklaşık 10 dönümlük bir spor alanı (futbol, voleybol, basketbol) 1994 yılında yapılmıştır.

Yeşilyurt Köyünün nüfusu 1018 (1990 sayımı) dir. Bugünkü nüfusu tahminen 2000 dolaylarındadır. Cumhuriyet tarihinden itibaren; CHP, DP, AP, ANAP, SHP, RP seçimlerde oy almıştır. 1975'lerden sonra okumak amacıyla kentlere giden gençler köyde canlı bir atmosfer yaratmışlardır. DDKD ve DHKD örgütlenmeleri taraftar bulmuş ve gençlik ulusal bilinçlenme süreci yaşamıştır. 1990'dan sonra gençlik ulusal kimlikli bir oy propagandası yapmıştır. Bugün gelişmekte olan ulusal aydınlanma ve onun karşısı olan Türk milliyetçiliğinin gelişmesiyle köylünün Kürt kimlikli (söylemli) partilere oy vermesine neden olmuştur. 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde RP: 172 oy alırken, HADEP: 158 oy alarak ikinci parti olmuştur.

Hisar köyü:

Celikan aşiretinin kurduğu bir başka köydür. İslahiye'den göç edip gelen Mala Avê denilen ailenin öncülüğünde kurulmuştur. Bu aile ile birlikte gelen ailelerde vardır. Kuruluş tarihi anlatılanlara göre tahmini 1890'lı yıllardır. Mala Avê'den gelen aileler bugün Bağısöken, Yıldız, Durmaz soyadını taşımaktadırlar. Kırkpınardaki akrabalarının yakınına yerleşmeleri bir nevi destek alma ve birlikte

olma duygusundan kaynaklanmıştır. Karacadağ'ın eteğinde kurulan Hisar bugün terk edilmiş gibidir.

Köyde 5-10 hane kalmıştır. Ekonomik nedenlerden dolayı özellikle Kulu'ya önemli bir göç yaşanmıştır. Daha sonraki yıllarda Şıxbızını aşiretinden bazı aileler gelip yerleşmişlerdir. Orta Anadolu Kürtleri tarafından kutsal sayılan Ocaxe Malê Nofel bu köydedir. Nüfusu 272 (1990)'dir. Hisar'a Kulu'dan Kırkpınar'a giden yoldan gidilir ve bu yolun uzunluğu 22.Km'dir. Köyün tek derslikli ilkokulu, suyu, elektriği ve telefonu mevcuttur.

Kütükuşağı Kasabası Celikanları

Kütükuşağı Cihanbeyli ilçesine bağlı bir kasabadır. Nüfusu 2011 (1990) dir. Bugün yaklaşık nüfusu 3000'den fazladır. Celikan aşiretinden bazı aileler zamanında -?- Türkoğlu (Maraş) ilçesinin köylerinden göç edip buraya yerleşmişlerdir. Bu ailelere halk arasında Male Üda denilir. Bunlar Dağ, Kütük, Kahraman, Biçer ve Biçen soyadını taşıyan ailelerdir.

Yazarın notu:

*Bu yazıyı yaptığım araştırma ve yaşlılardan edindiğim bilgiler doğrultusunda kaleme aldım. Aşiretimizle ilgili tüm verilerden malesef yoksunuz. Özellikle Kütükuşağı Celikanları hakkında bu yazımızda detaylı bilgi veremiyoruz. Ayrıca Hisar hakkındada bilgi eksikliğimiz mevcut. Yeşilyurt ve Kırkpınar temel alınarak hazırladığımız bu yazı tarihimizin karanlıkta kalan bazı yönlerini ve bilinmeyenleri aydınlatır umundayız. Ayrıca elinde ve çevresinde Celikan aşireti ile ilgili bilgi ve dökümanı olanların bunları yazılı kaynak haline getirebilmemiz için dergimiz Birnebûn'a iletmesi çalışmalarımızı daha da zenginleştirecektir.

ŞUAYIPLI NE AYIBI VARSA?

BEKİR DARI

Suayıplı (ne ayıbı varsa?) köyü, düz bir araziye kurulduğundan mıdır nedir? diğer Kürt köylerine (dağlık tepelik araziye kuruludurlar) göre Şıxı ve Hocası bol olan bir köydü. Yalnız yeni yetmeleri pek öyle değildi. Neşeli, yaşamaya istekli ve buldukları her fırsatı değerlendirir, günlük yaşamlarına katkı ederlerdi.

Dini vecibelerinin zorunlu olanlarını yalnızca yerine getirirlerdi. O da not olarak şöyleydi:

- Boy abdesti: su ve fırsat buldukça, (özürlü)
- Namaz: ara-sıra (zayıf)
- Bayram namazı → devamlı (iyi)
- Cenaze namazı → kesintisiz (pekiyi)

Hergün bayram olmadığı gibi hergün de ölen yoktu nasılsa...

Basê, peştamalını şapka gibi siper ederek güneşten korunmaya çalıştı. Merdivenleri ıkına-sıkına çıkıp girdi evine. Girmesiyle çığlığı basması bir oldu. Köy, küçük ve düzlükte olduğundan bu çığlıkla bir sallandı ne desek boş ancak o an orada olmak gerekir. Base, ciğerlerini oksijenle doldurup, uçaksavar hızı ve şiddetiyle devam etti çığlıklarına. En ücra köşedeki evinde tır-tır titreyerek kara haberi köye yaymayı modern iletişim araçlarına taş çıkartırcasına başarabildi... Zaten kaç gündür kara kara düşünen köylülere bu haber pek kara, ne bileyim? katran karası gibi gelmedi. Doksanüç (sayıyla 93) yaşında aslan gibi kocasını kaybeden Basê ye ise her taraf zındandı, kap-karaydı...

Köylü ağır ağır yas evine yaklaşırken, bu arada imam da haberdar edilmişti. Bu cenaze merasiminde tek istisna imamdı, yani profesyonel olan tek kişi olma özelliğine sahipti; çünkü yaptığı işin karşılığında para alıyordu. Eee, aldığı hak etmesi için eline düşen bu fırsatı da tadını çıkara çıkara değerlendirmesi lazımdı.

O da bunun bilincinde olduğundan en tesirli, en kuvvetli duaları en acıklı sesini takınarak bağırdı. Yola çıkmış bir yolunun ardından gönderilen *azık* gibi duaları peşpeşe gönderdikten sonra.

Ölenin çenesiyle, ayak başparmaklarını bağladı. Pek de zorlanmadı değil. Birincisi: ölenin kemikleri yaşma uygun sertlikteydi, ikincisi ise yatağa dümdüz uzanıp, uyur gibi ölmemiş (*günahlı boynuna*) sağ bacağını kışma doğru çekmiş, sağ eli de kulak altında (*sanki gazel çekecekmış gibi*) yana yatık, öylece teslim olmuş. Yani azrail ile boğuşma- moğuşmanın izi falan yok. Gerçi istese de nefesi yetmezdi rahmetlinin. Herhalde bunu bildiğinden, karşı koymadan teslim etmiş ruhunu.

İmam, köylülerin de yardımıyla, azrail ile ruhun terk ettiği eğri-büğürlü vücudu dümdüz düzeltti. Sanki köyün minaresi mübarek tek çizgi ve düp düz...

Köyde gençlerle yaşlıların buluşma mekanları doğal olarak farklıydı.

- Nasil ki yaşlılar cami avlusunda toplanıp
- Abdest: devamlı (pekiyi)
- Namaz: kesintisiz (pekiyi)
- Bayram namazı: devamlı (pekiyi)
- Cenaze namazı: mutlaka (pekiyi)
- Haç: imkan ve parasızlıktan (zayıf)
- Dedi-kodu: istisnasız (pekiyi)

Günlerinin önemli bir bölümünü, tanrıya yakın geçiriyorlarsa da, gençler de okula yakın bir yerde biraraya gelip toplanırlardı. Bilim ve teknolojinin, kısaca uygarlığın temsilcisi olan okulun avlusunda toplanıp, Pişti→ (pekiyi), kaptı-kaçtı (süper) tekniklerini geliştiriyorlardı aynı zamanda.

Kara haber tez ulaşırdı. Maça papazından yapılan pişti ile haber de "paaat" düştü gençlerin ortasına. İşte kara haber burada rengini yitirip karadan beyaza bütün renklere bölündü. Stratejik bir durumda, gençlerin mevzilenmesi de ona göre olmalıydı. Yeni durumun analizi yapıldı bilimsellik bunu mutlak gerekli kılıyordu, ihtiyar heyetinden birinin eksilmesi gençler

hanesinin güçlenmesini beraberinde getirdiğinden sevinçleri daha terlememiş bıyık altında kalmak şartıyla sevindiklerini gösterebilirlerdi. Hemen görev bölümü yapıldı, haberciler yola, sucular pınara ve mezarlıklar da mezara yöneldiler...

Kuşluk vakti, komşu köylerden gelen kabileler (Belkide Kürtler arasında gösterilen dayanışmanın tek örneği cenazelerde gösterilir, ölen nereli ve nasıl birisi olursa olsun cenaze törenine koşulsuz katılırdı) karşılandı. Taburoğlu, Tosunburnu, Terziyan, Seyrek, Göllü, sakinleri baş sağlığı diledi. Sonra hal hatır sorulup vah-tuh edildi.

Gençler gelen misafirleri ölenin akrabalık derecesine göre kontrolden geçirdiler. Bu işi bir veznadara özgü bir pürdikkatle yapıyorlardı. Önce enlemesine (enlemi) avradının kabilesi, sonra boylamasına (boylamı) rahmetlinin sülalesinden olanları tek tek elden geçirdiler.

Ve tespit edildiki yeğeni Tosunburnu kabilesi içerisinde yoktu. Hemen soruldu.

- Memo niye gelmedi ?
- Değirmende. Avradına söyledik dayısına karşı son görevini yapmaya dönünce hemen gelip yapacak... dediler.

İşte tam bu sıralar, Memo değirmenden dönmüş ve avradından almıştı haberi! Çabucak üstünü başını değiştirip Şuayıphy (ayıbı hala belli değil) doğru yola çıktı. Köylüler önceden gittiğinden tek başmaydı.

Belirttiğim gibi arazi düzdü. Yumurtayı yola koysan doksan üçlük rahmetli bile

görüdü. Kaldığı köylerin arası bir adımlık yol. Yürümeyle yirmi dakika bilemedin yarım saat sürmez. Anlayacağımız bir köylü sigarası içimi zamanına denk.

Şuayıplı (ne ayıplı?) gençlerinin şahin bakışları Memo'nun gelişini kaydetmişti bile. (Not; yazının burasında haberlerde Leidi Diana'nın öldüğü dünyaya yayılıyor. Bir kaç Şuayıplı genci de orayamı göndersek acaba diye düşünüyorum?) bir araya gelip fis-kos, fis- kos, sanırsın çok önemli bir işi konuşuyorlar.

Hüso ile Hacı orada kalırken diğerleri görevlerinin başına döndüler. Görev mukkadesti. Hiç mi hiç ihmal edilemezdi.

Memo hiç bir şeyden habersiz bir biçimde Küllüğün orada duran Hüso ve Hacıya yaklaştı. Cenaze suyu tezek ve kixla ısıtıldığından küllerin arasında korlaşmış kixlar insanı günaha davet edercesine kıpkırmızıydılar.

Memo'yu küllüğün üzerinde ikisi karşıladı, Memo üzüntüsünü dışa vuracak kelimelerle mendilini ararken Huso fırsattan istifade kor halindeki kixı Memo'nun yakasının arasından koynuna saltıverdi. Bunu gören Hacı hemen sarıldı Memo'ya ve kor yapıştı Memo'nun bedenine. Yanık ten kokusu yayıldı ortahğa.

Memo, korkunç bir böğürtü saldı ortaya. Aaaagıx ! yandım Allah...

Hacı:

- Hepimiz yandık ama ölenle ölünmezki ! deyip Memoyu kollarıyla daha da sıkarken etraftakiler yaklaştılar. Her kafadan bir ses;

-Rahmetliyi bu kadar sevdiğini bilmezdim!

-Vah, vah nasıl da üzülüyor zavallı.

-Hacı Memoya sarılı kollarını tekrar sıkı.

Memo :

-Yandım anam! deyip ilkbaharda çayıra salınmış tosun misali böğürürken gözleri pörtlemiş, ağzında salya.

Cemaat, olan bitenden habersiz. Memonun pörtlek gözleriyle salyalı ağzına bakarak:

-Kudurdu garibim.

-Kendini harab etme, ne kadar yansakta gitti, allahın rahmetine kavuştu.

Hacı bütün gücünü kollarına verip dahada sıkı.

Memo:

- Yanyoom ulan yanyoom !

Yaşlılar:

- Bu kadar sevdiğini bilmezdik, nasılda belli etmemiş bu sevgisini

- Belki de hava atıyor teres!

İmamın istinalığına gölge düştüğünden bu şatafatı yatıştırmaya uğraşıp,

- Sabırlı olmalıyız evladım sabırlı, yoksa ruhunu incitirsin rahmetlinin ve boyunca günaha batarsın.

Bu sıra Memo Hacı'nın kollarından sıyrılmış, geldiği yöne koştu, üstünü başını paralayarak bir yandanda bağıyordu.

- Ulaaan sizin ölünüzde dirinizinde... koyum ben Allahın ateşiyile yanyoom, Allahın ateşiyile, ...

Köylüler aklını çıvdırdı diye iki dua ona okumaya durdular.

Gençler mi? kıkır kıkır gülüyorlardı. Kap-kara bir günü Memo'nun bedenini yakarak aydınlatmışlardı. Mutluydular.

Şimdi anlamışsınızdır her halde Şuayıplı'nın neden ayıplı olduğunu.

RÖPORTAJ

*Seni anlatabilmek seni,
İyi çocuklara kahramanlara
seni, anlatabilmek seni
Namussuza, haldan bilmez
kahpe yalana*

Ahmed Arif

Röportaj önerisini yaptığında Vahit, açık söylemek gerekirse kuşkuluydum. Kendi dönemimde Orta Anadolu'da efsaneleşmiş Kürt Remzi'yi anlatabilecek miydik acaba yeni kuşaklara?

Benim kuşkularım Vahit'in kararlılığına yenik düştüğünden *evet* demek zorunda kalmıştım. Bu olur yanıtından sonra yüzündeki zaferi anlatan gülümseme, bana yenilgilerinde mutluluk verebileceğini göstermişti. Ben ise savaş alanını terketmiş bütün dikkatim onun yüzünde. Bu zaferini nasıl kutlayacak merakla bekliyorum. Önce yanakları hafifçe gevşedi ve yaz güneşi dişlerinde balkıyıp gözlerine yerleşti. Pırıl pırıldı yüzü. İki kuşak arasında kalmış karanlığın aydınlanması için mutlak böyle bir ışığa ihtiyacı vardı...

Rein nehrini dolaşıp zamanımı doldurmaya uğraşıyorum. Vahit gelecek birazdan. Kendimi yokluyorum; mutluyum. Çevremdeki bütün insanlar bu mutluluğu paylaşmak istercesine cıvı cıvı. Elimdeki somunun son parçalarını ördeklere atıp, onlarda kenardaki mutluluğa davet etmeyi başarıyorum.

Nihayet buluşma saati gelip çatıyor. Ünlü Dom kilisesinin şatafatına da son bir kaç dakikamı kurban edip istasyona giriyorum. Vahit gelmiş. Bu Almanların sanki yapacak başka bir işleri yok. Bütün enerjilerini dakik olmaya harcıyorlar diye hayretimi muzip bir küfürle noktalayıp kucaklaşıyoruz.

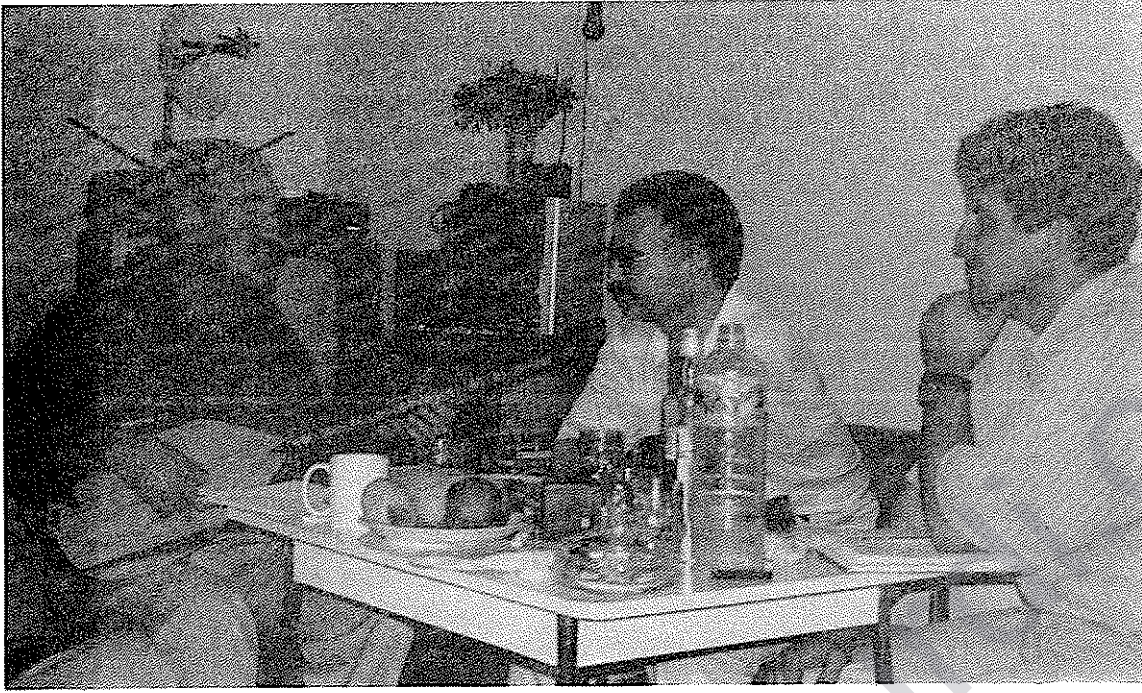
Vahit buram buram *Bizim ora* kokuyor. Sanki yeni köyden gelmiş. Kırşehir pazarında alış-veriş yapıp tekrar köye döneceğiz. O

belki bunun farkında değil. *Buralarda işkembe çorbası bulunur mu?* diye soruyor. Yüzüne bakarken mazurlukla mahçubiyet arası bir görünümle *Bizim oralarda bulunmaz da!* diyor. Kılı kırk yaran bir titizlikle sevdiği çorbanın özelliklerini anlatıyor. Bu anlatıma uygun işkembe çorbası yapan bir yeri biliyor muyum?

Benim böyle dört başı mahmur zevkim olmadığından; ikircikli bir ifadeyle *Kırşehirli bir ailenin işlettiği bir lokanta var istersen oraya gidelim!* diyorum. Fazlaca düşünmeden gidiyoruz.

Dünyanın en eski bir şarabının tadına bakan bir profesör yemiyorda sanki analiz yapacak. Hayret çorbayı beğendi... Ben kendimi rakımdan yudumlayarak sesizce kutluyorum, o neredeyse çorba tasının içerisine kafasını sokmuş ama mutlu....

Dr. Hecıbram Mikaili'yi de alıp Kürt Remzinin yanına gideceğiz. Biletlerimizi almak için istasyondaki gişeye yöneliyoruz. Yere atılmış iki gül buluyorum. Biri pörsümüş diğeri daha diri. Su bulursam yaşamları uzar diye elimde güller sıraya giriyoruz. Tam bu sırada birisi yanımıza yaklaşıyor. Hayatımda bir daha rastlamayacağım bir insan. Bütün vücudu kırış kırış düz bir yer kalmamış. Yüzüne bakıyorum, gözlerini bulmaya çalışıyorum ama nafile. Onlarda bu çatlak çiziklere saklanmış bulmak zor. Büyülenmiş gibiyim. Sanki yaz aylarında susuz Harran ovasının haritası bu kadına deri diye giydirilmiş. Nihayet gözlerini buluyorum. Yaklaşıp gülleri uzatıyorum. Almanca

Remzi oldukça hüzünlü bir ağıd okurken.

Merhaba diyorum. O İngilizce *merhaba* diyerek yanıt veriyor. Avustralyalı olduğunu söylüyor. Gülleri alırken gözleri daha da kaybolacak bir biçimde gülümsüyor. Vahit gazetecilik tecrübesinden olmalıki deklanşöre basıyor. Bu ilginç insanla kucaklaşmamızı resm ediyor. Aramızdaki okyanusun bütün suyuyla, Harran sularcasına kova kova bir kaç saniye sonra ayrılıyor. Bu güzel ihtiyarcığım yol azağı olarak verdiği sevgisi bütün bedenime sıvalı ve görüntüsü Vahit'in fotoğraf makinasında yola devam ediyoruz.

Doktor bizi bekliyor. Otomobilini istasyonun önüne park etmiş. Her zamanki gibi neşeli. Pırıl pırıl yüzüyle bütün sevincimizi birleştirip dolduruyoruz otomobilin bagajına.

Bir an önce vammalıyız hedefe. Vahit'in elinde olsa uçacağız. Öylesine sabırsız ki. Güneş kızışmış hatır istiyor. Çekinerek *Güneşi uğurlayalım mı?* diyorum. Doktor kabul ediyor, Vahit gönülsüz bize katılıyor. Bir park yerinde sessizce güneşin son ışınlarıyla yüzlerimizi okşayıp batıp gidişini seyrediyoruz.

Berrak bir gece. Yıldızlar bir birine mesafeli duruyorlar. Bir tek hasretimiz kuyruklu yıldız diye akıp giden.

*Seni bağırabilsem seni
Dipsiz kuyulara
Akan yıldız
Bir kipurit çöpüne varana
Okyanusun en ıssız dalgasına
Düşmüş bir kipurit çöpüne.*

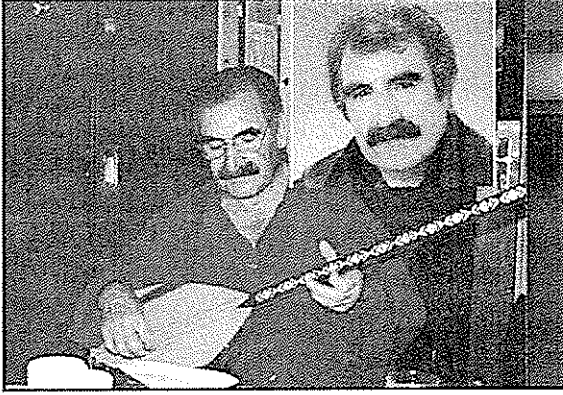
Ahlendeyiz. Tanıdıklar bekliyor. Hasan abinin kalvesi köy odasına çevrilmiş misafir bekliyor sanki. Hasretlerimizi kucaklaştırıyoruz. Birazdan başlayacak sohbetin tadı damağımızda. Ufak ufak başlıyoruz sunulan rakının yanında çerez etmeye hal hatır sommaya....

Ve Remzi beliriyor kapıda. Bütün bilgisini kullanıp en uygunlarından seçtiği giysilerini giymiş. Yüzüne çok yakışan bir gülümsemeye yaklaşıyor. Gururlu, sanki Polatlıda bir köy düğününe gelmiş. Biraz sonra mutlulukla coşacak gibi. Bizlerde *davet* havasında coşkuluyuz. Kendi değerlerimize sahip çıkma coşkusu.

Derken Remzi'nin özel olarak hazırladığı, bir tek kuş sütünün eksik olduğu, hem damak hem göz zevkinin ihmal edilmediği sofrasına yaklaşıyoruz ve büyüleniyoruz.

Bu muhteşem sofraya kuş sütünün yerine bizde Birnebün'u ekleyerek başlıyoruz

Kılamên Dılan/Kılamên Şinê

û Kürt Remzi

*Sîwê da rabûm, ro hîlati bîhar e
Te cigera min jê kîrî, anî xwe ra
Ez ber mala xwe bigerim
Stuyê min lî Elmanyê tum xar e*

sohbete...

-Sevgîli Remzi hürmetin ve röportaj isteğimizi geri çevirmediğın için teşekkür ederiz. Seni memlekette ararken Almanya'da bulduk. Burada olduğumu doğrusunu söylemek gerekirse tahmin etmiyorduk.

-Evet, yaklaşık üç yıldır Almanya'da

-Baktım bütün millet Türkçe söyleme yarışında. Bizim Kürtler bile! Anadilimde söyleyeceğim dedim, kendi kendime. Benim tarzım da zaten Kürtçe söylemeye iyi gidiyor. Öylede oldu işte.

yaşıyorum. Siyasi iltica talebinde bulundum. Gördüğünüz gibide oğlumla birlikte bu odada kalıyorum. Hoş geldiniz sefa getirdiniz.

-Oğlunda büyümiş. Ailenden birisinin yanında olması iyi herhalde. Nasıl, o da senin gibi müziğe Kürtçe türkü söylemeye hevesli mi?

-Malesef pek değil. Annesi Boşnak olduğundan Kürtçeyi de iyi konuşmıyor. Gerçi biraz anlar ama istediğim kadar değil. Bir çok Kürt genci gibi o da dilini tam anlamı ile konuşmıyor. Büyük kızım Kürtçe müziğe hevesli üstelik üzerinde çalışıyordu. Ondan ümidim var.

-Yıllar önce Kürt Remzi ismi ile kaset basmış birisinin oğlunun Kürtçeyi iyi konuşamaması üzücü ama neyse. Eskiden memlekette bir yakını ölen, acısı sana gelir ağıt yaktırırdı. Burda da gelen oluyor mu?

-O dönemler kadar olmasada gelen oluyor tabi. Almanya da yaşadığımı az kişi biliyor herhalde. Dedğim gibi yinede gelenler var. Geçenlerde Haymanalı bir aile geldi. Çok dertliydi. Dayı ile yeğen kavga etmişler, dayı çekip yeğeni vumuş. Ölenin anası benden bir ağıt yakmamı istedi. Zavalhı kadın ölen oğul, vuran kardeş. Nasıl uygulandım bilememsiniz. Aldım sazı elime hem onlar ağladı hem ben. İsterseniz bu ağıdı sizlere bir okuyayım... (Remzi oldukça hüznünlü bu ağıdı bizlere okuyor, ve hep beraber duygulanıyoruz.)

-Bizleride uygulandırdım Remzi. Müsade edersen biraz eskilere gidelim. İlk müziğe başladığın yıllara. Bir çok okuyucumuz gibi bizde merak ediyoruz. Türkü söylemeye ne zaman ve nasıl başladın, ailende saz çalan biri var mıydı? anlayacağın nasıl oldu bu iş?

-Bir kere ailemde saz çalan birisi yoktu. Köyüm Bazıka'da (Haymana) sazı ilk eline alanın ben olduğumu söyleyebilirim. Antalya'ya yatılı sanat okuluna gidiyordum. Ahmet Gazi Ayhan, Bedia Akartürkler falan gelip okulumuzda konserler verirdi. Müziğe karşı hevesim olduğundan o tarafa yöneldim. İlk iş olarak kendime bir saz aldım ve kendi kendimede çalmasını öğrendim.

-Ama sen Kürtçe söylüyordun.

-Baktım bütün millet Türkçe söyleme

yarışında. Bizim Kürtler bile! Anadilimde söyleyeceğim dedim kendi kendime. Benim tarzım da zaten Kürtçe söylemeye iyi gidiyor. Öylede oldu işte.

-*Hangi yıllardı ?*

-1972'nin sonlarına doğrudu.

-Daha sonra ?

-Bu arada köye döndüm, gençtim ve bekardım. İlk önce amcamın kızına sonra da teyzemin kızına sevdalandım. Aşkımı açıkça ifade edemediğim için türkülerle derdimi anlatmaya başladım. Teyzemin kocası köyün muhtarıydı. Olmaz dedi diretti.

-*Sevda işleri işe yararmış herhalde?*

-Tek sevda işleri beni türkü söylemeye teşvik etmedi tabii. İlk önce, o zamanlar fakirdik. Sonra etrafımdaki haksız ve acılı olaylardan etkileniyordum. Fakir olmamız çok zoruma gidiyordu. Bazı cehalet örnekleri, ne bileyim haksızlıklar vardı. Mesela köyümüzde hamile bir gelin vardı. Çocuğunu doğursun diye at arabasına bindirerek köyün etrafında hızlıca gezdirdiler. Hastaneye doktora götürmediler para yok diye. Gelin doğumda öldü. Bu beni müthiş etkiledi. Mesela ilk bestelediğim türkü bu gelin üzerinedir. Sonra nerde bir Şin var, nerede bir Dahol var beni davet ediyorlardı.

-*Bu arada ilk kasetin çıktığı herhalde?*

-Yörede Kürtçe söyleyen olmadığı için halk arasında kısa sürede tanındım. İnanmazsınız belki çok ilgi vardı. Polath, Kırşehir, Haymana, Yunak, Kulu, Cihanbeyli, Bâla Kürtleri arasında elden doldurulmuş kasetlerim kapışılıyordu. Ankara da Erdal plakçılık vardı Ulusta onlar bastılar ilk kasedimi.

-*O ilk kasetin kapağında Kürt Remzi'ni yazıyordu ?*

-Tabii. Bende halen durur. İsterseniz biraz sonra gösteririm. Gerçi kapak resmi benim değildi ama üzerinde Kürt Remzi yazıyordu. Yaşlı, ağzında ağzılık olan sakallı bir dedenin resmini koymuşlar. Bir gün plakçıya uğradığımda beni tanımadılar. Kasedi göstererek *bu ne?* diye sordum. *Sen kimsin?* dediler. Mahkemeye verecektim olmadı. Bir kaç tanıdık Kürt avukat arkadaş vardı. Onlara tanıştım. Dava açmasına açarız ama senin

Kürtçe türkü söylediğin ortaya çıkar, ceza alırsın dediler. Biz de vaz geçtik. İlk kasedimin hikayesi böyledir.

Herkes Türkçe okumaya heveslenirken, ben Kürtçeyi seçtim ... Tabiki bilinçli bir seçimdi. Benim bir türküm vardı. "Ne Lazım ne Tatarım, Kürt Remziyim, dert satırım" diye... Düğünlerde filan en çok bu türkü istenirdi benden. Derken adımız Kürt Remzi diye anılır oldu.

-*Seni 12 Eylülde tutukladılar. Ne suçlamasında bulundular ?*

-Ne olacak aynı şeyler. O dönemi yaşayanlar bilir. "Kürtçe türkü söyleme yoluyla halkı bölmek ve galayana getirmek" suçlamasında bulundular. İki ay göz altında kaldım. Yaptıkları zulmü anlatmama gerek yok her halde. Sonra bıraktılar. Baktım Polatlıda bize rahat yok Bursaya taşındım. Yapmadığım iş kalmadı yine de olmadı. Görüyorsunuz şimdide burdayız.

-*Toplam kaç kasetin çıktığı? Yeni bir çalışman var mı?*

-Benim bilgim dahilinde çıkanların sayısı yedi. Yeni bir çalışmaya gelince,

-*Piyasada kasetlerin dolaşılıyor ama...*

-Yakın zamanda çıkanlardan haberim yok. Bana sormuyorlar bile. Kaset piyasasını bilmezmişsiniz. Bastıyorlar işte.

-*Peki Kürt Remzi ismi bilinçli bir seçim miydi?*

-Biraz önce söyledim ya. Herkes Türkçe okumaya heveslenirken ben Kürtçeyi seçtim diye. Tabiki bilinçli bir seçimdi. Benim bir türküm vardı. "Ne Lazım ne Tatarım, Kürt Remziyim dert satırım" diye. Düğünlerde filan en çok bu türkü istenirdi benden. Derken adımız Kürt Remzi diye anılır oldu.

-*Remzi sen düğünlere çok giderdin. Bizim oraların en çok oynanan halayı hangisidir ?*

-Vallaha; Şiro var Üçayak var.... ondan

sonra ...

-Mesela Şiro nasıl oynardı ?

-Kırma varya çift kırma !

-Ha! şu çift diz kırma. Oynardık ama adının Şiro olduğunu bilmezdik.

-Evet, üç ayağı, Şiro'yu söyledim; birde Mivan var. İki ileri bir geri biçiminde oynanıyor. Sonra Zevko var.

-Zevko'nun türküsü var mı ?

-Olamaz mı? tabi var ama sözleri Türkçe.

-Kadınlar oynardı bunu değil mi ?

-Yok, yok erkeklerde oynardı.

-Öyle mi ?

-Tabi; mesela bizim köylü rahmetli Osmenî Hecibekir bu oyunu güzel oynardı.

(bu arada Remzi bu halayın nasıl oynandığını bize gösteriyor)

-Güle Gul heyatê adında bir türkün vardı. Serbülent Kanat'ta bir kasedinde okudu. Bu türkünün hikayesi nasıldır anlatır mısın?

-Güle, Yunak taraflarında yaşayan bir kadındı. Haymanalı bir çoban aşık olmuş. Zavallı aşkınım karşılığım bulamamış. Onun aşkı üzerine besteledim ben bu türküyü. Çokta tutuldu. Değişik biçimlerde de söylenebilir.

-Bu türkü çok sevildi, Serbülent Kanat'la tanışır mısın?

-Hayır. Tanışmak nasip olmadı. Buraya gelmeden önce Ankarada buluşalım diye telefonlaştık, olmadı buluşamadık. Begendiğim ve ilgiyle dinlediğim bir genç sanatçı arkadaşımızdır. Kendi müziğimizi yöreye özgü bir biçimde okuyan çıkarsa çok seviniyorum.

-Biz de seviniyoruz. Serbülent'in yeni bir kaset çalışması olduğunu duyduk, merakla bekliyoruz. Biraz önce laf karıştı, sen ne alemdesin, yeni bir çalışman yok mu?

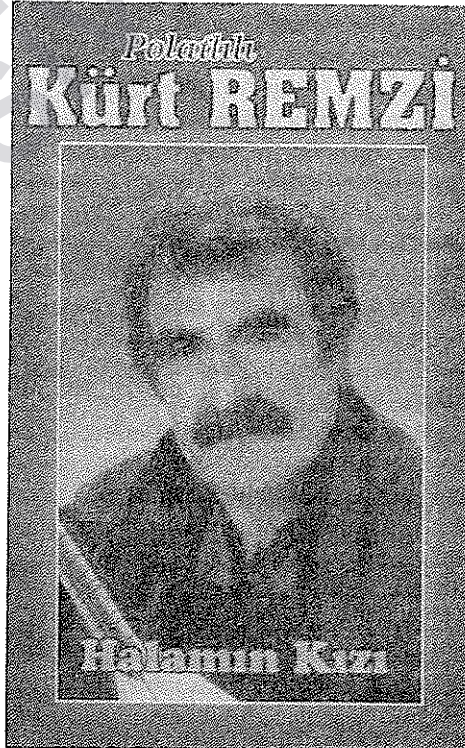
-Açık konuşmak gerekirse bir kaç kaset dolduracak kadar türküm var. Almanya gurbetliği, çoluk çocuktan uzak olmam ve haksızlıklar kimliğimize saldınlar beni çok etkiledi. Övünmek gibi olmasın ama hayatımın en iyi türkülerini hazırlamışım. Siz yabancı değilsiniz açık konuşacağım. Şu an bir kaset basacak olanaklara sahip değilim. Bir iki teklif almadım değil. O da olmadı. Belki birilerinin aklına geliriz diye bekliyoruz, işte.

-Bu söylediğin bir anlamda muhatablarına bir çağrıda oldu. Ashında bir gerçeğin altını da çizdin. Değerlerimize toplum olarak sahip çıkmadığımız gerçeğinin. İstersen bu arada Bîmebûn hakkındaki fikirlerini de alalım. Ne düşünüyorsun, dergiyi nasıl buldun?

-Buradaki arkadaşlar dergi çıkacak dedilerdi ama halen elime geçmemişti. Şimdi siz getirince gördüm. Çok güzel olmuş elinize sağık. Bir kere böyle şeyleri desteklemek gerekir. Her Orta Anadolu Kürt böyle düşünmeli. Bizlerle kimse ilgilenmedi. Her şey kayıp olacak gidecek. Buraya gelmeden önce köyüme uğradım, yaşlıların dışında kimse Kürtçe konuşmuyor. Dilimiz en önemli varlığımız. Kaybolacak diye şahsen çok üzülüyorum. Aman savsaklamayın dergiyi çıkarmaya devam edin. Göreceksiniz ki çok güzel bir dil, çok zengin bir kültür ve geleneğe sahibiz. Hatırlayıp da gelmeniz beni çok duygulandırdı. Yaptığım işin kıymeti biliniyomuş demek.

-Bu röportaj için teşekkürler Remzi.

- Ne demek ben teşekkür ederim.

Moltke'nin Mektuplarında Orta Anadolu Kürtleri

Mehmet Bayrak

Bilindiği gibi, daha 16.yüzyılda reformunu ve rönesansını gerçekleştiren Batı; bu iki devrimi ile Doğuya üstünlük sağlayarak, sonraki yüzyıllarda aradaki uçurumu kendi lehine dahada büyütür. Geleceğe dönük yatırım yapmak ve etkime alanını genişletmek amacıyla, bu yüzyıldan sonra Osmanlı egemenliğindeki batı ve doğu ülkeleri başta olmak üzere, tüm Önasya, Ortadoğu, İçasya ve Uzakasya'ya yönelik inceleme ve araştırma gezileri başlatır. Kuşkusuz Büyük Roma uygarlığı ile bir çok uygarlığın kesişme noktasında yer alan Anadolu-Kürdistan-Mezopotamya üçgeni de bu inceleme gezilerinin yoğunlaştığı ülkeler arasındadır.

Yaptığım kısa süreli bir çalışma; 16.Yüzyıldan 20.Yüzyıla kadar salt Kürdistan ve Mezopotamya üzerinde yoğunlaşan 200 dolayında kitap ve makaleyi ortaya çıkardı. (Bkz. M. Bayrak: *Kürdistan'a ve Mezopotamya'ya İlişkin Batı Seyahatnameleri Bibliyografyası*, Ronahi gaz. Sayı: 43-46/1996)

16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerilemeye başlayan Osmanlı Devleti; 19yüzyıla gelindiğinde "Batılılaşmak" başka çözüm olmadığını görerek "Batılaşma" yönünde adımlar atmaya başladı. İlk adımlardan biri, Yeniçeri Ocaklarını dağıtarak Batı tipinde bir ordu oluşturmak, diğeride oğüne kadar özerk bir konumda olan "Kürt Mirlikleri" ni doğrudan merkezi yönetime bağlamaya çalışmaktır.

Gerilemekten kurtulmayı teknolojik devrim ve toplumsal kalkınma yerine askeri uniforma değişikliğinde ve Kürtleri askere almada, vergilendirmede arayan Osmanlı kafası; bu işleride Batılı askerlerin danışmanlığında gerçekleştirmeye çalışıyordu. İşte 1800 Almanya doğumlu Feldmareşal Helmut von Moltke, bu iki

"Türkiye Mektupları" nın yazarı Feldmareşal Moltke

görevin odak noktasında yer alan Batılı askerlerden biri. O bir inceleme gezisi için geldiği Türkiyede 1836-1839 yılları arasında askeri uzman ve danışman olarak görev yapıyor. Moltke, 1835 sonlarında İstanbula geldiğinde, bir kaç yıl önce Yeniçeriliği kaldıran Sultan 2. Mahmud padişahdır. Moltke, o tarihte yüzbaşı rütbesindedir. Padişah üzerinde büyük nüfuz sahibi olan ve orduyu modernleştirme çabası içerisinde olan Mehmed Hüsrev Paşa, kendisiyle ilişkiye girerek Osmanlı ordusunda görev almaya ikna eder. Hükümet Prusya'dan Moltkeyi hemen askeri öğretmen olarak ister ve böylece o 1839 yılı sonuna kadar burada kalır. (Bkz. Feldmareşal H.von Moltke: *Türkiye Mektupları*, H. Örs'ün yazdığı Önsöz, Remzi Ktb.İst. 1969).

Moltke başlangıçta tam 2 yıl ve 4 ay süreyle İstanbulda Nizamiye askeri yetiştirir. 1838'e Anadoluyu boydan boya geçerek Toros ordusuna katılır. Orada Prusyalı İstihkam Yüzbaşısı von Mülbach'la birlikte Müşir

Hafız Paşa'nın müşaviri (danışmanı) olarak çalışacaktır.

Moltke tam 1 yıl 3 ay boyunca Kürdistan da Fırat ve Dicle havzasında görev yapar. Bu bölgelerin haritalarını yeniden düzenler. Bu arada Garzan ve Nizip bölgelerinde Osmanlılar ile Kürtler arasında cereyan eden savaflara katılır. Yaklaşık bir buçuk yıllık süre içinde Fırat ve Dicle boylarından hemen hiç ayrılmayan Moltke, kuşkusuz Kürtlerin yaşamı ve Kürt-Osmanlı ilişkileri konusunda ilginç gözlemlere sahip olacaktır.

İşte, Moltke bu gözlemlerini günlük notlara ve giderek mektuplara dönüştürerek Almanyadaki yakınlarına gönderir. O tarihlerde Malatya'dan ve Diyarbakır'dan bir mektubun gidip-gelmesi 40-50 günü buluyordu. Bu mektuplardan daha sonra hemen hiç bir değişiklik yapılmadan „Türkiyedeki olaylar ve durum üzerine mektuplar“ adıyla Avrupada kitap olarak yayınlanıyor.

Son tahlilde bir Osmanlı görevlisi olmanın verdiği yan tutma ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan kimi maddi yanlışların ötesinde kitapta; Fırat ve Dicle boylarındaki gözlemlerle Kürtlerin toplumsal yaşamı konusunda ilginç belirlemeler yer alıyor. Kitabın bazı bölümleri doğrudan Kürtler üzerinde yoğunlaştığı gibi, kimi bölümlerinde de ilginç Kürt motifleri bulunuyor.

Kitabın yaklaşık yarısını tutan „Antitoroslar Yahut Küçükasya Yaylası; Fırat, Keban Madeni, Toros Obasının Umumi Karargahı, Malatya ve Alksu, Toroslar Üzerinden Geçit, Maraş; Türk Ordugahı, Fıratın Orta Mecrası, Runkale, Birecik; Urfâ, Dicle Üzerinden Musula Kadar Yolculuk, Mezopotamya Çölünde Kervanla Sefer; Bir Kürt Hisarının Kuşatılması; Kürdistan Dağları, Kürtlere Karşı Sefer, Türklerin Vergi Toplayış ve Askere Alışları; Dağlardan Atla Geçerek Dicle'den Fırat'a Fırat Üzerindeki Akıntılardan Geçerek Seyahat, Asbuzu; Doğulu Kılığı; Urfaya Seyahat. Cirit Atma. Mağralar, Nemrut'un Sarayı, Statüko; Toros Ordusunun Toplanması; Fırat Kenarında Eğin'e Seyahat, Suların Taşkın Olduğu Sırada Fırat'tan Aşağı Kelekle İnme Tecrübesi; Toros Ordusunun Yola Çıkışı; Kıtaların

Birecik'te Toplanması; Nizip Harbi „ gibi bölümler ya doğrudan Kürtler üzerinde yoğunlaşmakta ya da Kürt motifleri taşımaktadır.

Sözgelimi *Kürdistan Dağları* başlıklı mektupta şu belirlemeler yer alıyor.

„Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu aslında üzerlerinde Babiâli'nin hiç bir sözü geçmeyen geniş ülkeleri içerisine alır. Muhakkak ki padişahı bizzat kendi devleti içerisinde geniş fetihler yapmak zorundadır. Bunlara İran sınırı ile Dicle arasındaki dağlık memleket de dahildir.(...) Eğer böyle zenginliklere sahip olan bir memleketin dörtte üçü işlenmemiş halde durursa, bunun sebebini halkın acıklı sosyal durumlarında aramak lâzımdır. Kürt hemen hemen her bakımdan komşusunun, Arabın aksidir. Sadece haydutluk bakımından her ikisinin zevki aynıdır; fakat bunda da Arapta daha ziyade hırsızlık, Kürt'te de savaşçılık tarafı vardır“ (s.187-188)

Aynı mektubta, Osmanlı-Kürt ilişkileri açısından da şu ilginç belirlemeler yapılır:

„ Kürt; ihtiyaç yüzünden çiftçi, eğilimi yüzünden de savaşçıdır. Bu sebeple köyler ve tarlalar ovada, palankalar ve kaleler dağlardadır. Yaya olarak savaşır; duvarlar ve dağlar onun siperi, tüfeğinde silahıdır. Kürt mükemmel bir nişancıdır, zengin kakmalı ve telkârî işlemeli tüfeği babadan oğula miras kalır ve Kürt onu en eski çocukluk arkadaşı gibi tanır.

Bu bölgedeki Kürtlerin çoğu Müslümandır. Fakat İran sınırına doğru Yakubî Hıristiyanlar da vardır. Bu bölgedeki irsi aile nüfuz ve iktidarını İmparatorluğun geri kalan kısımlarının çoğunda olduğu gibi, yıkabilmek Babiâli için asla mümkün olmamıştır. Kürt beylerinin adamları üzerinde büyük egemenlikleri vardır. Beyler aralarında savaşır, Babiâlinin egemenliği-ne karşı koyarlar, vergi vermekten kaçınırlar, asker toplanmasına mücadele etmezler ve sığınak olarak da yüksek dağlarda kendileri için yaptıkları kalelere çekilirler.“ (s.188-189)

Garzan dağlarından yazılmış Haziran-1838 tarihli *Kürtler'e Karşı Sefer* başlıklı mektupta da Moltke, bir Osmanlı müşavir-subayı kimliği ile neden Kürtler'e karşı savaşıldığını

19. yüzyılın başlarında Kürdistan ve Arabistan'daki ayaklanmaları bastırmak amacıyla gönderilen Osmanlı ordusu (Kaynak: Dr. William Watman)

anlatır. Bazı kesitleri birlikte izleyelim:

„Köylerden hiçbiri salyana (vergi) vermez, ahaliden hiç biri askere gitmeye zorlanamaz. Garzan Dağlarını artık Babiâli'nin hükmü altına almak için çok önemli hazırlıklara girişilmişti, çünkü sadece bizim Mehmet Paşa bizzat birlikleriyle Kürdistan'ın kalbine doğru yürümekle kalmıyor, kumandanda Diyarbekir'den 19. Piyade alayı (bizimle birlikte olan müfreze dışında) iki hassa süvari alayı, bir kaç yüz sipahi, yüzlerce başıbozuk ve üç topla yani hepsi birden 3000 kişi ile yola çıkmıştır. Bundan başka Garzan'ın doğusunda oturan Şirvan Beyi, kendisi de Kürt olan Mut Paşası hatta Erzurum Valisi de çağırılmıştı. Böylece Garzan sarılmış olacak ve her yandan birden hücum uğrayacaktı. Düşman 30.000 tüfekli olarak tahmin edebiliyordu, fakat aralarında birlik yoktu başlarında hiç bir önder bulunmuyordu. Mukavemet hareketlerinde onlara daimi şekilde kuvvet verecek hiç bir kale, hiç bir Hisar mevcut değildi. „ (s.189-190)

Moltke; aralarında bir uyum bulunmayan ve önderi olmayan Kürtler'in yine Başıbozuk Kürtler'in yardımıyla nasıl püskürtüldüğünü geride kalan Kürt köylerinin nasıl yakıldığını, ele geçirilen yoksul köylülerin nasıl katledildiğini çarpıcı bir üslupla anlatır:

„Yolda bir düzine kadar köy tutuşturuldu (...) Bundan sonra Allah ! Allah ! sesleriyle bayır aşağı köye hücum edildi. Kaçmak isteyenlerin bir çoğu süngülendi. Ötekileri

sapa yollardan kaçıp kurtuldular. Ben bu maceraya katır sırtında katılmıştım.(...) Askerler yağmalanan köylerden ganimetlerle yüklü olarak döndüler.“ (s.192)

Moltke Osmanlı'nın Kürtler'e yönelik katliamından geriye kalan acıklı manzarayı ise şöyle anlatır:

„ Bu sırada ben, geçit açılımı bulunan ve savağı aşağıdaki bir tepenin üzerinden seyreden Hafız Paşa'nın (Çerkezkökenli dindar bir kişi, MB) yanına gittim. Oraya ganimetleri ve esirleri getiriyorlardı. Kan ve yara içerisinde erkekler, Kadınlar, memedekilerden itibaren her yaşta çocuk, kesik başlar ve kulaklar. Bunları, getirene 50-100 kuruşluk bir bahşiş ödeniyordu. Kürtler'in sessiz ızdırabı, kadınların ümitsiz feryatları yürekleri parçalayan bir manzara oluşturuyordu. „ (s. 193)

Kesilmiş baş ve kulakları parayla ödüllendiren Osmanlı; bir başka iğrenç yöntemle daha başvurur ve karşıdaki „ düşman“ ların Yezidi yani Şeytana tapanlar olduğunu, dahası zengin olduklarını söyleyerek askerleri daha da özendirir: „Bu savaşta kuvvetini hiç kaybetmemiş olan kadere inanışları ve ganimet hırsları onların cesaretlerini kamçılayan muazzam kuvvetler olmuştü; çünkü düşmanları Yezidiler yani Şeytana tapanlardı ve varlıklı idiler.“ (s.193)

Bu arada yukarıda belirtildiği gibi kimi Sünni Kürt kuvvetleriyle başıbozuk Kürtler'in de bu savaşta Osmanlı'nın yanında

yer aldığı belirtilim.

Osmanlı'nın Kürtler üzerinde egemenlik kurma uğruna yaptığı katliamlardan bir başkası, yine Moltke'nin Garzan dağlarından yazdığı 22 Temmuz 1838 tarihli mektubuna şöyle yansır:

„Bir askeri hareket daha lâzım oldu. 14 Bölükle bir sürü başbozuk son derece dik bir tepeyi dörtbir yandan sarmak üzere gönderildi. Tepeye tımanmak için beş saat lazım geldi ve bu arada nizamiye askerleri onaltı ölü ile altmış kadar yaralı verdi. Kadımlar bile nizamiyenin üzerine ateş ediyorlardı. Bir Kürt kadını bir askeri hançerle vurup öldürdü. Yukarıya varınca, gözü dönmüş olan askerler, karşı koyan kim varsa vurup kırdılar. 400-500 kadar Kürt öldürülmüştü. Elli kadar kadın, götürmek istenirken, kabarmış olan dağ deresinde boğuldu.“(s.198)

Moltke, aynı mektupta „baştan aşağı iğrenç ve korkunç“ olarak nitelendirdiği bu katliam ve yağmaya ilişkin şu ilginç tespiti de yapar: „Adamların köylerinde bile kendileri için un yok, çünkü atlarımız ve katırlarımız onların güzelim buğdaylarını yiyip bitirdiler.“(s.198)

Moltke, Garzan Dağları'ndan yazdığı bir başka mektupta, diğer Prusyalı müşavir subay Mühlbach'ın, kelle ve kulaklar için para verme usulünün kötü sonuçlar doğuracağını, dindar Müslüman Hafız Paşa'ya anlattığını aktardıktan sonra; bir başka mektubunda „Kürtler iki şeyden şikayet etmektedirler; Vergi ve asker toplama“ demektedir ve Kürtler'in, Yeniçerilikten sonra 15 yıl olarak belirlenen askerlikten neden kaçtıklarını şöyle anlatmaktadır:

„Onbeş yıl askerlik süresi, sadece ömür boyunca başka türlü söylenişidir. Kürtler, erken evlenirler, karıları, çocukları ve yurtlarından ebedi olarak ayrılmak, onların kaçma, ya da silahla karşı koyma suretiyle kurtulmaya çalıştıkları bir kara alinyazısı olmaktadır. Şimdi mukadderat, yarı yarıya Kürtler'den mürekkep askeri kıtaları Kürtler'in memleketlerinin dağlarına sevkettiğinden kadımlar ve erkekler, çoktan ümitlerini kesmiş oldukları evlatlarını, akrabalarını yahut dostlarını bir kere daha kucaklamak için her yerden akın akın geliyorlar. Fakat yarın yine yola çıkılacak ve

bu, yine ebedi bir veda olacak.“(s.197)

Yukarıda da vurguladığımız gibi, Osmanlı'nın Kürtler'i tümenden egemenlik altına almak amacıyla yürüttüğü savaşın odak noktasında yeralan ve yaklaşık birbuçuk yıl Kürdistan'da görev yapan Moltke'nin Türkiye Mektupları, 19.yüzyıl Kürt tarihi ve toplumsal yaşamı konusunda bize son derece ilginç gözlemler ve bilgiler aktarmaktadır.

Ancak, biz şimdilik bu alıntılarla yetinip, Moltke'nin Orta Anadolu Kürtleri'yle ilgili iki mektubundan kesitler vermek istiyoruz. Bunlardan biri, bölgenin haritalarını çıkarmak amacıyla yaptığı Malatya-Maraş yolculuğuna ilişkin Maraş'ta yazılan 28 Mart 1838 tarihli „Malatya ve Aksu-Toroslar Üzerinden Geçit-Maraş“ başlıklı mektup ile Maraş çevresindeki yolculuğuna ilişkin Urfa'da yazılan 6 Nisan 1838 tarihli „Türk Ordugâhı-Fırat'ın Orta Mecrası- Kumkale- Birecik-Urfa“ başlıklı mektubun bir kesitidir.

Şunu hemen belirtelim ki; Moltke'nin ikinci mektubunda „Türkmen kabilesi“ olarak yansıttığı Atmah, Kılıçlı ve Sinemilli aşiretleri Türkmen değil, Kürt aşiretleridir. Bu makalenin yazarı da, Sinemilli aşiretine mensuptur. Söz konusu kesitleri birlikte izliyoruz:

MALATYA VE AKSU-TOROSLAR ÜZERİNDEN GEÇİT- MARAŞ

Maraş, 28 Mart 1838

„Paşanın verdiği bir vazifeyi yerine getirmek için (1) 23 Mart günü öğleden sonra, Suriye sınırına doğru bir yolculuğa çıktım.

Maiyetim mümkün olduğu kadar azdı ve bir tatar ağası, uşağım, bir yük atı, bir de yedek atla sürücüden ibaretti. Geniş, etrafı karlı dağlarla çevrili Harput yüksek ovasından aşağı Fırat'a inen dar, derin bir dağ geçitine girdik. Biz yolda iken gece bastırdı; kayalık bir boğazda arayıp bulduğumuz bir Kürt köyünde dostça karşılandık ve misafir edildik. Bu Asya dağlarında Arap fasulyesi, Hint şeker kamışı. Çin yaprakları, Fransız şarabı, Fırat'ın alabalıkları ve Suriye fıstıklarından mükemmel bir akşam yemeği tertiplenimin de ayrı bir zevki var. Gece yarısı dehşetli bir gürültü koptu. Var kuvvetle avlu kapısı vuruldu, suvariler atlarını sürüp

geldiler, tepeden tırnağa silâhlı seymenler ocağımıza sahip çıkmak için içeri doldular. Bunlar Harput'a giden Malatya müselliminin mi yoksa benim mi daha fazla hakkımız olduğunu münakaşa etmeyi tatarıma bıraktım. Fakat müsellim sadece geceyi geçirmek için başka bir yere aramakla kalmadı, üstelik büyük paşanın misafirinün yanına kâhyasını vererek, ona, Malatya'da misafirin iyi karşılanmasını ve at bulunmasını emretti.

Daha güneş doğmadan dik bir tepeden Fırat kenarına indik. (Türkler buna Murat nehri diyorlar). Nehir burada Toros'un birçok kollarından birini yarıyor, yukarıda 250-300 ayak genişliğinde iken burada 80 ayağa kadar darlaşıyor ve tepeleri karla örtülü yüksek siyah kaya yamaçlardan birine adamaklı harap bir kale yapışmış, aşağıda nehir kıyısında da Sultan Murat'ın yaptırdığı, o zamandan beri harap olmuş bir hanla cami yükseliyor. Bu Kömürhandan bir çeyrek saat aşağıda, sağdaki bir kaya duvarında, üzerinde binlerce küçük çivi işaretleri bulunan bir levha keşfettim. Bu yazıt sonradan Yüzbaşı von Mühlbach tarafından itina ile kopye edildi. Buradan daha yukarıda geniş, bereketli bir ova açılıyordu. Bu ovanın batıdan doğuya on saatlik uzunluğu vardı (buraların haritaları o kadar yanlış ve eksik ki hemen hemen hiç bir işe yaramıyor). İzoli'de nehri geçtik ve öğlen üzeri Malatya'ya vardık (2). Burası 5000 kadar, kerpiçten yapılmış düz damlı evden mürekkep önemli bir şehir; hatta camilerin ve hamamların kubbeleri bile balçıkla sıvanmış. Bütün avlular toprak duvarlarla çevrili, çevrili, şehir baştan aşağı aynı kurşunî renkte. Pencere camının icadı yer küresinin bu kısmı için olmamış. Bir kimsenin, insan sever bir camcı sıfatıyla, bu eksikliği gidermek için bir miktar camla buraya gelmemiş olduğuna çok üzüldüm.

Malatya'da, benden iki gün önce yola çıkmış olan ve şimdi kendisine pašalığa terfi ettiği müjdesini getirdiğim Harput'taki oda arkadaşım topçu miralayını ziyaret ettim. Sevincinden bana bir çift çizme yapmayı vadetti. Çünkü kendisi eskiden *papuççu* imiş;

şimdi de bazen sanatını amatör olarak kullanıyordu.

Malatya yazın boştur. Herkes Asbuzu'ya (3) göçer. Burası 5000 evceğizden meydana gelme bir köydür ve kiraz, elma, kayısı, ceviz, incir ağaçlarından iki saat boyunda bir ormanın içine gömülmüştür. Beyaz ve dümdüz gövdeli narın kavaklar bu ormanın üzerinden, tıpkı bir şehirdeki minareler gibi yükseliyor ve billür gibi duru sulu bir dağ deresi köyün bütün yolları boyunca şırıldıyor. Bu dağ deresini daha dağlarda, çıktığı yerde zaptetmişler, mümkün olduğu kadar yüksekten, dağın böğrü boyunca getirmişler. Üst tarafı ise sayısız gümüş gibi su damarlarının akararak verimli bir hale getirdiği bereketli bir bahçe alanı. Ağaçların çiçek açtığı zaman Asbuzu'nun manzarası her halde pek muhteşem olacak. Fakat burada bitkilerin yeşermesi şimdi (mart sonu) ancak azar azar başlıyor. Eğer bizde hava dört hafta böyle gitse her yer çoktan yemyeşil olurdu. Ama güneş gündüzün ne kadar yakarsa yakınsın geceleyin yine ayaz oluyor.

On sekiz saatlik bir at yolculuğundan sonra geniş, fakat gittikçe darlaşan bir vadinin sonunda, yüksek, karla örtülü dağlar arasındaki Sürgü köyüne vardık. Ben doğrudan doğruya kaya duvardan çıkıyormuş gibi görünen coşku derenin üstündeki taş köprüden geçerken pek şaşıtm; bir kalker kayasının dibinden yirmibir tane, 6 ilâ 15 panna kahlınlığında pınar kayıyor, geniş bir havuz meydana getiriyor, sonra akıp gidiyordu. Anlaşılan oldukça önemli bir dere yeraltında akıp geldikten sonra burada yeryüzüne çıkıyordu. Bir buçuk saat yukarıda da böyle bir arada kırk pınar bulunuyor. Her iki dere köyün yakınında birleşiyor ve Göksu'yu meydana getiriyor. Bu, çağlaya çağlaya akan, Harz'daki İlse kadar bol sulu bir ırnak. Şurasında burasında da nefis alabaklar bulunuyor.

Aynı 26'sında katırlara binmek zorunda kaldık, bu hayvanlar çok mükkemel yürüyorlar. Sadece uçurumların tam da kenarından gitmelerine müsaade etmek ve ne

dizgin ne de mahmuzla rahatlarını bozmamak lâzım. Gayet dik bir dağ yamacından Toros'un yamacına tırmandık ve oradan sonra daha vadide bile kâfi derecede belâhî bir görünüşü olan çakıl yığınlarının üzerinden aşağı indik. Harikulâde vahşi manzaralı kayalık bir boğazda bir dağ yamacına küçücük Erkenek köyü yapışmış. Ta aşağıda kayalıklara köpüre köpüre çarpan bir dere akıyor. Simsiyah kaya duvarları, aşağıya inmeyi imkânsız gibi gösteriyor. Belveren köyündeki basık bir dağ sırtı Basra körfeziyle Akdeniz'e akan suların bölüm çizgisini meydana getiriyor.

Dün yüksek dağlar üzerinden çok çetin bir yolculuk yaptık. Kar ve yağmur yağıyordu. Akşam üzeri geniş, muhteşem Maraş ovasına indiğimiz zaman sahne değişti. Söğütlerin ilk yaprakları sürüyor; özlü bir yeşil, içlerinden gümüştan iki nehrin kıvrıla kıvrıla aktığı, saatlerce genişlikteki tarlalar ve çayırları kaphıyor, ağır kalın bulutlar Gâvur dağının karlı tepelerine takılı dururken Allah'ın altın güneşi şehrin üzerinde parlıyor.

Altmış beş saatlik at yolculuğundan sonra bugün istirahat günümüz. Daha dün akşam, sırtısıklam ve yarı donmuş bir halde, şimdiye kadar vardığım en güneydeki noktada sıcak bir Türk hamamında yorgunluklarımı çıkardım; bugün kâğıtlarımı düzene koydum. Paşa ile birlikte atla dolaşmaya çıktık, redif taburlarını gösterdi. Şimdi sana bunları bir Ermeni bankerinin evinin avlusunda, çiçekli badem ağaçlarının altında şakırdayan bir fıskiyeinin yanında yazıyorum.

-Bir Kürt emiri (19. yüzyıl), Moltke'den

TÜRK ORDUGÂHI- FIRATIN ORTA MECRASI- KUMKALE- BIRECİK- URFA

Urfa, 6 Nisan 1838

Maraş'ta o kadar yaklaşmış olduğum güzel Suriye'ye istemeye istemeye arkamı döndüm ve atımı yine Fırat'a doğru sürdüm.

29 martta onsekiz saatlik bir yolculuğu aynı atla yapmışım. Çünkü bütün bu dolaşma sırasında ta Balveren'e kadar ne bir köy ne de bir ev vardı. Pazarcık ovasına geçtik. Bu ovada üç Türkmen kabilesi; Atmalı, Kılıçlı, Sinemililer konaklamıştı. Bu üç kabile halkı 2.000 çadırda oturuyordu. Reşit paşa en

nüfuslu Kürt beylerinin akıllarını başlarına getirdikten sonra bu Türkmenler de hükümete karşı olan sevgi ve bağlılıklarını ilan etmişlerdi ve 400 kese akçelik (20.000 florin) bir salyana yani vergi ödüyorlardı. Bunlardan bazıları çiftçilik yapıyor, çoğu da yazın sürüleriyle dağlara çıkıyordu. Kılıçlı kabilesi 600' den fazla atlı çıkarabiliyor, öteki iki kabile daha ziyade yaya savaşıyor. Kıymetli bir şekilde süslenmiş eski Türk ve İran tüfenkleriyle silahlı, iyi nişancı bunlar. Atlılar demir uçlu ve bunun altında devekuşu tüyünden yuvarlak bir top bulunan barbu kamışından bir kargı taşıyorlar. Kendileriyle aynı çadırda barınan atları mükemmel.

Maraş paşası Süleyman, Sinemili kabilesi ağasına, bir gâvurun geleceğini, ona çeşitli ikramlarda bulunması gerektiğini bildirmek için önden bir haberci yollamıştı. Fakat aynı zamanda bana refakat edenlerin sayısını bir başçavuş ve tepeden tırnağa silahlı iki süvari ile artırmayı da uygun bulmuştu. Yeşil pirinç tarlaları ve basık tepelerden saatlerce yol aldıktan ve Akdere (4) ırmağını, geçit veren yerinden aştıktan sonra kendimizi, yamaçlarda ve ovada küçük köyler halinde gruplanmış çadırlar arasında bulduk. Kürt beyinin konağını bulmakta hayli güçlük çektik. Nihayet küçük bir vadide, herhalde yüz ayak boy ve bunun yansı kadar ende çadır gördük. Güzel bir sakallı, saygı veren görünüşlü, fakat gayet sade kılıklı bir ihtiyar beni kapıdan karşıladı. Çadırın içi (*tıpkı ötekiler gibi bu da keçi kılından dokunmuş kara çuldandı*)hasırdan alçak bölmelerle bir çok odalara ayrılmıştı; bunlarda yabancılar, kadınlar, atlar, develer, inekler, keçiler, hep ayrı ayrı yerlerini buluyorlardı. Ortada muazzam bir ateş yanıyordu. Kürtler daima orman yakınında kalırlar, yoksa hiç değilse bizim taraftakiler kadar şiddetli ve onlardan daha uzun olan kışlarda böyle bir meskende barınmak hemen imkansızdır. Ağanın idaresi tamamen ataerki bir sistemde; bana ekme, süt, bal ve peynir ikrim etti, fakat ancak ben kendisini davet ettikten sonra o da oturdu. Hiç bir tarafta iktidar ve hâkimiyetten eser yoktu. Bununla birlikte bu adam 500 ailenin âmiriydi; hükümlerinin temyizi yoktu

ve Türk makamlarının bu kabilelerin işlerine karışma yetkileri yoktu. Ağa ihtiyarları dinledikten sonra kabilesinden birisinin suçlu olduğuna kanaat getirince onu idama mahkum eder. Paşanın. Bir ağa öldüğü zaman onun halefini tayin hakkı vardır, fakat yeni ağayı daima aynı aileden seçmek zorundadır.

Bilveren, bir tek dam, daha doğrusu tek terasa altında, herhalde 200 evlik bir köydür. Bu köyü çok az sokak keser ve bu sokakların üzerinden de, dar hendekler gibi, rahat rahat bir adımda aşılabilir. Pınarlarını Sürgü'e görmüş olduğumuz ve kar sularından çok kabarmış olan Göksu'yu ayın 30' unda geçmek zorunda kaldık. Tam yaklaştığımız sırada karşı tarafa bulunan bir köyden yirmi beş kadar adam koşup geldi. Buz gibi soğuk suya atladılar ve yüze yüze bu tarafa geçtiler. Dört kişi atımı ortaya aldı, ötekileri eşyalarımızı başlarının üzerinde taşıyorlardı. Sonra bağrışa çağrışa coşkun ırmak geçildi; fakat su ayer kuburluklarından içeri girdi. Akşam üstü Adıyaman' a vardık. Burası önemli fakat korkunç derecede tahrip edilmiş bir şehir, yıkık bir akropolü var.

Uçurumlu dağ yollarından ve kabarmış derelerden geçen yirmi saatlik bir yolculuk bizi Gerger'e erdirdi. Burası Fırat kenarındaki bir kayanın tepesinde eski bir hisardı. Bu hisarın, bu harap halinde bile, eğer içinde erzak bulunursa zaptı imkânsızdır; fakat sadece bir kusuru vardır, o da bulunduğu yolsuz, Allahın dağında onu kimsenin almak istemeyeceğidir. Fakat Kürtler aramızdaki savaşlarda yinede önemli bir rol oynayabilir. Burada çok eski olduğu belli temeller ve kalıntılar var. Kayanın düz bir yerinde, yazık ki anlayamadığım ve gayet uzun olduğu için de kopye edemediğim, yunanca bir yazıt vardı. Bir kaya duvarına oyulmuş odalara açılan dört pencere görülüyordu, fakat bunlara erişmek imkansızdı.

KAYNAK: FELDMAREŞAL HELMUTH V. MOLTKE
Türkiye Mektupları; Renzi Ktb. İst. 1969, s. 154-158

Dipnotlar:

- (1) Hafız Paşa Moltke'ye o bölgenin haritaları olmadığından bahsetmiş ve onu istikşaf için yollamıştı
- (2) Şimdi eski Malatya köyü
- (3) Şimdi ki Malatya
- (4) Aksu

“DELİ ÇOCUĞUN HİKAYESİ”

Birnebün okurları; Sivas'ta yani Osmanlı'nın Hızır Paşaları ve ona karşı gelip Dadaloğlu'nun deyimi ile *Ferman Padişahın ise, dağlar bizimdir.* deyip isyan bayrağını açan Pir Sultan Abdallar diyarında, bundan birkaç yıl evvel çember sakallı faşist canilerce ikinci dünya savaşında Hitler faşizimince Yahudilere mübah görülen katliamın bir benzeri yapılarak 37 insanın Madımak otelinde vahşice yakılarak katledildiklerini anımsarlar. Bu insanlar arasında Orta Anadolu Kürt toplumunun yarattığı ender değerlerden bir tanesi; *Dino* yani karikatürist-sanatçı Asaf Koçak'ta vardı. Bir dönemler Özgür Gelecek dergisinde de teknik danışmanlık yapan Asaf; annesinin tabiri ile „Dino“ yani „Deli çocuk“ Kırşehir'in Çiçekdağı kazasının Mahmutlu (Kürtçe ismi ile Çışle) köyünde doğmuş ve o bölgedeki tüm Kürt gençler gibi politika, sanat ve edebiyatla küçük yaşta ilgilenmişti. O hep bir Kürt yurtseveri idi. Babası Hacı ve ailesi Hanefi mezhebinde olmasına rağmen, o her zaman çağdaş ve demokrat düşünen ve burada çevresine aktaran birisi olmasını bilmiştir. Onun Sivasta olması ve orda canice yakılmasında bunun bir kanıtı olmuştur. Asaf yani bizim can „Dino“ muz hep bizimledir. Onun anısını yaşatmakta bizler için en büyük şereftir. Belki anısını ona yakışırca yaşatmakta, Orta Anadolu Kürtler olarak üzerimize düşeni yeterince yerine getiremedik. Ama bu bizim Asafımızın kimliğini başka politik-siyasi oyunlara alet edilmesinide gerektirmez. Biz Orta Anadolu Kürtler olarakta buna mücadele etmiyeceğiz.

İşte bu nedenle Asaf'ın yakın akrabası olan yazar arkadaşımız Emin Salman'ın „Dino“ ile ilgili „Deli Çocuğun Hikayesi“ adlı öykü çalışmasını sizlere sunmaktan gurur duymaktayız.

Hacı Erdoğan

„DELİ ÇOCUĞUN HİKAYESİ“

-1-

Romantik ve İronik öyküler yazmak istiyorum. Ölümün yanı başımızda, peşimizde, karşımızda, içimizde yaşadığı bir dünyada güzellikleri, umutları, aşkları, sevgileri, coşkuları, dansları, raksları, semahları yazmak istiyorum. Bu öykü romantik olmalıydı... Bu öykü, ölüme meydan okumalıydı... Bu öykü, kansız, ölümsüz sonsuzluğu müjdelemeliydi... Ancak yaşadığımız acılar bizleri pençesine almışken bunların hiçbirini yazamayız. Onlar karşısında sessiz olamayız. Olmamalıyız...

Ben Sivaslı Türkülerinden için kendimizi sorgulamalı, dönüştürebilmeliyiz. Fırtınalı yaşamımızı sakinleştirmek için kendimize ateş edebilmeliyiz.

-Haklısın. Biz, kendimizi eleştirmesini, sorgulamasını beceremiyoruz. Bundan hoşlanmıyoruz...Yeni arayışlara girmeli, değişiklikleri yakalamalı, umudumuzu yitirmemeliyiz. Duygularımızla yaşamasını bilmeli...Kati kuralları, tabuları, eskimiş gelenekleri fazla umursamamalı... Değiştirmeli...

Konuşmaya ara verirsek onu, yitireceğim korkusunu taşıyorum. Ara sıra gelip benimle dertleşmesini, geçmişten, gelecekte bahsetmesini, rahatlamasını, sükuneti yakalamasını söylüyorum. Görüntüsü aniden kayboluyor.

Bu kadar sakin bir düşürmenin şaşkınlığını, uzun bir süre, üzerimden atamadım.

-v-

Cuma akşamı spikerin „Madımak otelindeki yangında, aralarında sanatçıların ve yazarların da bulunduğu çok sayıda kişi yanarak veya boğularak öldü...“ sözlerinden sonra düşmü görüyorum, uyanık mıyım diye uzun süre kararsız kaldım. Dondum. Bedenime inme indirdim. Kızdım, ökelendim ve utandım. Ayrıntıları daha sonra öğrendiğimde bedenimin ve ruhumun yandığını, her şeyimle yok olduğumu, yaşamın anlamsızlığını gördüm. Ölenleri tanıyamıyordum. Tanımamda gerekmiyordu. Yanan bendim.Boğulan bendim. Aydınlık özlemim, umutlu yarınlarım, beklentilerim, sevinçlerim, coşkularım küller arasında yandı. Ölenlerin isimleri sayılıyor. Asım Bezirci, Behçet Aysan, Asaf Koçak... sonrakileri duymuyorum. Duymakta istemiyorum. Beynim bedenime hakim olmuyor. Çocukluğumun uslu, gençliğimin asi ruhlu yüreği yoktu artık... Daha dün slayt gösterisini yaparken çocuklar çocuklar gibi şen, güleç yüzü gözlerimin önünde... Alevlere, fırtınalara dayanan yüreği dumanlara yenik düştü. Ağlamak istiyorum. Göz yaşlarımın bir ırmak gibi akmasını, alevleri söndürmesini... Kameraların

önünde fütursuzca bağırarak „Yahın la, yahın!“ diyen yüreği kömürleşmiş canileri çekip almak, düdenlere boşaltmak istiyorum. Dayanılmaz acılar içindeyim. Alevleri otelin içerisine sürüklesin diye Allaha yada rüzgara yalvaran canilerin dünyasında yaşamaktan ürperiyorum. “Müşteki sürekli su içiyor; ağız kurumaması, yalan söylediğine işaretler.” diyen bir savunmanla aynı havayı teneffüs ettiğim için kendime dinmeyen bir öfke duydum. Halen de duyuyorum...

Karanlık ve dumandan göz gözü görmüyordu. Dışarıda kan ve ölüm haykırıları, içeride umut çığlıkları... Sivas, bu kara lekenin izlerini uzun süre silemez. Haykırıları ve çığlıkları unutamaz... Sonra ortalığı derin bir sessizlik kapladı. Zafer ve ölüm sessizliği... Geriye alev alev yanan bir otel, mide bulandıran yanık et kokuları kalmıştı. Alevlerden ve yıkıntılardan insan cesetleri çıkartıldı. Arabalar onları bir yerlere taşıdı. Ancak nereye?.. Morg üst üste yığılmış cesetlerle dolmuştu. Temmuz sıcağında birazdan kar yada yağmur yağsa... Bizlere mezar olan bu kentten ayak izlerim silinse... Adımıda silse, bir fırtına, bu kentin... Hızır paşalara, Kuyucu Yusuf Paşalara, toplu kıyım “güruhu”eklenirse... Varsın onların olsun kent...Bizlerin yaratacağı onlarca, yüzlerce, binlerce, milyonlarca kentimiz... Kan, göz yaşı ve ölüme meydan okuyan;şenliklerin, şölenlerin hiç eksilmediği, mızıkların, ezgilerin, şiirlerin hiç susmadığı kentlerimizle boğacağız onları...

Uzun, ince bir yoldan yorgun geldiler. Umut getirdiler. Çantalarında kitaplar, çizgiler, ezgiler, bağlamalar, mızıklar gönüllerinde sevgi vardı.Yüreklere tertemiz, karalar bağlamamıştı. Kalemelerini sivriltip, deklanşörlerine bastılar. Umutları, yarınları çiçek, resmedeceklerdi. Kılıcı, kibriti, çakmağı tanımamışlardı. Hoş görüyüde unutmamışlardı. tanıdım. Pir Sultan'ın kenti ozanlar kenti olduğunu sonradan öğrendim. Keşke öğrenmeseydim. O, şimdi benim için ölü ozanlar kenti oldu. O güzelim türkülerindeki Sivas sözcüğünü bile duymaya tahamül edemiyorum. Öfke

duyuyorum !.. Öfkem bazen kızgın bir kine dönüyor.

Ve ansızın gecelerin ürperten karanlığı çöküyor üstümüze... Güneş mi battı? Aydınlık yüreklerimizi kararttılar. Yaralarının kanatları her tarafı kapladı. Aydınlığı, ışığı göremez olduk... Karanlık, nasır bağlamış yürekleri, aydınlıkta iş bitiremiyor... Duman kapladı her tarafı... Sim siyah, kalın bir sis gibiydi... Dışarıdan ölümü çağıran sesler... İçeriden kurtuluşu umutsuzca arayan çılgınlık... Ondört yaşındaki çocukların çılgınlıkları... Onsekiz yaşındaki gençlerin çılgınlıkları... Yetmişlik dedelerin çılgınlıkları... Mızıkası ile ölüme meydan okuyan Asaf'ın çılgınlıkları da, Mızıkasındaki yarınlarda sustu... Muzipçe bakan gözleri artık gülüsemiyecek... Uzamış sakallarının protez olup olmadığını artık kimse soramayacak. Yüreği atmayacak... Yüreğini avuçlamak, sakalını okşamak istiyorum. Ancak, artık çok uzaklarda... Kim, niçin yok etti onu? Artık ne önemi var. Her tarafı saran, kan ve göz yaşı isteyen bu gözü dönmüş „gürüh“ gazalarını mübarek eylediler.

Yorgun, umutsuz düşlerin ayrıtısında ydım. Üstümde samyelinin hüznünü taşıyorum. Benim renksiz yalnızlığıma sığmıyordu. Birazdan kar veya yağmur yağsa... Temmuzun bunaltıcı sıcaklığında yüreklerimizi ıslatsa... Göz yaşları ve kann yerine aksa... Hüznümü dağıtsa... Yalnızlığı ve umutsuzluğumu giderebilir mi? Nefes almamı güçleştiren, yüreğimi sıkıştırıp, beynimi felç eden o kabusları dağıtsa... Bir fırtına çıkarsa, bir hortum yükselse, beni göğe Nirvana'ya ulaştırırsa.. O utanıcı görmesem... O ölümlerin çılgınlıklarını duymasam... Düş müydü gördüklerim... Değildi... Yanan otuz yedi canla birlikte benim yüreğimdi, yarınlarımdı, sazımdı, sözümü, ezgimdi, çizgimdi benim!.. Ateşin kollarıyla yanan bedenimdi. karbonmonoksitin zehiriyle sıkışan, duran yüreğimdi.

Ateşin közlerinde ölümü gördüm. Diri diri bedenlerin ağır ağır ölümünü duydumç Hayır, hayır yüreğime kazıdım. Sanatın ve sanatçının lüks olduğunu ilk kez Sivas'ta

gördüm. Örümcek bağlayan kafaları gördüm. Acılıyım, kaygılıyım, öfkeliyim, yaralıyım. Nereye gidiyoruz sorusu beynimi kemiriyor. İyi duygularım, umutlu bekleyişlerim köreliyor, bilincim ve direncim örseleniyor. Tedirginlik, umutsuzluk ve acı duyuyorum. Sesim bozuluyor, uykularım kaçıyor, iştahım kesiliyor. Yalnızlığa alışkın ben yalnızlıktan korkuyorum. Göz yaşlarını kurutmamalı, yaşama yeniden dönmeli. Coşkularım, öfkelerim, sevinçlerim, kederlerim olmalı... Ancak, kavru lan bedenim ve beynim eski dinginliğe, canlılığa, bir türlü kavuşamıyor. Mızıkamı arıyorum, Asaf'ın yeniden çalması için... Çalmalıydım. Notaya dökmeli, dizeleri sıralamalı. Ölüm çanı çalanlara inat yazmalıyım.

-II-

2 Temmuz, hafızama yazıldı. Toplu bir öldürümün hepimizin gözleri önünde naklen görüntülediği, bizlerin umarsızca kaygısızca, olağan izlediği bir film oldu. Belgesel, tarihi bir film... Hiç bir yönetmen bu görüntüleri yaratamaz, hiç bir ressam yaşananları tualına resmedemez, hiç bir müzisyen çılgınlıkların melodisini çalamaz, hiç bir şair ölüm dizelerini haykıramaz. Ölüm çılgınlıkları ile salyaları akan „gürüh“ gönül rahatlığı ile dualarını mırıldanarak derin uykularına dalabilir... Onlar uykularda kabuslar görmeli, ölüm çılgınlıklarından akıllarını kaçırmalı, Asım babanın hoşgörüsü dolu bakışlarına yakalanmalı, Metinin hümanist dizelerine çarpmalı, Hasretin yanık sesi kulaklarında uğuldamalı, Asaf'ın deve kuşu çizgileri karşısına çıkmalı, Muhlis'in yumuşak ezgisi kendisini karşılamalı, ondört yaşındaki Koray'ın çılgınlıkları silinmemeli... Ve uyuyamamalı... Her gece ölümlerimizden biriyle karşılaşmalı kabuslu uykularında... Rahat yok sana... İnsan yakıcı yüzün siyahlaşmış, gözlerin kararmış, beynin körelmiş. Öldürdüm ben onları... Öldürdüm ben onu... Öldürdüm ben... Öldürdüm... Öldüm... Sözcükleri peşini bırakmayacak. Onlar senin peşini bıraksada, biz bırakmayacağız. Pejmurde kılıkları, çember sakalları, kirlenmiş yüzleri ile kann

ve ölüm böğürtüleri çıkartan, akan göz yaşları ile yıkanan bu „güruh“mu kutsal değerleri koruyor? Onların koruduğu kutsal değerler bana uğramasın, benden uzak dursun istiyorum. Onların gideceği cennete gitmek istemiyorum, onların olsun...

Yanan ateşin ve yükselen dumanınların karşısında ölüm dansı ediyorlardı. Ölümle alay edercesine kaygılı bekleyişlerini sürdürüyorlardı. Kurtulanlar uzun bir zaman kurtulduklarına sevinemediler. Neden kurtuldun? Niye ölmedin? Sorularına çok sık muhattap oldular. Her gün, her saat, her an öldüler... Ölümü özler hale geldiler... Yaşadıklarına sevinemediler. Otuzyedici canın ölümüne hıçkırıklara boğula boğula ağladılar. Sonunda ardından gelen ağlamalarında tükendi. Yaşamın günlük, olağan kaygılarına döndüler. Sivas kıyımının öldürücü darbeleri ile burkulan yürekleri ağır ağır ölmeye başladı. Nurcan'ın güleç yüzünü, Özlem'in umutsuz yalvarışlarını, Sait'in yaşama sevincini, Belkıs'ın arkadaşlarından ayrılmayan dost elini, Serdar'ın yeniden doğuşunu, Gülsün'ün taşralı mahçubiyetini, Handan'ın "daha erken" diyen sesini ve diğerlerini unutması olası mı?.. Ölümle dans eden yürekler, ölmediklerine sevinemediler...

—III—

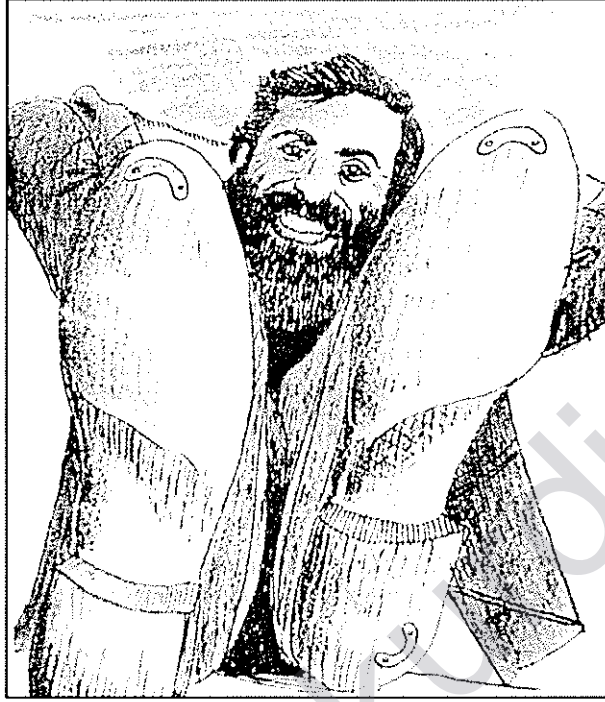
-İyi ki ölmüşüm diyor, Asaf. Yaşasaydım her gün ölürdüm. Yaşamın ağır, bunaltıcı soruları altında ezilir, ufalırdım.

-Yaşamalıydım diye, itiraz etmek istiyorum... Sözümlü kesiyor...

-Canlı bir ceset olarak yaşamaktansa... sonrasını getiremiyor. Sözcükler boğazında düğümliyor, yutkunuyor... Düşüncelerini toparlamakta güçlük çekiyor.

„Deve kuşunu“ tamamlamalıydın, diyorum.

-Burada tamamlıyorum. Göndereceğim

Asaf'ın kendisini çizdiği karikatürü

size... Sonsuzluk uykusundan uyandığımda çizgilerimle geleceğim. Yazacağın kitaplara kapaklar yapacağım, öykülerini çizgilere aktaracağım, bekle beni...

Kurtulabilirdin. Mızıkanın sesine flütü ekler, güzel melodik sesler çıkarırdık. Beni dinlemiyor, duymuyor. İrkilerek derin bir uykudan uyanır gibi sığıyor. İtiraz ediyor...

-Benim kurtulmam neyi değiştirdi? Yaşamımda hiç bir şey eskisi gibi olmazdı. Coşkumu yakalayamaz, sevinçlerimi yaşayamazdım. „Ölüm, ölüm...“ naralarını haykıran cellatların seslerini unutamazdım. Hep üşürdüm. Boğucu Temmuz günlerinde de ısınmazdım. Madımak'ın ateşi ancak beni ısıtabilirdi. Karanlıkları aydınlatmak, Soğuk kış gecelerinde ısınmak için insanlara derin bir umut beslerdim. Bütün umutlarımın yanışını gördüm. Yaşamın anlamı olabili mi?..

Susuyorum. Söyleyecek sözcük bulamıyorum. İnsanlığımızın, umutlarımızın yanışını beraberce izledik. Küllerin ardından ağladık. Her ağlayışımızla beraber küçüldük. Öfkemizi içimize gömdük. Nefretimizi, kinimizi onlar kadar yüksek

sesle haykıramadık. Haykıramazdık. Her yanan canla birlikte, her öldürdüğümüz yürekle birlikte bizden bir parçanın eksildiğini biliyorduk. Kıyım günlerinin ardından, bu günlere zemin hazırlayan kimilerinin iki yüzlülüğünü, sahte ağlayışlarını, sızlanışlarını gördük. Kahrolduk...

-Biliyormusun, en çok neye üzülyorum?
Ölüme...

-Hayır, annemin umutsuz yakarılarına, yürek parçalayan inleyişlerine, Asaf, Asaf diye sayıklamalarına, gece yarısı yatağından sıçrayarak „ölmedi, ölmedi“ diye mırıldanışına, yavrusunu yitiren ana yüreğinin karmasına, yaşama sevincini yitirişine... Üzülyorum. Ve korkuyorum. Umutsuz bedenine son vereceğinden, yanıma uzanmak, bana dokunmak, ellerimden tutmak için acele etmesinden korkuyorum.

Senin için hep kaygılanır, üzüldü. Senin özgür seçimini anlayamadı. Değerlere boşvermişliğini kavrayamadı. Asi, isyankar ruhunu sakinleştiremedi...

-En çok neyi özledim biliyormusun? Elini ağzına götürüyor sus işareti yapıyor. Sessizliği... İssız bir adada başımı annemin göğsüne koyarak, derin, soluksuz uyumayı... Kuşların ötüşünü, hafif esen rüzgarla dalların, yaprakların çıkardığı hışırtıları...

Tuhaf ! Sonsuzluk yolculuğunda derin, soluksuz uyku. Sen, kötü bir düş görüyorsun. Birileri bunun gerçek olmadığını sana söylemeli...Sızlayan yaraların, yaralı yüreğin, bütün bunlar karabasan değil, gerçek diyorum...

-Hayır, yüreğim her an tutuşmaya hazır bir kömür. Yüreğimizin bu acıya dayanması için çelikten olması gerekir.

-IV-

Bukadar acele etmemeliydin Bay „karika-turist“. Bembeyaz gülüşün, çok desenli gömleklerin, fötr şapkan, arkadaşlarından bazılarının “Bay sakal” diye takıldığı sen, çok acele ettin. Karikatürlerin, o çok sevdiğin “Deve kuşlar”ın bant karikatür olacak, adında “A-SAFCA” koyacaktın.

-Arada ölüm düşleri görürdüm. Acayip ölümler düşünürdüm. Bir kış günü, yanıma votkalar, kanyaklar alıp, bir dağın yüksek tepesine çıkıyorum. Orada saatlerce içiyorum, sızıyorum. Üstüme yağan karlar, bedenimi kapatıyor. Böylelikle karlar eridiğinde cesedim bozulmamış olarak kalıyor.

Neden, en tepede bu işi yapıyorsun. Dağın eteklerinde yap şu işi...Hem bizleri hemde kendini yormamış olursun diyorum.

-İtiraz ediyor. Bırakmadılar. Ölümün seçiminide bize bırakmadılar, diyor mahçup, ürkek bir ifadeyle...

Behçet'in dizelerini mırıldanıyor...

„Çünkü beyaz bir gemidir ölüm
siyah denizlerin hep
çağırıldığı
batık bir gemi
sönmüş yıldızlar gibidir.
Yitik adreslere benzer ölüm
Yanık otlar gibi
Sen bu şiiri okurken ben
belki başka bir şehirde
ölürüm.“

Yaşam fırtınalı bir yolculuktur. Ölümün nereden, ne zaman geleceğini kestirmek mümkün değil. Sakin başlayan bir gemi yolculuğunun, fırtına sonrası alabora olmasını her zaman bekleyemeyiz. Ancak, toplumsal sorunlara duyarsız kalamayız. Bunun için kendimizi sorgulamalı, dönüştürebilmeliyiz. Fırtınalı yaşamımızı sakinleştirmek için kendimize ateş edebilmeliyiz.

-Haklısın. Biz, kendimizi eleştirmesini, sorgulamasını beceremiyoruz. Bundan hoşlanmıyoruzda...Yeni arayışlara girmeli, değişiklikleri yakalamalı, umudumuzu yitirmemeliyiz.Duygularımızla yaşamasını bilmeli... Katı kuralları, tabuları, eskimiş gelenekleri fazla umursamamalı... Değiştirmeli...

Konuşmaya ara verirsek onu, yitireceğim korkusunu taşıyorum. Ara sıra gelip benimle dertleşmesini, geçmişten, gelecekte bahsetmesini, rahatlamasını, sükuneti yakalamasını söylüyorum.

Görüntüsü aniden kayboluyor.

Bu kadar sakin bir düş görmenin şaşkınlığını, uzun bir süre, üzerimden atamadım.

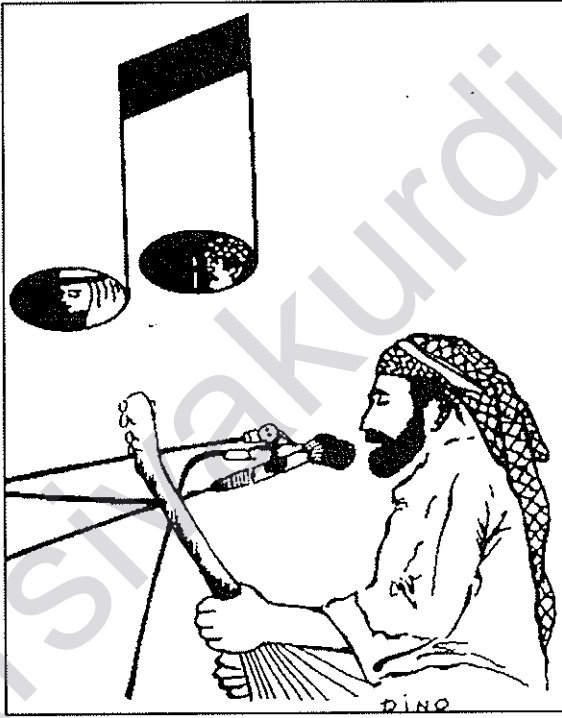
-V-

Cuma akşamı spikerin „Madımak otelindeki yangında aralarında sanatçıların ve yazarlarında bulunduğu çok sayıda kişi yanarak veya boğularak öldü...“ sözlerinden sonra düşmü görüyorum, uyanık mıyım diye uzun süre kararsız kaldım. Dondum.

Bedenime inme indi sandım. Kızdım, öfkelenmişim ve utandım. Ayrıntıları daha sonra öğrendiğimde bedenimin ve ruhumun yandığını, her şeyimle yok olduğumu, yaşamın anlamsızlığını gördüm. Ölenleri tanı mıyordum. Tanımamda gerekmiyordu. Yanan bendim. Boğulan bendim. Aydınlık özlemim, umutlu yarınlarım, beklentilerim, sevinçlerim, coşkularım küller arasında yandı. Ölenlerin isimleri sayılıyor. Asım Bezirci, Behçet Aysan, Asaf Koçak... sonrakileri duymuyorum. Duymakta istemiyorum. Beynim bedenime hakim olmuyor. Çocukluğumun uslu, gençliğimin asi ruhlu yüreği yoktu artık... Daha dün slayt gösterisini yaparken çocuklar gibi şen, güleç yüzü gözlerimin önünde... Alevlere, fırtınalara dayanan yüreği dumanlara yenik düştü. Ağlamak istiyorum. Göz yaşlarımın bir ırmak gibi akmasını, alevleri söndürmesini... Kameraların önünde fütursuzca bağırarak „Yahın la, yahın!“, diyen yüreği kömürleşmiş canileri çekip almak, düdenlere boşaltmak istiyorum. Dayanılmaz acılar içerisindeyim. Alevleri otelin içerisine sürüklesin diye Allah'a yada rüzgara yalvaran canilerin dünyasında yaşamaktan ürperiyorum. „Müşteki sürekli su içiyor; ağız kuruması yalan söylediğine işarettir.“ Diyen bir savunmanla aynı havayı teneffüs ettiğim için kendime dinmeyen bir öfke duydum. Halende duyuyorum...

Karanlık ve dumandan göz gözü görmüyordu. Dışarıda kan ve ölüm haykırıları, içeride umut çığlıkları... Sivas,

bu kara lekenin izlerini uzun süre silemez. Haykırıları ve çığlıkları unutamaz... Sonra ortalığı derin bir sessizlik kapladı. Zafer ve ölüm sessizliği... Geriye alev alev yanan bir otel, mide bulandıran yanık et kokuları kalmıştı. Alevlerden ve yıkıntılardan insan cesetleri çıkartıldı. Arabalar onları bir yerlere taşıdılar. Ancak nereye?.. Morg üst üste yığılmış cesetlerle dolmuştu. Temmuz sıcaklığında birazdan kar yada yağmur yağsa... Bizlere mezar olan bu kentten ayak izlerim

silinse... Adımında silse, bir fırtına bu kentin... Hızır Paşalara, Kuyucu Yusuf Paşalara, toplu kıyım „güruhu,, eklense... Varsın onların olsun kent... Bizlerin yaratacağı onlarca, yüzlerce, binlerce, milyonlarca kentimiz... Kan, göz yaşı ve ölüme meydan okuyan; şenliklerin, şölenlerin hiç eksilmediği, mızıkaların, ezgilerin, şiirlerin hiç susmadığı güzel kentlerimizle boğacağız onları...

Uzun, ince bir yoldan yorgun geldiler. Umut getirdiler. Çantalarında kitaplar, çizgiler, ezgiler, bağlamalar, mızıkalar, gönüllerinde sevgi vardı. Yürekləri tertemiz, karalar bağlamamıştı. Kalemelerini

sivriltip, denklansörlerini bastılar. Umutları, yarınları çizecek, resmedeceklerdi. Kılıcı, kibriti, çakmağı tanınamışlardı. Hoşgörüyü de unutmamışlardı.

-VI-

Artık kin tutacağım. Kendime yakıştıramazdım kini...Ve hiç bir insana. Ancak, artık kin tutacağım. Başka türlü ayakta kalmaya imkan yok. Kuduran ruhlarla... Çünkü, onlar yaşamın ve yeni yaşamlar kurmanın bilgisini inkar ettiler. Onlar cehennemi buraya taşıdılar. Yaşadığımız dünyada cenneti var etmek ise bize düşer. O, bizim işimiz... Çünkü biz insanız... Kalbimdeki keder boğazımda düğümleniyor. Gözlerim ıslak, kalbim kırık. Bir onursuzluk damgası daha yedik, ateşle ve dumanla. Karanlıklara karşı çıkmamız için her evden birisinin ateşe atılması dumanla boğulması mı gerekir? Aklımız ve yüreğimiz bize bu kadar mı yabancılaştı? Ölüm sahnelerine alıştırılan beynimiz artık „tepki,“ bile duymuyor. Canların diri diri yakılmasına, boğulmasına öfke bile duyamaz hale getirildik. Sessizce sıranın bize gelmesini bekliyoruz. „Şairlerin“, „yazarların“, „politikacıların“ cellatlaştığı yerlerde önüne geçemezsiniz yakılmanın, boğulmanın... Çünkü, kendi ölümümü, ölümlerinizi görüyorum. Garip bir boşluk içimi kaplamış.

Düşlerime giriyorsun. „Protez“ sakalların, bem beyaz dişlerinle... Kızgın, öfkeli ve küskün... Yolları ayrılmışların terkedilmişliğini yaşıyorsun... Yalnız, yoksul yaşamının unutulmasından ürküyorsun... Seninle bütün konuşma çabalarımı kayıtsızca geri çeviriyorsun. Oradada mutlu değilsin, engel oluyorlar... „Deve kuşlarını“ bitirmene, mızıkanı çalmana...

Sanatta yeni arayışların peşindeydin. Var olanla yetinmek, senin anlayışına aykırıydı. Çizgileri tiyatro bir gösteriyle sunmanın düşünüyordun. Böylelikle mutsuzluklarını gidermek, yalnızlıklarını paylaşmak amacındaydın. Hiç bir zaman seni mutlu ve huzurlu görmedim. Hep kaygılı ve sıkıntılıydin. Acılar içinde

kıvranan bedenini sürekli yalnızdı. „İmamlarla, müdürlerle başım hep belada oldu. Kanunları, tüzükleri, yönetmenlikleri, ders programlarını, müfredatları, müfettişlerin sorgulayıcı bakışlarını, zil seslerini hiç sevmezdim.“ Özgürce dolaşmak, kır çiçekleriyle konuşmak, çizgilerle dertleşmek en büyük özlemindi. Bu özlemini sonsuza dek göreceksin. Ancak, onlar „deve kuşlarının“ sonunu görmeye dayanamayacaklar. Montunun cebinde taşıdığı mızıkana Ankara Caddelerinin kalabalığına aldırmağsızın dertleşirdin. Umurunda mı dünya?.. „Büyük Simbad“ adlı kısa metrajlı filmdeki yarım dakikalık rolünü ne çok sevmiştin, sevinmiştin. Bu rolde kendini-mi, ülkedeki delileri mi oynadın, anlatma-na fırsat vermediler.

Belkide kısacık ömrünün sorularını kendinde arıyordun. Deli dolu yaşamının sorularına yayınlanmamış „Fırtına“ isimli yazında sende yanıtlar arıyordun. Boynunu eğen bakışları neden bu kadar hüznü? Neden bu kadar güzel bir dili var? Neden bu kadar candan konuşuyor ömrü kısa kelebeklerle? Neden bu kadar delidolu, sevimli? Neden bu kadar sevgiye çağırın bir gülümseyişi var? Neden birilerinin dizinde uyumayı, ağlamayı istiyor? Neden küstüğünde güzelliğine bir o kadar güzellik katıyor? Neden herkes gibi olmuyor? Neden bazen ıssız köşelerde acı çekiyor?..

Bu bir son söz değil...Yazıyı, seninle birlikte yakılan Metin'in dizeleriyle kapatıyorum.

„Gördün yaşarken vadesiz
ölümümü
ördümdeilmekilmek
sırtıma giyemedim
ömrümü.“

EMİN SALMAN
30-05-1997 /KIRŞEHİR

YABANCI BİR ARAŞTIRMACININ KALEMİYLE
CİHANBEYLİ, YUNAK VE HAYMANA KÜRTLERİ

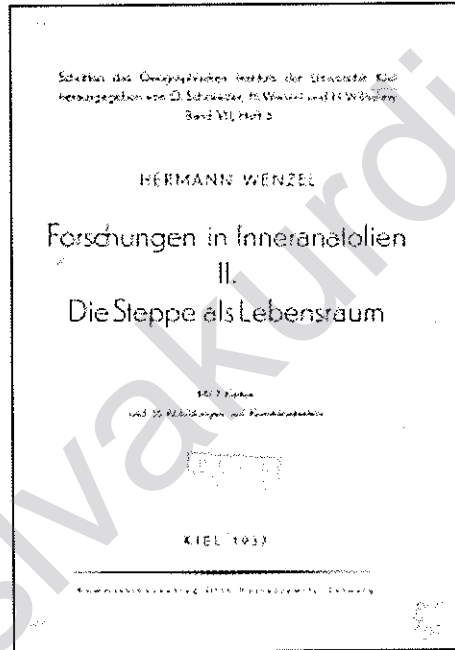
NUH ATEŞ

Alman asıllı Hermann Wenzel bundan yaklaşık 60 yıl önce Anadolunun iç kesimlerine bizzat gitmiş ve o bölgenin bozkır coğrafyası ve nüfus yerleşimi hakkında araştırma yapmış. Wenzel'in araştırması, "Forschungen in Inneranatolien 2. Die Steppe als Lebensraum", adıyla, 1937'de Kiel Üniversitesi-Coğrafya Fakültesinin yayını olarak basılır. Wenzel, bu eserinde, diğer etnik toplulukların (Türkmen, Yörük, Tatar vs.) yanısıra, bölgede yaşayan Kürtlerin durumuna ilişkin olarak gözlem ve tesbitlerde bulunmuş ve kitabın 5-6 sayfalık bir bölümünü buna ayırmış.

Orta Anadolu Kürt topluluğunun tarihini, sosyal ve kültürel yaşamlarını aydınlatmaya yönelik kaynak birikimi yaratmaya olan gereksinim biliniyor. Bu birikim katkı olması düşüncesiyle aşağıda Wenzel'in adı geçen eserinden bölge kürtlerine (Konya ve Ankara) ilişkin Türkçe çevirisini sunuyorum. Burada, sözü Wenzel'e bırakmadan önce, bir kaç noktaya değinmekte yarar görüyorum.

Bir kere, ilke olarak, yazarı kim olursa olsun, bu ve benzeri araştırma, inceleme ve gözlem temelindeki ürünleri irdelerken, kuşku bakmayı temel almak en iyi bir yaklaşım biçimidir. Gerek geçmişte, gerekse günümüzde bu tür ürünlerin, hem ürün sahibinin mensup olduğu devletin, hem de sözkonusu araştırma başka bir ülkede yapılmışsa, o ülke devletinin yönlendiriciliğinde olabileceğini ve de yazarın subjektif ve taraflı olabileceğini hesaba katmak gerekiyor.

Yabancı bir araştırmacının herhangi bir ülke veya halk üzerine ilginç tesbitlerle

bulunduğu, hatta o ülkeye mensup araştırmacıların gözünden kaçan yanları ortaya çıkardığı sıkça görülür. Ama, aynı araştırmacının yabancı oluşu, dil bilmeyişi gibi nedenlerden dolayı, bazen de abartılı, yanlış ve yüzeysel tesbit ve gözlemlerde bulunduğu da görülen bir durumdur.

Yaptığım bu açıklamalarla bağlantılı olarak ve örnek teşkil etsin diye, Wenzel'in bölge kürtlerine ilişkin bazı tesbit ve gözlemlerine değinmek istiyorum.

ÖRNEK BİR:

Wenzel, bundan 60 yıl öncesi için, bölge kürtlerinden erkeklerin tümünün Türkçe diline hakim olduklarını ileri sürüyor. Verilere dayanmayan bu iddia doğru değil. Örneğin benim gözlemlerime göre (Kulu, Cihanbeyli yöreleri için) 1960-1970' li

- Yunak, 1930'lu yıllar

yıllara kadar Türkçe diline hakim olan erkekler azınlık teşkil ediyordu. Türkçe bilen kadın sayısı ise parmakla gösterilecek kadar azdı. Wenzel'in gözlemi, o dönem için doğru değildi, ancak günümüz için doğru sayılabilir.

ÖRNEK İKİ:

Wenzel'in Perrot'tan aktardığı, Haymana Kürtlerini "soyguncu çete" biçimindeki tanımlaması, geneli içerdiği için doğru değil. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında görülen çetecilik sadece Haymanaya özgü değildi. Diğer yandan, çetecilik o dönemde, günümüzdeki gibi negatif içerikli yüklü olmayıp, devletin baskısına, yoksulluğa, ağır vergi ve askerlik külfetlerine karşı sosyal bir tepkiyi ve başkaldırıcı ifade ediyordu.

Örnek üç:

Wenzel'in yine Perrot'a atıfta bulunarak, çizdiği Kürt tiplemelerinde gerçeği yansıtmıyor. Wenzel de dönemindeki pek çok araştırmacı gibi, ırkları biyolojik fiziksel temelde tanımlayan ve tek tipe indirgeyen bilim dışı bir yaklaşımda bulunuyor. Bir kere ne Kürtlerde, ne de başka milletlerde homojen ve tek tip insan yoktur. Wenzel'in çizdiği iki Kürt tipi arasında ve dışında kalan daha yüzlerce, binlerce Kürt tipi bulunuyor. İşin gerçeği şu ki her toplumda her birey, kendi başına bir tip oluşturuyor.

Şimdi sözü Wenzel'e bırakıyorum.

HERMANN WENZEL

Kürtler bu bölgede toplu bir halde yaşıyorlar. Bu bölge İkonu bozkırlarının kuzey ve batı kenarları, Emirdağı etekleri, Haymana ile sınır teşkil eden dağlık alanlardan oluşuyor. Kürtler bugün Akşehir'e bağlı Yunak, İnevi ve ona bağlı Sülüklü, Yeniceoba, Reşadiye halkının çoğunluğunu oluşturuyor. Yunak ve Sülüklü Cihanbeyli (*Canbegan*) aşiretine ait olup, daha önce Cihanbeyli- Hatırlıda toplanmış bulunuyorlardı.

Doğu grubunu, Espikeşan aşiretine mensup alanlar oluşturuyor. Bir ara Cihanbeyli'ye sonra Kadınhanı'na bağlı olan İnevi idari merkezleriydi.

Cihanbeyli olarak da adlandırılan İnevi, Yunak Kürt yerleşimleri hariç tüm Konya Kürtlerini kapsıyordu. Bu bölgenin dışında kalan Kürtler, Ankara'nın güneyindeki Haymana ve Kızılırmak ile Tuzgözü arasında kalan Koçhisar (Şerefli Koçhisar çn.)da çoğunluğu oluşturuyorlar. 1880 yılına kadar Kürtler bu bölgede bağımsız bir konumdaydılar. Hükümete vergi vermiyorlardı.(1)

Perrot'a göre Haymana Kürtleri, komşuları olan Türkleri, Ermenileri vs. Baskı ve korku altında tutan soyguncu çeteydiler. Hükümet bile onlara yaklaşmaktan çekiniyordu (2). Onların vatanlarını batı Persya da aramalı. Oradan, belki daha Persler zamanında Kürdistan'a

dağılmış olabilirler(3). Kürdistan'dan Türk göçü esnasında ve akabindeki süreç içinde Kızılırmak'ı geçerek batıya gelmişler.

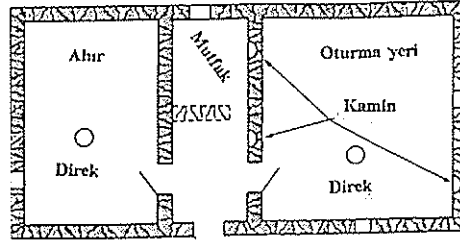
Batı grubu, Konya vilayetinin kuzey-batısındaki ve Haymana'nın Kürt aşiretlerinden oluşuyor. Perrot, Haymana'da sorduğu kişilerden, babalarının, atababalarının bu bölgede oturdukları biçiminde cevaplar alır(4). Bu Kürtler arasında sık sık, Perrot'un (5) Karaömerli Kürtler hakkında tarif ettiği, soylu tiplere rastlamak mümkün.

Perrot bu tipi şöyle tarif ediyor; Büyük, kara, canlı öne çıkık gözlü kibar ve uzun burunlu, güzel ve ince dudaklı, kibar yüzlü, yay kaşlı, kara ve dik sakallı. Bu tipin yanısıra, diğer yerli halk gruplarıyla karışımın sonucu, sıkça şu tipe de rastlamak mümkün: Kaba ve geniş yüzlü, büyük burunlu, kalın dudaklı..

Kürtler, açıkça görüldüğü gibi, üstün ve yüksek kültürleri sayesinde yanbaşında bozkırlarda yaşayan göçebe çoban toplulukları, örneğin Türkmen ve Yörükleri asimile etmişler. Kürtleri, ke-sinlikle göçebe çoban topluluğu olarak tanımlamak doğru değil. İçlerinden bazı grupların buna yönelmiş olması bunu değiştirmez. Herşeye rağmen, Haymana, Yunak, ve Cihanbeyli Kürtleri yerleşik hayvan yetiştiricisidirler. Onlar ilk çağdan bu yana geçerli Angora keçisini yetiştirme sanatını devralmış bulunuyor. Ve bunu, başka çoban uğraşılı halklara öğretiyorlar. Keçi yetiştirme sanatı hiçbir toplulukta kürtlerdeki gibi yüksek bir yere sahip değildir. Türkmenlerin bu sanatı geliştirdiği ya da devraldığı savına karşı en güçlü kanıt budur. Bu satırların yazarı, bu konuda Ramsay'ın Angora keçisinin kökeni konusundaki görüşlerini paylaşıyor.(6)

Kürtler dillerini, ahlak ve adetlerini yakın geçmişe kadar inatla korumuşlar.

Aileler, çocuklar evlendikten sonra da dağılmamış, birtek olmuşlar. Büyük hayvan sürülerinin bakımı oldukça kalabalık bir yardımcı iş gücünü gerektiriyordu. Erkek çocuklar, hizmetçilerle birlikte, cins, cinsiyet ve yaş gruplarına göre bölünmüş olan sürülerin bakımını üstleniyor. Aile reisi, tüm işlerin denetiminde sorumluluk

H. Wensel: Kürt evi'nin temel yapısı

alıyor ve büyük şehirlerde yün ve hayvan satışı yürütüyor.

Tarımın gelişmesiyle birlikte ve sürü sayısındaki düşüş olması sonucu büyük ailelerde çözülme başlamış, evli erkek çocuklar aileden ayrılıp, artık kendi başlarına iş gücü sahibi olmaya yönelmiş. Eskiden, dışa kapalı bir yaşam biçimi sürdüren Kürtler, şimdi dışa açılmış, onlarla Türkmen ve Çerkezler arasında evliliklerde normal bir durum haline gelmiş bulunuyor.

Varlıklı aileler, erkek çocuklarını Konya ve diğer şehirlerdeki yüksek okullara gönderiyor ve memur olmaya, askeriyeye görev yapmaya yöneliyorlar. Tüm erkekler Türkçe diline hakim bulunuyor, kadınlarda ise durum kısmen böyle.

Yakın geçmişe kadar Kürtlerin ekonomik uğraşları, 19. Yüzyılda seyyahların tasvir ettiği biçimdeydi. Perrot (7) Haymana Kürtlerinin yerleşik olduğunu, ev ve çadırlara sahip olduklarını belirtiyor. Onlar dağlık yaylalara artık gitmiyor, Haziran ortalarıyla Eylül ayına kadar çadırlarını kışlık köylerinin yanbaşlarında kuruyorlar. Tarım uğraşı ikinci sırada yer alıyor, üretilen arpa ve buğday ailenin ihtiyacını ancak karşılıyor. Onlar, at, deve, koyun ve keçi gibi hayvanlara sahip bulunuyordu. Büyük koyun sürüleri, o dönemde kesim için İstanbul, İzmir ve Trabzona kadar götürülüyordu. Gelirleri hayvan satımından, yün satımı ve yük taşımada kullanılan develerden oluşuyordu.

Hamilton'un (8) onların, köylerde oturmadıkları iddiası, en azından Haymana ve Konya Kürtleri için, Perrot T̄shatşef ve diğerlerinin gözlemlerine göre doğru değildir.

Büyük sürülerle, köyün arazisi dışına yönelik dolaşımın genelde yapılmıyordu.

- Köyümüzün bir delisi, Xalê Kûto (1970)

Tşihatşef in (9) verdiği bilgilere göre sadece Çeltik(akgöl'ün batısı) yöresindeki Kürtlerin, Emirdağına çıkmadan önce köyün çevresinde çadır kuruyorlarmış.

Kürt köyleri, yerleşim biçimi ve mimari açıdan ilk bakışta Türk köylerinden farklılıklar gösteriyor. Evler birbirinden farklı ve oldukça uzak mesafede aralarında hayvan sürülerinin geçişini sağlayacak bir biçimde duruyor.

Kürt evi, genelde, içinde insan ve hayvanın aynı çatı altında barındığı bir bütünlük sergiliyor. Bir başka deyişle, at ve sığır cinsinden hayvanlarla, insanlar arasında paylaşılmış oluyor. Koyun ve keçi sürüleri ise, onlara has ve köyün dışında bulunan barınaklarda tutuluyor. Develer ise, genelde dış ulaşımda kullanıldıkları için, ya yoldadırlar, ya da otlakta bulunuyorlar.

Evlerin temel itibariyle mimarisi kare veya geniş dikdörtgen biçimindedir. Buna karşın, Türk evleri dar dikdörtgen biçimindedir. Dış duvarlar, kesilmiş-yontulmuş taşlardan oluşuyor. Ön cephe duvarında, içinden bir atın zor geçebileceği büyüklükte bir kapı bulunuyor. Pencereler hem sayı olarak az, hem de evin iç bölümlerini güçlükle aydınlatabilecek küçüklüktedir. Evin iç bölümünde bir ara duvar, oturma yeri ile ahırlık olan bölümünü birbirinden ayırıyor. Yayla evleride aynı modele göre yapılmış. İç bölümler ara kapılarla ayrılmamış.

Kışlık evler daha donanımlı. Oturma bölümünde divan bulunuyor, pencereler camlı, ara salon ve odaların kapıları bulunuyor. Çatı /dam, giriş, üstü kamış ve toprakla örtülü ve arkaya doğru hafif eğik

bir vaziyettedir. Damın üstünde kışlık için gerekli olan ot ve sap yığınakları bulunuyor. Evin yan tarafına bitişik, alçak havlu ile çevrili ahır bulunuyor. Kışın hayvanlar burada barındırılıyor. Varlıklı olan ailelerin oturma evleri ile ambar ve ahırlıkları birbirinden ayrı olarak bulunuyor. Yine, misafirlerine (misafir odasına) sıkça rastlamak mümkün. Bura da

evin zenginliğini oluşturan eşyalar bulunduruluyor. Kapı eşigi, kapı ve pencere çerçeveleri ve köşe taşları Ermeni mermer ustalarının elleriyle yapılmış. Taban değerli halılarla döşenmiş. Yatak yüzleri en kaliteli Bursa ipeğinden yapılmış. Kahve mutvağı misafir odasından ayrı bulunuyor. Her ev kendi başına, soygunculara ve kışın sürü halinde ziyarete gelen kurtlara karşı mükemmel korunabilen bir şatoyu andırıyor.

Köylerin biçimsiz ve virane olan dış görünüşü, bahçe ve ağaçların olmamayışıyla daha da belirginleşiyor. Sulama olanağı bulunan yerlerde bahçeler var. Mesela, Ortakışla ve Hacıömeroğlu yerleşimlerinde eski ve güzel dut, kayısı, kiraz ve büyük meşe ağaçlarına sahip bahçeler kurulmuş. Yeiceobanın 13 bahçesinden hemen hepsi daimi olarak köyde kalan memur ve zenaatla uğraşan kişilere ait. Sülüklü, Hatırlı, Hacıömeroğlu ve diğer yöreler sulama olanağı bulunmadığı halde, üzüm bağlarına sahipler.

Dipnotlar / Kaynak

- (1) W Ramsay : Intermixture of Races...S. 393
- (2) G. Perrot : Les Kourdes... S. 630
- (3) Enzyklpadié des Islam. S.1212
- (4) Maltke in Kiepert's Memoir, S. 54
- (5) Moltke : Briefe über Zustände..., S. 232
- (6) G. Perrot : les kourdes, S.613
- (7) G Perrot :Les Kourdes, S.609
- (8) W.M. Ramsay :Asiame Elements, 1927, S.296/97
- (9) G.Perrot: Les kourdes... S. 613-17
- (10) W. Hamilton :Reisen in kleinasien 2 . S 213/14
- (11) Pet. Mitteil. Ergenz. Heft 20, 1867

BİR TÜRK MEMURUN GÖZÜYLE

HAYMANA KÜRTLERİ

Kendi geçmişleri; tarihleri, sözlü veya yazılı edebiyatları vs. hakkında bilgi sahibi olmaya kalkışıldığında, zorluklarla karşılaşmak bir nevi Kürtlerin *kaderi* olmuş. Bunu, Kürtleri boyunduruğu altına alıp eritmek, asimile etmek isteyen ülkeler, ki özellikle de Türk devleti tarafından bilfil sistematik bir devlet politikası olarak uygulandığını, yasaklanan Kürtçe dilinden, değiştirilen kürtçe köy isimlerinden ve en önemlisi de tümden varlığı inkar edilen halk; Kürtlerden anlıyoruz... Orta Anadolu Kürtleri hakkında araştırma yapmaya kalkıştığımızda kaynak bulmada

bir çok zorlukla karşılaşmaktayız. Bu zorlukların nerden kaynaklandığını tekrar etmeye gerek yok. Ancak, bulduğumuz kaynaklar ise bu zorluklarla karşılaşmamızın gerekçelerini de beraberinde getirmektedir. Örneğin 1938 -40 yılları arasında Haymana ovasında sağlık memuru olarak çalışan Adem Gürdere isimli bir Türk, bu zaman zarfındaki hatıralarını *Tezek Kokusu* isimli küçük bir el bröşürünü andıran kitapçıkta toplamış.

Bu kitapçıkta Haymana köylerinde geçirdiği günlerini anlatırken, çok ilginç bilgileri bizlere aktarmaktadır. Örneğin ağalık sisteminin daha işlevsel olarak yürüdüğü, kadınların tümünün ve erkeklerinin yüzde doksanının okuma yazmalarının olmadığı köylerin varlığında söz edilmesi ve insanların kendi kökenleri ile ilgili bilgi sahibi olmaları belirlemesini yapmış olması bizler için önem arz etmektedir. Ayrıca, yine bu kitapçıkta Orta Anadolu Kürtlerinin Türkleştirilmesi için „misyoner“ olarak bu bölge köylerine gönderilen öğretmenler, sağlık memurları ve imamlar hakkında da bilgi verilmektedir. Asimile yani Türkleştirmenin nasıl yapıldığı ve bir nevi burda Kürdistan'daki Kürtlerin asimile edilmesine de tecürbe kazanıldığı sezilmektedir. Bu kitapçıkta Bumsuz (Burunsuz) köyünde öğretmenlik yapan Erzurumlu Celâl bey için söylenenler bir nevi dönemin Mustafa Kemal Türkiyesinin Kürt politikasını çok açıkça bizlere aktarmaktadır, :“Bumsuz (Burunsuz) Köyün'nün şansı olsa gerek, enerjik, çalışkan Erzurumlu Celâl bey adında birde öğretmenleri vardı. Köylülerle kaynaşmış, dedikodudan uzak, milli hikayeler, tarih, tarihi konulu kahramanlıkları her fırsatta köylüye anlatmış, köylüye iyiden iyiye nüfuz etmiş, hamur gibi istediği gibi onları yoğurmasını bilmişti.” deniliyor. Söylenenler ilginç değil mi?

Bu nedenle eldeki kitapçığı olduğu gibi yayınlamayı doğru bulduğum için, mümkün olduğunca diline, cümle kuruluşlarına ve imlâ kurallarına dokunmamaya özen gösterdim. Dizi halinde yayınlanacak olan bu kitapçığın 1938 - 40 yılları arasında 118 köye sahip olan Haymana Kürtlerini ve en önemlisi de o dönemin Orta Anadolu Kürtlerinin sosyal, kültürel ve iktisadi konularını daha iyi tanımanıza yardım edeceği düşüncesiyle siz okurlara sunarken, bu kaynak kitapçığı amcası Avukat Ahmet Fevzi beyin şahsi kütüphâından tedarik edip bizlere ulaştıran Bulduk köylü sayın Avukat Levent Kanat'a teşekkür ediyorum.

HACI ERDOĞAN

TEZEK KOKUSU

Tezek kokusu adını verdiğim bu kitap ne bir roman ve nede bir hikayedir. 1938 - 1940 yılları arasında sağlık işlerinde çalıştığım zamana ait hâıuralarımdan meydana gelmiştir.

Ne kimseyi yığirdim ve ne de bir kimsenin methini ettim. Bunlardan tamamen çekinilerek yazılmıştır. Bu yalnız köyün hikayesidir. İçinde yaşadıklarımın ve gördüklerimin naklinden ibarettir.

Bazı köylerden bahsederken kişi isimlerinde değişiklik olmuştur. Köy ve köylü deyince: onun gizliliklerinin içine bir parçacık girdiniz mi? Nice nice gerçekler var yazılacak.

Benim yazdıklarım, HAYMANA yaylasına ait küçük bir hatıracıktır.

Adem GÜRDERE

TEZEK KOKUSU

I

Geniş ve uzun bir vadi, gözünün alabil-diği yerler yemyeşildi. Vadinin üstü koskoca Mangaldağ. Yarı yüksekliğinden doruğuna kadar sis ve duman, dağın doruğunu görebilmek mümkün değildi dumandan.

Bu dağın küçük bir girintisine sıkışmış köycük 15-20 hane barındırıyordu. Dağın dumanlarıyla tam tezat mazgal deliği gibi kovuklardan ince-ince tüsü gibi dumanlar çıkıyordu. Havada hiç esinti de yoktu. Köye geldiğimiz zaman Mehmet Ağanın evinin yanında bulunan köy odasına gelmiştik. Kapı pencere sıkı-sıkıya kapalıydı. İçerideki acı tezek kokusu tabiri caizse burnumuzun direğini kırarcasına içine doluverdi. Düz vadinin yüzünde tabiatın özenerek bezediği kır çiçeklerinin buram-buram hoş kokularının içinden çıkıp, acı tezek kokusu, dayanılacak şey değildi.

Ev sahibi: Efendi tezek yakmazsak sinekler yer bizi burada, köye gelirken görmüşsünüzdür. Mangaldağından çıkan ufak-ufak sular birikerek küçük bir çay oluyor, gerçi mallarımıza yarıyor ama, sivri sineklerde canımıza okuyor doğrusu.

O geceyi Kirazoğlu köyünde geçirdik, köylülerden hatırı sayılır üç-beş köylüde yanımıza gelmişti. Kör petrol lambasının isli camından sızan ışık bir birimizi görmemize yetmiyordu. Esasen oda kara sıvaydı bina yapılırken vurulan çamurla yetinilmiş, toprak yığını içerisinde gibiydik.

Sabahın erken saatında ev sahibi odaya geldi. Elinde kahve cezvesi vesaire. Yemek

altı kahveyi içtik, hayli dert döktük birbirimize; üstü başı perişan 35-40 yaşlarında telaşlı bir adam içeri girdi. *Ağa...* *Atların kulakları kesilmiş* deyince hemen fırladılar dışarı, bende peşlerinden koştum. Atların bulunduğu ahıra girdik. Hayvanlar korkak korkak bize bakıyor bizde içimiz sızlayarak onlara bakıyorduk. Mehmet Ağa ellerini böğrüne dayamış, ağlamsılı bir sesle; *işte bizim köylerimizin hali* diyordu. Odaya döndük adam diz çökerek yere oturdu. Taylara çocuk gibi baktım beylik atlarından Arap cinsi kendi kısraklarımdan yetiştirdim. Konuşma sırasında bu cinayeti kim işleyebilmiştir diye sordum. Çekememezlik, bende yok, başkasında da olmasını istemeyen birisinin işidir, diyerek içini derin derin çekti.

Bey, hükümete gidip şikayet etsem bundan da bir şey çıkmayacak. Üstelik düşmanlarımı çoğaltacağım. Zaten köyümüz 15-20 hane kadar, kimi gösterebilirim. Kulakları kesilen atlarımın yarımda karınları yarılr, veyahut ahırları yakılır. Gerçi gece bekçim var canıma bir şey yapamazlar ama nede olsa huzurum kaçır, diye acı acı içini döktü.

O sırada altmışım üstünde, yaşlı elinin birisini Milli Mücadelede kaybetmiş, yüz hatları çorak toprak yarıntılıları gibi derinleşmiş, elinde bir mektupla geldi. Evlat kusura sayma, gücenmede şu mektubu okuyuver. İki gün önce askerdeki oğlumdan geldi okutacak kimseyi bulamadım. Bizimde alın yazımız buymuş diyerek kendi kendini teselli etti.

Dert bir değildi, canavarca hayvanların kulakları kesilen köydeydik. Burada mektup okuyacak ve yazacak tek bir kişi bulabilmek mümkün değildi. Mektubu okudum, ihtiyarın sevinci sonsuzdu. Kimbilir cevap yazdırmak için o köye yazıp okuyan bir kişiyi kaç gün bekleyecekti o baba.

İhtiyarın deyimiyle bu alın yazısı acaba ne zamana kadar devam edecekti? Her yanından yaşlı gözlerden akan su misali doruğu dumandan görülmeyen dağdan sızan sular düz ovaya yayılma bırakılan hayvanların sabahları yarı bellerine kadar çiğden ıslanıyordu.

Yaz günlerinin havasına, değme insan ömrüne günler ilave edecek kadar güzel oluyordu burası. Sonbahar yağmurları başladımı artık kasabalarla irtibatları kesiliyordu bu köylerin. Onların dertlerini dinlemekten sağlık bahsinden hiç bahsetmemiştik.

Kulakları kesilen hayvanlara sahibi kadar bende acıdım. Yalnız acımak değil içim yanmıştı. Ama elimizden ne gelirdi? O köyde gördüğüm kadınların hiç birisi Türkçe bilmiyordu. Yalnız Kürtçe konuşuyorlardı.

O günü Kirazoğlu Köyünden öğle üzeri ayrıldım. Hemen benim yaşıtım olan emektar kırsığa bindiğim gibi o civara

yakın Bağçecik Köyünün yolunu tuttum. Geçtiğim düz ovada galagan (eşek) tikenlerinin gölgelerinden fırlayan üveyklerin kanat lapırtısına kır atın hiçde aldırığı yoktu. Köylerin araları pek de yakın sayılamazdı. Geçtiğim bakir toprakların içinde yaban otları ve kır çiçekleri içimi biraz olsun açmıştı. Uzanan koskoca vadide yapayalnız, ne gelene rastladık ne de gidene rastlamadık. Benim gibi gelip geçenlerin atlarının pislerini eşen bazı kuşlar at boyunca yükselmiş galagan dikenlerinin altına sinip kalırlardı.

Bağçecik Köyüne geldiğim zaman bekçi beni ta uzaktan görmüş olacak ki köye girerken karşıladı. Doğruca muhtarın evine götürdü. Benim emektar hayvanı ahıra yerleştirdikten sonra yanıma geldi. Kim olduğumu ilk iş olarak sormak oldu. Sağlık memuru olduğumu söyledim ve köyde hasta bulunup bulunmadığımı sordum.

Kendisine mahsus şivesiyle; bir aman çekti... hasta bulunsa sanki ne yapacağız? Burada ilaç vermezsiniz, kasabaya gitsek yüzümüze bakmazsınız... Yazık kır kırsığı buraya kadar yormuşsunuz. Bizde aldanmakla kalırız. Diye yarı şaka yarı gerçek iyice haşladı beni. Kır kırsığa verdiği ehemmiyeti bana vermediğini görünce: çok şakacısın bekçi dayı diye kendisine takıldım.

Bey sen köyümüze ilk geliyorsun, eski memurlar beni tanır, hayli eski bekçiyim. Benim söylediklerime sakın gönül koyma. Memurlar bizi her zaman aldatırlar, ölen ölür kalan kalır. Şimdiye kadar hiç birisinden fayda da görmedik. Ondan söyledim sakın sen yine darılma, diye memurların yalancılığını yüzüme tokat gibi çarptı.

Üzülmemek elde değildi. Demek ki devlet hesabına iş görmek için giden memurlar yalan söyleyerek zavallı köylülere itimat telkin edemiyorlardı. Bende yapamayacağım bir şeyi yaparım dersem evvel gelen memurlar gibi benim de ardımdan aynı şey söylenecekti.

Bekçi ile çar çabuk ahbab olduk. Okuyup yazması yoktu ama uzun senelerin bekçilik tecrübesi ona hayli şey öğretmiş. Biraz sonra muhtarın nerede olduğunu sordum. Bekçinin yüzü birden ekşidi. Yeni bir karakol komandanı gelmiş nahiyyeye onu görmeye gitti. Birazda bir şeyler götürdü akşamdan evvel gelir deyince:

Anlamazdan gelerek nedir o, ben anlayamadım, demem üzerine ; aman doktor sen bu işlerde galiba çok acemisin. Ama ileride öğrenirsin. Gerçi size pek iş düşmez ya, yanlış meslek seçmişsin. Bir jandarma onbaşı olsaydın o sana yeterdi. Bizim nahiyyeye gelen her karakol komutanı dünyahığını toplar buradan öyle gider memleketine. Bizim muhtar hem hoş geldine gitti hemde bir duvar halısı, biraz da yiyecek vesaire götürdü. İsterse götürmesin. Eline bir defa düştümü vay haline.

Bırakın böyle şeyleri bunlar saçmalık-tır. Siz uyduruyorsunuz olmaz hem de olmaz deyince: Sen çok gençsin, çocuklara aş yapmak, biraz iğne-miğne, kinin vermeyi bir de laf olsun diye kenef çukurlarını kazıyın dersin. Bildiğinizde bu değil mi? Hey yavrum hey... Sen köylülere kenef çukurları kazdırmana bak. anlaşıldı nene lazım senin. İleride sende öğrenirsin diye benimle iyice alay etmişti adam.

Bir bekçinin bu lafları genç dimağıma yumrukla vurulur gibi sarsıldım. O geceyi de Bağçecik Köyünde geçirdim. Binbir

emekle meydana getirilen yüzlerce fidanı, o gece namert bir elin tuttuğu balta ile yüzlerce fidan kesilmiş olduğunu gördüm. Kirazoğlu Köyünde atların kulaklarının acısı içimden daha çıkmadan bu gibi bahçe katliamına şahit olmam cidden acıydı. Bundan daha da acı olanı bu dertli insanların dertlerini dinletecek kapı bulamamalarıydı.

Hizmet edebilmek için geceli gündüzlü, yağmurlu çamurlu günlerde durma köy-köy dolaş hepsi nafileydi. Umutsuzluk bütün benliğimi kapsayı verdi. Güzel yerine vaktiyle oturmuş köye umutsuzlukla bakmaktan başka elimizden ne gelirdi? Bazı yaşlılara sordum, köyün kurulduğu tarihi bilen de yoktu. Etrafında avlusu olmayan bakımsız bir camileri vardı. Ofllu bir de köy imamları vardı. Ama yalnız vakit zamanlarında ezan okuyor. Tembelliğinden caminin içini bile bekçiye süpürtüyormuş, o köyde okuyup yazan yalnız imamdı.

KÖPEK VE ÇOCUK

Bir gün Cihanşah Köyüne maliye tahsildarı uğramış. Köyün çocuklarında çiçek olduğunu görmüş, merkeze ihbar etmiş, oraya gönderdiler beni. Görülmeye değer bir köy burası. Üç-beş çocukta çiçek vardı. Gezdiğim evlerin birinde sekiz-on yaşlarında bir çocuğun yatakta yatmakta olduğunu gördüm. Çiçek filan da çıkarmış değildi neden yattığını sorduğumda:

Hiç hiç dediler. İçlerinden birisi Türkçe biliyordu. Yarım Türkçesiyle ağaların köpeği ısırды, diyebildi. Kaldıracak oldum, çocuğun kalkmasına imkan yoktu. Zavallı çocuğun kaba etlerini koparmış çoban köpekleri. Ne doktora götürmüşler ne de bir yere haber vermişler. Hükümet duyarsa köpeklerin alınması korkusundan sürü sahibi mani olmuş.

İlk iş olarak çocuğu doktora göndermek oldu. Sürü sahipleri üç kardeşti, ufak yollu beni tehdit etmekte geri kalmadılar. Burası köydür, her şeye hükümet adamının burnunu sokması kendisi için iyi olmaz, deyiverdiler. 300-500 koyunu bu köpekler bekler, gözü kör değildi ya. Davarların yanından geçmeseydi diye kabahatü çocuğa yüklediler. Burada her köpek ısıranı doktora

haber verecek olursak biz bu köyde yaşayamayız. Onun yarısı 15-20 günde geçer gider. İşi gücü bırakıp 8-10 saatlik yere mi gideceğiz diye iyice çıktıkları sırada: bereket ki muhtar anlayışlı bir adamdı, aşiret lisaniyla bir şeyler söyleyerek işi yatıştırdı. Yoksa dayak yemek hiçtendi benim için.

Odaya çekildiğimiz zaman; doktor sen kusura kalma , onlar biraz da sana kızmışlar. Her gelen memur ağaların odasına gider, sen benim evime geldiğin için kanımları şişti. Gerçi ben muhtarım ama onlar ne isterlerse ben onu yaparım. Dediklerinden dışarı çıkarsam laf aramızda burada barınmam.

Güzel ama bu yavruya yazık değil mi? Köpek yemiş bacıklarının yarısını, deyince: aman bey onların malları ve köpekleri mühim, başkasının çocukları gebermiş onların umurunda mı? demişti. O civar köylerin mezarlıklarında hiç birinde duvar yoktu. Sağlık bakanlığının sıkı emirleri gereğince bunların etraflarının çevrilmesini istiyorlardı. Bağlı bulunduğum merkezde çalışkan bir doktor olan Ali Rıza Bakay tüm umitlerini bize bağlamış. çalışmalarımızda daima öncü oluyordu. Ama semeresiz bir çalışmaydı bu. Kimseye söz geçiremezdik. Ceza yazmak gibi zecri bir tedbirimiz de olamazdı. Çünkü muhtarlar köylüyle bir olup bizler yapayalnız iş göremezdik. 118

parça köyü olan Haymana kazasının yalnız yedi köyünde okul vardı. Askere gidenlerin bazıları yazıp okumayı öğrenmişlerdi ama oda deve de kulak bile olamazdı. Sağlık işleri hakkında ne tembih edersek edelim onların kendi bildiklerinden şaşıkları yoktu. İlkokulu olan köyler her bakımdan çok iyi idi. Bu gibi tembihlerin karar defterlerine de yazdığımız olmuştu. Ama kendimizi kandırmaktan başka bir işe yaradığı yoktu.

ÇALINAN MEZAR TAŞI

Düz bir vadinin yüzünde 5-6 zengini bulunan yüz haneden hayli fazla bir aşiret köyü olan Balçikhisar Köyündeyiz. Mezarlıkları köyün içerisinde, çocuklar mezarlığın içerisinde oynarlar her vakit. Köyün küçük ve büyük baş hayvanları mezarların üstünden gelip geçerler. Bu gün gömülen cenazenin mezarı üç gün sonra yerle bir olur. Nişan olarak konulan bir taştan başka bir şey kalmaz orada. Köyde kimse ölüsünün nerde yattığını bilmezdi.

Bu acıklı manzara her geçtiğim zaman beni çok üzüyordu. Ne olursa olsun bu köyün mezarlığının etrafına duvar çektirmek ilk işim olacak diye işe başladım. Köyün ileri gelenleriyle anlaşmadan bu işin altından çıkmakda mümkün değildi. Köyün

dış tarafında villa gibi bir evi bulunan ve İstanbul'a tahsil görmüş Nuri Bey isimdeki zatın evinde misafir kaldım. O da acı acı dert yandı, mevsim de ilkbahardı. Onun evinde şehir ve kasabalarda ne varsa hepsini bulmak mümkündü. Kendisiyle anlaştık, her eve üçer beşer araba taş getirtmeyi kararlaştırdık. Yalnız adam bana şart koştu, en azından burada bir hafta kalmamı istiyordu. Bu teklifi kabul ettim. Çünkü benim için aranıpta bulunmaz bir fırsattı bu.

Her eve on araba taş getirmeyi köylüde kabul ettirdik. Hemen işe başlamıştık. Yüzelli haneye yakın köy arı gibi çalışıyordu. Köylünün birisi kapı kadar büyüklükte bir taş getirmişti. Kapının bir tarafına o taşın yerleştirilmesini istedim. Nuri Bey illa kiralım diye tutturdu. Kırmazsak bu taşı çalarlar buradan, diyordu. Bende kırılmamasında ısrar edince pekiyi demekle yetindi. Mezarlıktan çalınacak taşta bir türlü aklım yatmıyordu. Benim dediğim oldu büyük taşı kapının kenarına diktik.

Aradan üç dört ay geçmişti, aynı köye yolum uğradı. Doğruca mezarlığa giderek elimle diktirdiğim kapı kadar taşın yerinde yeller esmiş, yerine bir kaç moloz taş konmuş olduğunu gördüm. Nuri Beyle ev ev dolaşıp taşın kim tarafından alındığını bulduk. Birisinin ekin kuyusunun üzerinde kapak yapılmış olduğunu gördük.

Köyünde hayata gözlerini yuman Nuri Beyin belkide mezarının nerede olduğunu bilen yoktur şimdi. Bu taş çalma hikayesini köyün imamına vaiz olarak günah olduğunu söylemesini rica edecektik. Yanımıza çıkmadı, yakın köylerden Baltalin Köyüne gittiğini söyletti. Sonradan öğrendik ki meğerse hiç bir devlet memurunun yanına çıkmazmış. Her devlet memuru onun nazarında yalnız adı müslümanmış, o kadar.

Cumhuriyet devrinde bir gün olsun başına şapka giymeyen bu hocayı bir maliye tahsildarı inkılap aleyhtarı diye şikayette bulunduğundan, oda sorgu sual karşısında kalmış olan bu zat Arap hoca adıyla da maruftu. Kendisini yetmiş kişi olarak gösteriyordu. İki karısı olan 80'lik adamın

karısının birisi o zaman ancak 20-25 yaşlarındaydı. Bunları da yine aynı köylüler anlatmıştı.

Kendi çıkarı için kimsenin gözünün açılmasını istemiyor. Cami bakımsız, toz topraktan içine girilecek gibi değildi. O civarda hayli şöhret sahibiydi. Genç adamları tarikatına kaydettirmiş, hepsine sakal bıraktırmıştı. Okunması lazım olan şeylerin Arapça olmasını her fırsatta telkin ettiğini öğrenmiştim.

Hatırı sayılır büyüklükte olan bu köyde okul da yoktu. Baş ağrıyan, karnı burkulan, midesi bozulan, romatizması olan Arap hocaya baş vurup muska alıyordu. Bir gün Yenicik Köyüne uğradım. Çocuğun birisi çiçek çıkarmıştı, niçin doktora götürmediklerini sorduğunda:

Arap hocaya okuttuk, ondan bir fayda görmedik ki, doktor ne yapacakmış ona, diye hastanın babası çıkışarcasına cevap vermişti.

Okul girmeyen yere ne doktor, ne de sağlık memurlarının hiç bir şey yapamayacaklarını anlamıştım. Sümer ve Elamların batıl inanışları bu köylerde devam ediyordu.

Bu köyler bir vadinin yüzüne sıralanmış, isimleri de zaten öz köyleriydi. Her köyde üç beş ağa vardı. Köylüler çalışır onlar da rahat rahat yaşıyorlardı. Bazılarının çocukları Avrupada tahsildeydi. Kendi yerlerini tutacak prensler yetiştiriyorlardı. Kendi çıkarlarının dışında hiç bir şeyle ilgilendikleri yoktu. Köye okul girecek diye adeta korkuyorlardı.

Kıştan köylüleri borçlandırıp, ilkbaharın ellerinde bulunan koyunlarının yünlerini alıp, çoraplık yün bile kalmıyordu köylülerin elinde. Harman zamanı çıkan mahsüllerini ambarlarına koymadan harman yerinden borçlarına karşılık almıyordu. Fiat zaten sorulmaz ağaya, ne münasip görürse o oluyordu.

Bütün bir sene beklediği mahsül de bu şekilde doğruca ağanın ambarına dökülüyordu. Elleri kalan mahsül yemeklik değil tohumluğa bile yetmiyordu. Ağanın ambarları silolar gibi tıklım-tıklım dolmuş, devamlı müşteri-lerini orada

bekliyor. İster istemez ağanın kapısı tekrar çalınacak, fiat hiç de mühimsenmiyor. Harman yerinde (Beşe alınan onbeşe gerisi geriye veriliyordu) gelde kalkındır bu köyü bakalım?

Köye gelen devlet memurlarının Ağanın tesirinde kalması onların cüretlerini büsbütün arttırıyordu. Fakir derdini dinletemiyor. Dinleyen memur olursa ağa ne yapıp yapıp onu oradan uzaklaştırma imkanı buluyordu. Memleketine hizmet için yüreği çarpan idealistler de böylece sindiriliyordu. Fakir düz yolda şaşırmış ağalar arabalarını dağlardan aşırıp gidiyordu.

BUMSUZ KÖYÜ

O civar köyleri içinde Bumsuz köyü müstesna bir mevki taşımaktadır. Yüz hane-den fazla hayli kabarık nüfusu bulunan bu köye, gelen her yabancı kendisini evinde hiseder. Sıcak bir karşılama görür. En çok güler yüzlü insanları orada görmek mümkündür. Her evin ayrı misafir odası bulunur, konuk seven insanlardır. Orada döğüş, kavga, hatır yıkma hiçte hoş karşılanmaz. Kürt töreleri burada olduğu gibi muhafaza edilmekte. Faizle para alıp vermek ayıp ve günahdır. Yardım yapılacaksa komşuluk hatırı için yapılır. Aralarında para alıp vermeler herhangi bir senede dayanmaz. Gösterişten kaçınılır. Onlar için mühim olan verilen söz senet yerine geçerdi.

Bu köyün birde tarih kütüphanesi vardı. 45 - 50 yaşlarında bulunan, 190 kadar boyu bulunan, dinç kır saçlı herhaliyle itimat telkin eden bu zat o köyün yerlisi Halit beyden başkası değildi. Bu Kütüphane köye yolu uğruyan Halit beyi görmeden yapamazdı.

Din ve dinler tarihinden tutunda insan oğullarına ait bütün safahatları siyasi tarihlere varınca zamanında sıkmadan ve sıkılmadan ne güzel anlatırdı. Hemde rahat - rahat... Kendi köyüne ait bilgisi de tamdı. 160 -170 yıl kadar evvel Zile civarından gelip oraya yerleşmişler, Zileye de kendi köylerini kurmadan 15 - 16 yıl evvel

Gaziantep civarlarından geldiklerini Rişvanlı aşiretinden Bumsuz beyin öncülüğünde oraya yerleştiklerini, onlarında Şevket Üşa adında bir zat şimdiki köylerine iskân ettiğini, Bumsuz beyin mezarını da halen camilerinin yanında muhafaza ettiklerini söyleyerek onun mezarını bile göstermişti. İnsanları aydın olan bu köyde okuyup yazmayan tek kişi yoktu. Basitte olsa Cumhuriyetle yaşıt bir de ilkokulları vardı. Köyün şansı olsa gerek, enerjik, çalışkan Erzurumlu Celâl bey adında bir de öğretmenleri vardı. Köylülerle kaynaşmış, dedikodudan uzak, milli hikayeler, tarih, tarih konuları kahramanlıklar, her fırsatta köylüye anlatılır, köylüye iyiden iyiye nüfuz edilmiş, hamur gibi istediği gibi onları yoğurmasını bilmişti. Ne yazıkki genç yaşında verimli bir çağda zatureden hayata gözlerini yumdu. Yeri nur olsun. Köyü kurtaracak Celâller lazım bize...

Beraberce bir gün Sinanlı köyüne gitmiştik Celâl beyle. Bizi götüren vasıtalarımızda Bumsuz köyünden tedarik ettiğimiz iki eşektir. O kahraman hayvanlar bizi rahatça götürmüşlerdi oraya. Biz Sinanlı köyüne yaklaştığımız zaman uğultu gibi ağlayanları gördüm. Kalabalığın yanına vardığımızda genç bir adamın öldüğünü öğrendik. Yıkamak için dışarı çıkarmışlardı. Akraba ve hısımları saçlarını yoluyordu. Hoca bir yandan cenazeyi yıkıyor, diğer yandan da sevap olsun diye herkes bir tas su ölünün üstüne atıyordu. Köy imamı da bir Karadenizliydi, sorduğumuzda buranın adeti böyledir. Herkes sevap almak için cenazenin üzerine su atar. Biz alışık artık bunları hoş görmeye demişti. Daha fazla kalmadan oradan ayrıldık, Bumsuz köyüne cefakâr merkeplerimizle döndük.

Devam edecek....

Orta Anadolu Kürtleri

“Kimlik ve Aidiyet” üzerine kısa bir deneme

HACI ERDOĞAN

Kimlik kavramı ve oluşumu üzerine şimdiye kadar bir çok şeyler yazıldı ve söylendi. Özellikle Kürtler açısından 80’li yıllar, kimlik kavramının açıklanması ve oluşumu üzerine yoğunlaşmanın yaşandığı yıllar olmuştur. Bu yoğunlaşmanın en önemli ve belkide en temel faktörü ise kuşkusuz, büyük bir ivme kazanmış olan Kürt Ulusal Kurtuluş Mücadelesi olmuştur.

Tarihi, kültürü, sosyo-ekonomik konumu ile üzerinde azda olsa sosyolojik- toplum bilimsel araştırma incelemeler yapılmış Kürdistan Kürtlerinin; kimlik sorunları belli bir düzeyde de olsa incelenme olanağı bulmuş ve sürekli oluşan özgün Kürt bilim kurumları tarafından dahada derinlenmesine incelenmeye devam edilmektedir. Ancak konumuz olan Orta Anadolu Kürtleri ise bugüne kadar böyle bir araştırma ve incelemeden yoksun kalmışlardır. Birnebûn dergisinin çıkışıyla artık bu alanda da cüzi de olsa bazı çalışmaların başlandığı ve bu çalışmaların süreci izlenimi doğdu bende. Umarım bu nedenle Orta Anadolu Kürtlerinin, başta kimlik sorunu olmak üzere, tüm toplumsal sorunlarının derinlenmesine irdelenmesi çalışmaları dürtülenir.

Kimlik nedir ?

Kimlik kavramı tanımı iki yönlü ele alınabilir. Biri sosyal bilimlerde yöntemle ilişkin bir tanımlama, bir diğeri ise, siyasi ve ekonomik gücü temsil edecek

şekilde bir karşıt yaratarak „Öteki“ne göre kimliği tanımlama.

Ben bu denememde N.Vergin’in toplumsal sürekliliğinin bir uç simgesi olarak tanımladığı kimlik kavramında, süreklilik anlayışının kendi tanımının genel çerçevesini oluşturacak biçimde kullanıp, interdisipliner kimlik anlayışında gerekliliği üzerinde durarak kimlik tanımını geliştirmeye çalışacağım.

Sosyal bilimlerde kimlik kavramı en genelde, indirgemeci olmayan yaklaşımlar çerçevesinde, sosyal olguların üst seviyede sosyal psikolojik kavramlarla desteklenerek ya da bağ kurularak açıklanmasına dayanır. Kimlikler sabit ve değişmez değil, sürekli değişim içinde olan kavramsal oluşumlardır.

Kimlikler çoğulcu ve değişken-dir, onları incelemek için tek bir yöntem yoktur. Kimlik çalışmaları, ancak interdisipliner bir alan dahilinde (sosyoloji ve sosyal psikoloji, tarih ve sosyoloji, ekonomi ve sosyoloji, kültür ve sosyoloji, dil ve sosyoloji gibi) açıklanabilir. Kimlik çalışmaları ampirik realite ile tarih süresi arasında ilişki kurabilmelidir; böyle bir ilişki aynı zamanda kimliğin, değişme ve sürekliliği ile açıklanmasıdır.

Kimlik çalışmaları, bireyler ve kültürler arasında kurulan diyaloglar çerçevesinde, etkileşim biçimlerini ortaya çıkarabilmelidir. Bu şekliyle kimlik çalışmaları, sosyal bilimlerde cari olan relativizm ilkesinin yeniden yorumlanmasını gündeme getirmektedir. Relativizm ilkesinin zaman ve

mekana göre tanımlayıcı ve ayırd edici özelliklerine karşın, iletişim ve etkileşim relativizim ilkesinin özelliklerini değişime uğratmaktadır. İletişim ve etkileşim boyutlarının dahil edilmesiyle, farklı coğrafyalarda ortaya çıkan olay ve olgular, mekana ilişkin sınırları ortadan kaldırmakta, özellikle de tarihten gelen paylaşılmış kimliklerin yorumlanmasına yol açmaktadır. Bugün Orta Anadolu Kürtlerinin, Kürdistan-daki Kürtlerle birlikte kendi ortak kimliklerini yorumlamalarını, yani Kürt kimliklerini öne çıkararak ortak yanlarını vurgulamalarını buna örnek olarak gösterebiliriz.

Kimlik nasıl oluşur?

Kimlik Erikson'a göre özdeşimlerin bittiği yerde başlar. Çocuk gelişirken çeşitli özdeşimler kurar. Yani çevresindeki yetişkin insanları dar anlamıyla da ana- babayı model alır, onların davranışlarını taklit eder, içine sindirerek kendi özellikleri haline getirir. Çocukluktaki bu özdeşimlerin birbiriyle bütünleştirilmesi ve gençlik dönemindeki arkadaş gruplarının değerlerinin alınmasıyla kimlik oluşur. Örneğin Orta Anadolu bir Kürt çocuğu anne ve babasından kendi örf ve ananelerini alıyor, onlardan kendi ana dilini konuşmayı öğreniyor ve daha sonraları da öğrencilik dönemlerinde de kendisine bu yönlü yakın olanı kişiyi arkadaş veya çevre olarak seçiyor.

Üniversitelerde Orta Anadolu Kürt gençlerinin Kürdistanlı öğrencileri kendilerine çevre olarak seçmeleri ve hatta Kürdistanı örgütlenmeler içine yer almalarını bu şekillenen özdeşimlerle açıklayabiliriz.

Yani kimlik tümüyle çocuklukta aile ve çevredeki kişilerden kazanılan

özelliklerin bütünleşerek benliğe yerleşmesiyle oluşur.

Hatta Helinger gibi Analütik Psikologlar ise kimliğin oluşmasında aile ve dar çevrenin kuşaklarla aktarılan subjektif kültürel normların etkisini vurgulamakta ve çocuğun ana karında iken kimlik oluşumuna başladığını öne sürmektedir. Kimlik duygusu ise bu bütünleşmenin yaşanması ve buna bağlı güven duygusudur. Kimlik duygusu sağlam bir bireyin ben neyim, kimim soruları karşısında duraksamadan vereceği cevabı muhakak vardır. Bunun rahatlıkla yapılabilmesi için kişinin kendi bireysel benliğine yerleşmiş olan sürekli ve aynılık duygusuna gereksinim vardır.

Kimlik duygusu oluşmamış kimselerin yaşamla ilgili seçimleri amaçları sağlıksız seyredecektir. Sonuçta ortaya çıkan durum ise kimlik karmaşası ve kişilik buhranı olacaktır. Kimlik krizi denilen durum ise aynılık ve tarihsel süreklilik duygusunun yitimi, toplum tarafından kişiden beklenen rolü kabullenememe veya yerine getiremememe durumudur. Bunun sonucu ise sosyal yalıtım ve geriye çekilme, aşırılıklar, isyankarlık veya herşeyi reddetme gibi tutumlardır.

Diyalektik eleştirel psikolijide sistematik aile çözümlemesi yapılarak psikolojik terapi yapılmaktadır. Yani aile ve bireyin kendisi çözüm-lenmede terapide başarılı olma şansı yok denecek kadar az olarak gösterilmektedir. Burda örnek olarak, genelde avrupada ve özelde ise Almanyada yaşayan göçmenlerin ikinci ve üçüncü kuşak çocuklarında şiddete ve uyuşturucuya yönelmenin nedenleri araştırılırken dahi, kimlik bunalımından yola çıkılarak tedavi yöntemleri

aranmaktadır. Aşağıdaki şekilde bunu daha da basitleştirmek istiyorum:

Tez -----> Antitez
(şuandaki durum) (karşı isyan)
Ben o değil, buyum sürekli şiddet.

Sentez
(ikisinin ortak sonucu)
Tez ve antitezde ortak nüvelerde anlaşma. Sen o olabilirsin.
Tekrar yeniden tez olup, antitez yaratma

Bu yukarıdaki verilerden hareketle Orta Anadolu Kürt gençlerinin gerillaya katılımını da çok basit bir şekilde açıklayabiliriz. Onlardaki gelişen Kürt kimliği özünde bir diyalektik tarihsel sürecin iç deviniminden kaynaklanmaktadır. Bu iç devinim (çatışma)'in en uç belirtisi ise, tüm sistem içi kuralları çiğneyerek gerillaya katılmaktır. Bunu dahada açmak mümkündür. Ancak bunun birde „Vatan“ kimliği olduğunu söylemek güçtür. Kendisini Kürt kabul etmek, yada Kürt toplumuna ait olduğunu (Aidiyetlik) idda etmek her zaman o Vataana da ait olduğu anlamına gelmez. Bence bu bilincinde bizim gibi ezilen halklarda geliştirilmesi gerekir. Çünkü vatan bilinci yada vatan kimliği oturmamış halklarda, kölelikten kurtulmanın pek şansı yoktur. Lâkin dünyada böyle bir örnekte yoktur.

Sosyal kimlik, Tarihsel Kültürel kimlik ve Bireysel (individuel) kimlik:
Ben burda yukarıdaki başlığı alt başlıklara bölmektense beraber almayı doğru buldum. Çünkü benim için yukarıdaki başlıkların tümü iç içe geçmekte ve birbirlerini tamamlamaktadırlar. Kimlik hakkında yukarıda kısaca bazı tespitlerimiz oldu. Ancak bireysel kimlik ile toplum ölçekli, yeni grup kimliğini ayıran en temel olgu ise

kollektif tarihi Süreç içinde oluşmuş kültürel kimliktir.

Kültürel kimlikte, tarihi süreç içinde sürekli sosyal kimlikteki çalkalanmalarla değişiklik arz eder. Ama bu hiç bir zaman kökten bir değişikliği beraberinde getirmez. Örneğin; İç Anadolu Kürtlerinin 1938-40 yılları arasındaki toplumsal-sosyal, kültürel kimlikleri ile günümüzde hem gelişen kapitalizmin ve hem de toplumsal entellektüel düzeyin (yani eğitim, sahip olunan üretim güçleri ve araçları ile verdiği sosyal-kültürel kimlikle karşılaştırdığımızda çok yoğun bir değişim geçirdikleri görülecektir. Ancak bu değişim; bir yandan pop dinleyen bu toplumun gençleri diğer yandan kendi ana dillerinde çirok ve kılam dinlerken de zevk almaktadırlar. Bunun farklı tarihsel-sosyal-psikolojik olgularla açıklanabilirliği mümkündür. Burada bireysel benlik ön plana çıkar. Benlik kavramı şahsi ve sosyal kimlik olmak üzere iki alt bölümü kapsar.

-Sosyal	Şahsi (individuel)
-Kürt, akademiker, psikolog vs.	memur, ağa çocuğu onun dostu, sevecen vs.

Yaşanan ortamdan gelen uyaran dürtülerin özelliklerine göre benlik kavramının yukarıda tespit ettiğimiz bu farklı bölümleri ön plana çıkar. Bu ön plana çıkma, algılayıcının özellikleri ile ortam arasındaki etkileşim sonucu meydana gelir ve ortaya bir benlik imajı (self-image) çıkarır. Bu imaj davranışı kontrol etmeye başlar.

Burda 68 kuşağı ile gelişen, 70 kuşağı ile oturan Kürt olma bilinci salt „benlik imajı“ çerçevesinde olurken, günümüzde informasyon ve iletişimde katedilen yolun düzeyi ile farklı bir şekil arz etmektedir. İlk başlarda üniversiteli

öğrenciler arasında gelişen ve tartışılan *ben kimim?* kavramı 84'lü yıllardan itibaren değişik halk katmanlarına da yayılmaya başladı. Özellikle de ülkede süren kirli savaşın derinlemesine gelişerek salt askeri kurumları değil, aksine tüm sosyal ve siyasal kurumları ve böylece kendilerini etkilemesi ki, bununda bu gelişen enformasyon-iletişim araçlarıyla anında dünyaya ve kendi odalarına kadar yayılması "benlik" in oluşmasında büyük bir hız kazanmaktadır. Ancak burda "kimlik ve benlik" kavramlarının insanlarda oluşması sürecinde „vatan“ kavramının bir bilmece olarak öne çıktığı görülmektedir.

J. Jurner, 1982'de benlik kavramı üzerindeki çalışmasında; Benlik kavramının iki alt bölümünden biri şahsi kimliktir (Individuel Identitet). Kişinin psikolojik özellikleri, bedensel ve zihinsel kapasite ve özellikleri gibi özel vasıflarına işaret eder. Sosyal kimlik ise kişinin resmi veya resmi olmayan çeşitli gruplardaki üyeliklerine işaret eder (cinsiyeti, dini, milliyeti, mesleği, politik görüşü gibi.)“

Şahsın bu gruplardaki üyelikleri ile sosyal olarak özdeşleşmesi (sozial identifikation) ve bu özdeşleşmelerin toplamı bize o şahsın sosyal kimliğini verir. Sosyal özdeşleşme benlik kavramlarının yönleri olarak benimsenmiş, sosyal olarak önemli kategorizasyonlardır! Cinsiyet, meslek, mevki gibi sosyal kategorizasyonlarda üyelikleri bulunan bir şahsın bu gruplardaki üyelikleri ile özdeşleşmeleri vardır. Şahsın sosyal kimliğini tarif ederken bu sosyal özdeşleşmelerin hepsini birlikte kullanır.

Kültürel kimlikte ise yukarıda tespit ettiğimiz gibi daha uygun bir tarihsel kavrayışı vardır. Burda, bu alanda

çalışmaları olan Stuart Hall ve J. Habermas'ın farklı yollarla kültürel kimlik üzerinde çalıştıkları, ama her ikisinde ortak tespitlerinin Kürtler ve özellikle de Orta Anadolu Kürtlerine uygunluk arz ettiği görülmektedir.

Stuart Hall: Kültürel kimlik bu ikinci anlamında bir olma sorunu olduğu kadar bir oluşma sorunudur da. Geçmişe ait olduğu kadar geleceğe de aittir. O zaten var olan, yer, zaman, tarih ve kültür değiştiren bir şeydir. Kültürel kimlikler bir yerlerden gelirler, tarihleri vardır. Ancak tarihsel olan her şey gibi onlar da sürekli dönüşüme uğrarlar. Mutlak bir geçmişte ebedi olarak sabit kalan bir şey olmaktan uzaktırlar, tarihin sürekli oyununa, kültüre ve iktidara tabidirler. Bulunmayı bekleyen bir geçmişin keşfine bağlı, bulunduğu kendimize ilişkin yaklaşımımızı sonsuza dek saklayacak bir şey olmaktan uzak bulunan kimlikler, aldığımız değişik konumlara verdiğimiz isimlerdir ve bizi geçmişin hikayeleri içinde yeniden konumlandırırlar.“

Yukarıda belirlediğimiz gibi sürekli değişim içinde olan kimlik, yada kültürel kimlik, bazı diğer unsurlara göre önemlerini kaybederlerde. Ancak bu bir yabancılaşmadan ziyade, kimliğin değişkenliği sonucundadır.

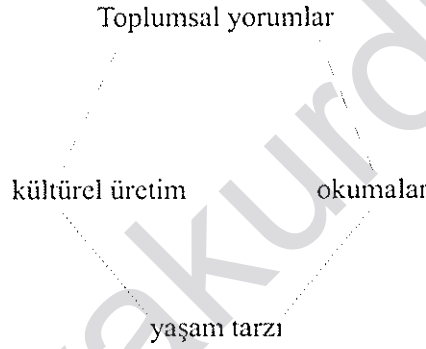
Kültürel kimliklerin açık olmadığı ve eski bir ulus da olmasa, belirli bir toprak parçasında yaşayıp ortak bir kültürü paylaşan insanların doğal eğilimleri vardır. Burda, Orta Anadolu Kürtlerinde gelişen Kürt olma ve bunuda neye mal olursa olsun sahiplenme, şu anda gelişen ortak bir eğilimdir. Diğer yandan ise Birnebûn dergisi ise oluşan bu ortak eğilimin sonucu olarak yayına başladı.

Kimliğin tarihinde bazı evrelerin birbirinden ötekine basitce mantıklı,

tekdüze bir süreklilikle aktığına veya üretilen kültürel kimliğin hep aynı şeyleri ifade ettiğine, yada belirli bir halkın veya ulusun çözülmüş bir kimlikle övüneceğine inanmak yanlıştır. İç Anadolu Kürt toplumu Anavatanından kopup geldiğinde ne Kürt kavramından yola çıkıyordu ve nede bunun için feda edecek bir şeyi vardı. Onlar için o dönem aşiretleri, yaşatılması gereken aşiret sistemi ki buda aşiret hukuku, siyaseti, ekonomisi ve kültürü gibi tüm alanları kapsıyordu. Bunu kaybetmemek içinde verilecek canları vardı. Osmanlı ile çelişkileri burada başlıyordu. Günümüzde yaşlı kuşağın Türkçe bilmemelerine karşın (Ki kadınların konumu yine bir farklılık arz etmektedir) Ulusal Kurtuluş Mücadelesine gençlerden daha az yaklaşımları yukarıdaki aşiret olgusundan hareketle kendilerinde oluşmuş benlikten kaynaklanmaktadır.

Yine burda yaptığımız tespitle şunu söylemek istiyoruz: Kültürel kimlik uygun deneyimler, ilişkiler, mevcut semboller ve fikirler doğrultusunda sürekli yapılanmakta ve yeniden yapılmaktadır. Bir kültürel kimliğin tanımlanmasında kullanılan sembol ve fikirlerin kendini tekrar etmesi bunların anlamlarının her zaman aynı olacağını veya yeni pratiklerin içinde değişmeyeceklerini ifade etmez. Ancak, tarihsel, kültürel kimlik kavramını söylemek ve onaylamak yetmez. „Kimlik“ kavramının kendisi onun tek bir genel yorumunun olduğunu düşündürebilir. İster değişmez bir öz olarak algılanımsın, ister tarihsel bir yapı, kimileri biraz objektif payla neyin ona ait olmadığını herhangi bir biçimde belirleyebilir. Özünde belirli bir halkın toplumsal deneyimi ve kültürel

biçimlerinin muazzam karmaşıklığı ve çeşitliliği, toplum tarafından kendi kimliğine özgü olduğu düşünülen şeylerin farklılaşmasına yol açar. Burda Richard Johnson'a göre, kimliğin toplumsal ifadesi ve bir ülke yada bölgedeki yaşam tarzlarının muazzam çeşitliliği kimlik akımının iki amıdır. Ve bunlar hem birbirlerinden farklıdır, hem de birbirlerini beslerler. Bu görüşlerini aşağıdaki şekilde de beslemektedir Johnson.

Ben Orta Anadolu Kürtlerinde gelişen kültürel-etnik kimliğin (*ki bu farklı semboller, oyunlar, dil vs. sürekli beslenmektedir.*) 84'e gelişen, Kürdistan'daki Ulusal Kurtuluş Mücadelesiyle birlikte yukarıya doğru hızla bir tırmanışa geçtiği tespitini yaparken, iletişimin de etkisiyle şu andaki süreçte, hızla çeşitlenen bir kültür, yaşam (Orta Anadolu Kürtleri) tarzıyla karşı karşıyadırlar. Bu da karmaşık bir toplum yaratmaktadır. Bu karmaşık toplumsal yapıdan netleşip ortaya çıkamayanda „vatan“ kavramıdır.

Bilindiği gibi Birnebün'nun birinci sayısında da Orta Anadolu Kürtlerinin kafalarında, bilinçlerinde netleşmeyen ülke kavramı, Kürt kimliği mi? Yada ülke mi? Diye sorular tespit etmiştim. Şu andaki sorunda odur. Ancak bireysel

kimlik, toplumsal kimlik, kültürel-tarihsel kimlik çözümeden „Vatan-kimlik“ arasındaki ikilemi çözmek bence olanaksızdır.

Yalnız tüm bunların yanında; kültürel kimliğin söyleme dayalı oluşma sürecinin, eğer toplumdaki gerçek çeşitliliği ve uzlaşmazlıkları gizlemeye yönelikse ideolojikleşir ve red edilmelidir. Bunun sonucu ise uzun vadede ırkçılık ve faşizmdir.

Ancak bizim gibi ana dillerinden tutunda tüm her şeyleri ellerinden alınmış, yasaklanmış, ezilen, sömürülen halklar tarafından geliştirilen ve hatta sembollerle, söylemlerle abartılan kültürel kimlik, egemen baskıya karşı bir direniş aracı rolünü oynayacağı için ideolojik ve çarpık olarak değerlendirilemez.

J. Habermas, iki Almanya'nın birleşmesinden sonra geliştirilen bu tür kültürel-kimlik kavramının sonuçları olarak burda yaşayan yabancılara karşı geliştirilen ırkçı-şoven hareketleri örnek göstererek sert eleştirirken, diğer yandan ise Kürdistan gibi sömürge ülkelerdeki kültürel kimliği örnekler vererek, özgürlüğe gidecek yolda bir direniş aracı olarak görmektedir.

Sonuç olarak, Orta Anadolu Kürtlerinde tarihsel olarak sürekli değişim ve çatışma içinde olmuş bir Kürt-kültürel, sosyal kimliği ortaya çıkmıştır. Bunun değişik olgular sonucu oluştuğuda bir gerçekliktir. Ancak bu kimliğin tüm Orta Anadolu Kürtlerinde tam yerleştiğini söylemek güçtür. Bu nedenle Kürdistan'daki Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin oluşan Kürt kimliğinde esaslı teşkil ettiği, Med TV ve diğer günlük, haftalık Kürt basınının ise esas olanı beslediği gözlemimi aktarabilirim.

Ancak, Habermas'ın da dediği gibi, bizim gibi halklar kimlik sorunlarının

farkında olmalıdırlar. Çünkü kendilerinin dışlandığı, emperyalizmin hızla böldüğü dünyada yol almak, özgürce yaşamak yalnızca zor değil, aynı zamanda belirsizlikde içermektedir. Çevremiz; tümden mutlakçı, tarihsici hezeyanlarla kuşatılmıştır.

Yararlanılan kaynaklardan bazıları:

1. R .H. Tumer, American Sosyoloji
2. Habermas, J. Strukturwandel der Öffentlichkeit.
3. Habermas, J. Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft.
- Theroie und Praxis. Sozialphilosophische Studien.
4. Stuart Hall, Gesellschaft
5. Hellinger, Systematische Familien und Verhaltens Therapie
6. Hans Zygowski. Kritik der Mainstream - Psychologie

Yar Zalimê

Pez mexel bû li bin darê
Rinda min li Anbarê
Li vî derdî tune çare
Oy lê yarê yarê yarê
Yar mîna te zalim nabin

Baran barî li ser holan
Ket govendê bi çi halan
Kilamek bi eşq naland
Oy lê yarê yarê yarê
Yar mîna te zalim nabin

Ev delav wek evin e
Çiyayê Nûrhaqê bîr tîne
Tîrsa şivanan şevîn e
Oy lê yarê yarê yarê
Yar mîna te zalim nabin

Tebax 96, Paderborn,
SALMAN UNLUÇAY

ŞİİR VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

H. KALAYCI

Şiiri tarif etmek, çerçevlendirmek zordur. Şiir yazılmış türküdür. Gerçeğin, özgürlüğün bitmeyen arayışıdır. Dost ve hassas bir dünyanın

düşürülmemelidir. Kendi toplumsal gerçekliğini ve insanlığın evrimini iyi gözlemliyebilmelidir. Şiir toplumun derdini davasını, düşünüyü, düşüncesini sürekli yansıtır.

Şairin düşünce kökleri derin olmalı, sürekli tutunacak bir dal, yaslanacak bir dağ aramamalıdır, hep sevilme, hep övülme kaygısıyla hareket etmemelidir. Belli düşünce kalıpları içerisinde düşünmekten kendisini kurtarmalı, ufku sınırsız olmalıdır.

Şairse toplumun özlemlerini, amaçlarını, toplumu bekleyen tehlikeleri algılayabildiği ölçüde dile getirmeli, uyarıcı olmalıdır. Birçok şairimiz, özellikle de Ehmedê Xanê bu toplumsal görevi şiirle yerine getirmiştir.

Şair acıları bala, umutsuzlukları umuda, korkuları cesarete dönüştürmeyi bilen kişidir. İnsanların güzele, doğruya, özgürlüğe bağlanmasına sanatıyla katkıda bulunur, hırsların, kinle-

yaratılma çabasıdır. Şiirin toplumsal etkileri küçümsenemez. Şiir gezegenimizde kader kavgalarına, hak arama mücadelelerine, değişim çabalarına devrimci değişimlere, umut, ruh, yürek ve can vermekte, her yüreğe güneş ışığı gibi ulaşmaktadır. Şiirin öpmediği göz, girmediği gönül yoktur. Dünyamızda her insan şiirin etkisi altındadır. Şiir kalpleri, ruhları, düşünceleri sevgi ile beslemekte, insanları barışa, kardeşliğe dostça perçinlemektedir.

Her toplum, her sınıf kendi şairini yaratma ve yaşatma çabası içerisinde. Bu çaba toplumsal mücadelelerin doğasında vardır. Sosyal ve siyasal olaylarda şair dünya düzeninin ezilenlerden yana değişimi için tavır belirlemelidir. Kölelikten karanlıktan kurtulmanın bundan başka bir çıkış kapısı yoktur. Şair hiçbir fikir akımının esiri, basit bir aleti durumuna düşmemeli ve

rin, savaşların aşılmasını teşvik eder, şiirini insani değerlerle dokur. Şiirle yüreklerin taşlaşmasına, insanların robotlaşmasına engel olmaya çalışır. Şair içinde yaşadığı ve düşlediği dünyanın yorumcusudur. Gördüğü her nesneyi, yaşadığı her olayı, duyduğu her haberi yorumlarken olgulara yeni ve derin anlamlar verir, canlılık ve hareketlilik kazandırır.

Şiirlerdeki sözlerin yakıcı olması, yüreklerde titreşim yaratması, insanları duygulandırması, harekete geçirmesi kaynağını buradan almaktadır.

Dil hayatı yorumlamanın anahtarıdır. Şairin dünyaya bakışı, sosyal konumu diline yansır ve ona etki eden olaylar şiirle el ele, gönül gönüle bir bütünlük oluştururlar. Şair şiirlerinde sembollerle, benzetimlerle karşılaştırmalar yapar. Şiirin içeriği yazıldığı

ortama göre değişir. Konu aşk ya da doğa güzelliği olsa da özgürlük kapısının anahtarı şairin elinden düşmemelidir. Düşünmenin ebedi düşmanları şairi ve şiiri yasaklarla, zindan ve silahlarla karşılar. Oysa zulmün egemen olduğu toplumlarda yani duygunun inancın, aşkın öldürüldüğü toplumlarda geriye katı ve anlamsız ilişkiler yığımları kahr. Bu ilişkiler yaratıcılığı önler, toplumsal ilerlemeyi engeller. Aynı şekilde kendisini hergün yenileyerek eser veremeyen sanatçılarda geriler, sanatsal anlamda ölür. Şairin ve şiirin yargısını zaman ve toplum yapar, egemen güçlerin eleştirisi yada desteği belirleyici değildir.

Şairin düşünce kökleri derin olmalı, sürekli tutunacak bir dal, yaslanacak bir dağ aramamalıdır, hep sevilmek, hep övülmek kaygısıyla hareket etmemelidir. Belli düşünce kalıpları içerisinde düşünmekten kendisini kurtarmalı, ufku sınırsız olmalıdır. Büyük adımlar atmaktan korkmamalı, küçük adımları gözünde büyütmemeli, pıreyi deve yapmamalıdır. Örgütsel yapılardan kaçmamalı fakat örgütlerin düşünce penceresinden dünyaya bakmayı alışkanlık haline getirmemelidir.

ŞİRDE BİÇİM VE İÇERİK

Şiiri düz yazıdan ayıran içerik ve biçimdir. Kafiye kuralı şiirin içeriğini etkileyebilir, serbest vezinle yazılan şiirlerin belli bir kalıbı olmadığından içerik daha da zenginleşebilmektedir. Bu tarzda yazılan şiirlerin kendine özgü bir iç uyumu vardır. Kullanılan sözlerde uyum ve bütünsellik olmalı ve biçimle içerik birbirini tamamlamalıdır. Verilmek istenen mesaj mümkün mertebe açık olmalıdır. Şiirde neyin söylendiği kadar, nasıl söylendiğide önemlidir. Ne anlama geldiği belli olmayan laf kalabalığı şiiri şiir olmaktan çıkarır. Bölgesel ve evrensel olaylar bir bütünlük içerisinde işlenmeli, sözler yerli yerine oturtulmalı, sınırsızlık, sonsuzluk ve sevgi yansımasını bulmalı, zorlamalar olmamalıdır. Şiirde biçim ve içerik çay bardağındaki şekerle su gibi birbiri içerisinde

erimeli, estetik ahenk bozulmamalıdır.

Kafiye kuralı ile yazılan şiirlerde dış biçim belirleyiciyken, serbest vezinle yazılanlarda dış biçim kalkar ve bu durum iç biçime daha yoğunluklu yansır, iç doku daha ahenkli ve sıkı dokunmak zorundadır.

Şiirimiz humanist, eleştirici, eğitici ve mücadeleci olmalıdır. Toplumlara etkisi altına alan ırkçılıktan, kinden, fanatizmden beslenen şiirler az değildir. Amaç haksız düzenleri ayakta tutmaya sanat cephesinden destek sunmaktır. Savaş ve kahramanlık türkülerinde bu yön ağır basmaktadır. Biz ise insanları

**Şiirimiz humanist,
eleştirici, eğitici ve
mücadeleci olmalıdır.**

...

**Amaç haksız düzenleri
ayakta tutmaya sanat
cephesinden destek
sunmaktır.**

birbirini farkları ile kabul etmeye çağırarak, barışı ve kardeşliği öne çıkaran şiirlere ağırlık vermek zorundayız. Ölmeye ve öldürmeye azmettiren, ölümü küçümseyen ve ona gerçek anlamını kaybettiren, askeri üslupla yazılan şiirler toplumsal barışa katkıda bulunamazlar.

Şiir düşünceye duygu, duyguya düşünce katar, kalple kafayı bütünlüştürür. Ne kuru düşünce, ne de ham duygusallık şiirleşebilir. Hisse fikrin, fikre hissin katılışı hem fikri hem de hissi ışıktandırır. Şiirdeki söz şekil ve anlam dalgaları insanlarımızın ruhlarıyla iletişim kurar. Şiir her mekana, her insana ulaşma çabası içerisinde olmalıdır.

SEVGİMİZ

Temiz tertemiz
Yaktık
karanlığı
aydımlatan
ışıkları.

Bunlarla
uyardık
can can
ölüme
yatırılan
uykuları.

Kızgın ve dolu
Sabırsız ve örgütsüz
koşamayız
bu tuzaklı
bu uzun
bu engebeli
yolu.

Sabır sabır
adım adım
sevda sevda
yürünmeli.

Yine can cana küsmemeli
Yine sabırsız rüzgar olup
Zamansız esmemeli.
Adımı verirken doğan bebeğe
renğini verirken açan çiçeğe
Yine dost dostu aldatmamalı
Yine hain korkak, karanlık
Ölümün koynuna yatmamalı.

İsmi
kokusunu
rengini
değiştirir yalan
zehirli dişleriyle bize yaklaşır
derisini değiştiren yılan
utangaç, hileli, bezirgan
elin sıcaklığını ele
gözün sıcaklığını göze
vermekten korkan
köle ruhlu insan.

Kendi kaderiyle
başbaşa bırak

özgürlüğün doğumuna ebelik
özgürlüğe annelik
yapacak bu halk.

Yeter! Ölümün kolunda
uykuya dalmamız
yoksul gecelerde
cahil uykularda
hiç uyanmamamız.

Yaprak yaprak
kıpırdar
yüreğimizde barış
ve incir dalı
Temiz
tertemiz
akıttık
denize
akan suları

Önünde koşmalı
akan zamanın
içinde olmalı
haklı kavganın
dışımızdaki dünya
benzesin diye
içimizdeki sevdaya
ölüm sınırında
çook yol yüründü.

Vicdansız yüreğin gözleri görmedi
Gözleri unuttu gördüklerini.
İçinde yandık kara gözlerin
İçinde yandık acı sözlerin.
Ne saf
Ne temiz
Sevmiş insanı
hilesiz
ihanetsiz.

Bir selamı bir dostluğa
Bir ışığı bir sabaha
Bir ırmağı bir denize
Bir gülümsemeyi bir yüze
Ulaştıran sevgimiz
Ne saf, ne temiz.

HÜSEYİN KALAYCI

NEWROZ ÇİÇEKLERİ

Erimiş maden
ırmaklarından geliyoruz
güneşin çocuklarıyız
ateş sınavında geçtik, gunahsızız
Bak!!
Alnımız tertemiz
bıyıklarımız
birer çelik çubuk
ve kollarımız
kartal kanatları.

Tev tev!
gel gör!
başımız göklerde
alnımız açık
karanlıklarda vuruşarak
akan sulara vurulmuş derbentleri
tek tek yıkarak
ocaklar ateşledik
sarı öküz tımaqları ile
toprak eştik
halay çektik
kundak toprağımızın mitolojisini
ve coğrafyasını
dilberlerimiz hahlılara dokudular.

Gel gör!
Kawa gibi düşünen
başları Cûdiye değen
süt beyazı alınlarında
kundak bezini
namus gibi taşıyan
bir gençlik yetiştirdik
kaygımız yok

Direndik, direndik
ve yine direndik
ölümüne direndik
bel bele
aşîret aşîrete.

Bozkır çiçeği gibi
bir başına
doğanın merhametine teslim
vaktinden önce
bir ikindi vakti
boynu kırılmış
kanatları ayaklarının ucuna düşmüş
sessiz ve merasimsiz

yaşamaya veda etmedik.
Yuzyıllardır kesmedik göbeğimizi
yuzyıllardır koparmadık bağımızı
aynı anda
aynı hızda
yanaklarımızı yaladı
tuzlu sular,
aynı anda
aynı zamanda
ak anne sütü ile yıkanmış alınlarımızda
yankılandı
aç bahar kurtlarının ulumaları,
aynı anda dalgalandı
Newroz ateşlerinin dumanları
Anadolu ve cennet ırmaklarının
ülkesinde.

Unutmadık
Usta demircinin
şimşek kesilen çekicini
ve taze beyinlerle
acıları susturulan
kötü adamı.

Unutmadık!
kırık dalların hazin türküsünü
mercan dağı
ve kanlı dişlerini
Fıraun suyunda yıkiyan
hindikuş dağlarının
gözü kanlı kurtlarını
unutmadık!

"Evladı Kerbelayih
bihatayih
ayıptır
zulumdur
cinayettir" diyen

sakalının her teli
Newroz ateşi
ve bahar şimşegi
ihtiyar genci.

Unutmayız
ve unutturmayacağız
zeytin dah saçlarını ateşliyerek
hindikuş kurdunun ininde
yangın çıkaran
ve heyecan yaratan
Newroz çiçeklerini.

Feridun

HELBEST

Xalikanım

BİRNEBÛN

Em bahozê ji agir bûn
Em bahozê ji agir in
Em dê bahozê ji agir bin
Ma îştaha kesî ranabe

Bi hezaran sal in
Mîrin
Wek gurê dev bi xwûn
Wek marê tazî
Li pey me ye
Çav berdaye canê me
Çav berdaye xort û keçên me

Lê, me stûyê xwe xwar nekir
Em dê stûyê xwe xwar nekin
Em warên xwe xopan nakin
Bi hezaran war vêdikevin!
Bi hezaran xort û keç di govendê da ne!

Bi sedan sal derbas bûn
Bîrnebûn
Û bîmekirin
Ne tû şîrê diya xwe kirin
Ne jî axa welatê ku jê hatine,
dan ber lîngan.

Wiqas demsal derbas bûn
Roj hilatin
Roj çûn ava
Heyî û tuneyî dîn
Xîzan û belengaz bûn
Lê, meriv rast deng ke
Mêr bûn
Piştî xwe li ber kesî xwar nekirin
Xerac nedan
Heremzade nebûn.

FERİDÛN

Güneş sıcağı düşlerim
yıllardır seni düşünürüm
yıldızları bol gecelerini
Mayıs ayında başak sütü kokan
şafak rüzgarlarını
yağmur sonrası taze ekmeğin kokan
sarı toprağını
sin sin
ateş danslarını
saçları alev dalgaları gibi örülmüş
bereket tanrıçalarını
üniversitelerinkinden daha özgür ve
bilimsel
bakkal ve oda sohbetlerini
velhasıl
kederli kedersiz günlerini

Xalikanım
Çok özledim
çok
yalımayak gezdiğim topraklarını
delilerini
sanki bir adım ötede doğuyormuş gibi
bağlar tepesinde yükselen
kutsal güneşini
beyaz mağaralı dağı
sürülerin barınağı beşâğılı
kavalın sesini
camurlu sularında yıkandığım
üzüm bağlarına hırsızlık için girdiğim
beygir özünü
Oy anam oy
öyle göresim geldiki
kundak toprağını

FERİDÛN

FERYAD Ü İSYAN

EMEKÇİ

Mem nelere garkolmadı Zin'in ateşi için
Ferhad dağlar delmedi mi Şirin'in düşü için?
Kusur ise her saniye her yerde seni anmak
Mecnun az mı yemin etti Leyla'nın başı için?

Sesi yorgun gözlerinden uykusuzluk seçilir.
Görkemnin zerresinden Ağrı dağı küçülür
Gecelerin kollarında, leblerinin bal suyu
Aydan dökülürcesine kana kana içilir

Uykularından kopardım hoş geldin mihanımın
Artık geri dönüşü yok, ahımın eyvalımın
Elalem ne dese desin hiç umurunda değil
Akibetine razıyım sevabımın günahımın

Sana, yine sana yandım Nesimi'ye dün gece
Gözlerinle yüzüleyim bend olayım Hallac'a
Öyle hüküm buyummuşlar tanrılar divanında
Ha ben sana yollanmışım, ha Muhammed mirac'a

Cümle cihan güzelleri yüzlerine ben örsün
Gözlerin, balyozu oldu içirimdeki örsün
Ruhumdaki fırtınalar Merih'i usandırdı
Nuh'a haber eyleyin de gelsin de Tufan görsün

Yokluğuna dayanamam ahım arşı boyladı
Gölgeni Nil'e görmüşler Piramidler söyledi
Bak hele şu sevdaya, kimler yanmış ben gibi
Dediği gibi Yunus'un "gör beni aşk neyledi"

Son duraklarda beklerdim, sonun olsaydı senin
Neler verilmez ki; yerim yanın olsaydı senin
Çıkar kınından ne olur kirpiklerinle bile
Çal sineme gözlerini gözlerini,
aşkına Şah Hüseyin'in

Harikalardan biriymiş diyorlar Çin Seddi ne
Seni görmeden hükmetmek kimin düşmüş haddine
Ulu Divan'a baş vurdum, dönsün diye Bağdat'tan
Ol sebepten ahvalimi arzettim Bedreddin'e

Yağmur yüklü bulutlardan ruhunu koklayışım
Çağlan tedirgin etmiş, ömrünü saklayışım
Eyyub'un sabrı tükendi, tükenmiyor nedense
Ne senin gelmeyeişlerin, ne benim bekleyişim.

Seni Dicle beni Fırat resmetmiş Güneş yârab
Güneşin vekili aya, yıldızlar olmuş turâb
Bizleri merak edenler aydan izin alsınlar
Bir başkadır yıldızlardan görülse Şattularab

İmanım varsa kaşların, kirpiklerinse dinim
Muhammed kâbe'ye döner benimse sensin yönüm
Musa meşhur âsasıyla, çarmlı ile İsa
Bütün hepsi senin olsun, senin gözlerin benim.

KURDÊN ŞÊXBIZINÎ

MAHMÛD LEWENDÎ

(Di vê nivîsê de bi kurtî emê li ser devoka Şêxbizini rawestî, lê bi munasebeta vê devokê her weha gelek caran emê behsa lehçeyên din jî bikin û gelek formên zimên û gotinan jî emê bidin berhev. Tekstên ku di vê meqaleyê de hatine bikaranîn hemû di navbera salên 1985-1990'î de ji devê Kurdên Şêxbizini yê ku li welatên cûr bi cûr ên Ewropayê dimînin hatine girtin. Piraniya wan jî mintîqa Haymana(Ankara) û Kulu(Konya)yê ne.)

Li derveyî Kurdistanê, li gelek herêmên ku cîranên Kurdistanê ne jî Kurd hene. Kurdên van deran di demê cihê cihê de ji alî karbidestên wan welat û dewletên cîran ve bi darê zorê li van herêmên dûrî Kurdistanê hatine bi cih kirin (1). Her çendî jî wan hinek dibe ku ji ber hin sedemên din (wek şerê nav eşîran, xela, talan û hwd.) ji Kurdistanê bar kiribin jî, lê bi taybetî di devra Osmanî û Safewîyan de û pişt re di dema Kemalîstan de, karbidestên van dewletan gelek Kurd jî ber serîhildan an jî ji bo menfeetên dewleta xwe, ji Kurdistanê derxistine, li derekî din, herêm an cihekî dûrî Kurdistanê bi cih kirine.

Îro wekî tê zanîn li derveyî Kurdistana Bakur (Kurdistana Tirkîyê), her weha li Tirkîyê; li Anadolîya Navîn jî Kurd hene. Ji wan jî bi taybetî Kurdên der-dorên bajarên Konya, Ankara û Kirşehîrê li ser hev in, yanê hemî li herêmekê dijîn, ji hev ne belav in. Lê Kurdên li derveyî Anadolîya Navîn hemî belav belav in. Li her bajar an qezayekê çend gund, an jî li hin gundan çend malên Kurdan hene (2).

Li ser ziman, folklor û jiyana civakî ya Kurdên van deran heta nuka xebateke berbîçav nehatiye kirin (3).

Li vê derê emê li ser Kurdên Anadolîya Navîn, bi taybetî Kurdên der-dora Konya, Ankara, Kirşehîr û Haymanayê bisekinin.

Kurdên van herêman kengî û ji ber çi sebebên hatine van derana baş nayê zanîn. Û dîsa ji kîjan mintiqeyên Kurdistanê bar kirine ew jî ji bo me ne diyar û zelal e. Lê bi qasî ku me ji devê Kurdên van herêman bihistîye, 200-300 sal berê ji herêmên cihê cihê yê Kurdistanê bi zorê an jî ji ber hin sedemên din bar kirine (4).

Kurdên der-dora Ankara û Konyayê bi tevayî jî sê eşîrên mezin pêk tên:

A-Reşoyî (Rişwani/Reşwani): hemî bi Kurmancî qise dikin.

B-Canbegî: hemî bi Kurmancî qise dikin.

(1)- Li derveyî Anadolîya navîn, li Ermenîstanê, Azerbeycanê, Qazaxîstanê, Xorasanê, Bexdadê, Efxanîstanê, Belûcîstanê û Israîlê jî Kurd hene ku piraniya wan berî sedsalê 18 û 19'an li van herêman bi cih bûne. (binêre: Roja Nû, no:43, 1944, r.1)

(2)- Li Tirkîyê û li Anadolîya Navîn bi qasî ku me tespît kiriyê Kurd li van herêman dijîn: Merzifon (Amasya), Çankiri, Bayabat (Sinop), Adapazarî, Denizli, Çeyhan (Adana), İskenderûn, Develu(Kayserî), Sariz(Kayserî) û li hin qeza û gundên der-dorên Konya, Kirşehîr, Ankara û Yozgatê.

(3)- Di vî warî de binêre:

Perrot, George; "Les Kurdes De L'Haimaneh", Revue de deux monde, Paris, 1865, Vol. 5, r. 607-631

Cuinct, Vital; *La Turquie d'Asie*, Paris, 1890 (hemû cildên wê)

Sykes, Mark; "The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire", The Royal Anthropological Institute,

January 28 th, 1908, vol: XXXVIII.

Şerefxanê Bedlîsî; *Şerefxanê*, (Çeviren: M. E. Bozarslan), 3. baskî, Hasat Yayınları, İst., 1990, r: 138

Kırzioğlu, M. Fahrrettin; *Kürtlerin Kökü*. 1. Bölüm, Diyarbakır Tanıtma Derneği Yayınları, Ankara,

1963, r.29

Osmanlı Tahrir Defteri, cv kitêbeke destnîvis e ku di 947 Hicrî/1539 Miladî de hatiye nivîsîn. Li gor

M. F. Kırzioğlu, tê de behsa eşîrên Şêxbiziniyan jî dike (b. Kırzioğlu, kitêba li jorê bi nav kirî, r: 29).

Uçak, Halil İbrahim; *Tarih İçinde Haymana*, Haymanalılar Yardımlaşma ve Tanışma Derneği, yayın

no: 1, Ankara 1986

Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, 1981 (bi taybetî qismên li ser Ankara, Konya û Kirşehîrê)

Celil, Dr. Celîlê; *19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğında Kürtler*, Öz-Ge Yayınları, Ankara, 1992, r.

24, 29 (Tê de qala Şêxbiziniyên derdora Mûş û Erzerûmê dike.)

C-Şêxbizîni, ew jî bi devoka Şêxbizîni qise dikin.

Vital Cuinet di kitêba xwe ya bi navê "La Turquie d'Asie" de derheqê Kurdên derdora Ankarayê de weha dibêje:

"...Di nav sîmorên wilayeta Ankarayê de Kurdên koçer jî hene. Bi tevayî ji neh eşîran pêk hatine, navê eşîrên wan ev in:

1-Rîşwan(Reşoyî): Eşîrek e ku ji çend bavikan pêk hatiye û navê wan bavikan jî ji navê serok an mintîqa ku bavik bi xwe lê ne, hatiye. Ji van bavikan hinek ev in: Misîrlî, Quaranlî, Halîkîyanlî, Şîlikîyanlî û hwd.

2-Şêxbizînlî (Şêxbizîni): Ev eşîr jî ji van bavikan pêk tê; Horasanlî, Heyvedanlî, Lêranlî, Jirdîkîyanlî, Nosalanlî.

3-Badillî, 4-Têrikîyanlî, 5-Mîkaflî

6-Yambeklî: (Reşoyî ne) Ji van bavikan pêk tê: Gureklî, Derwêşanlî, Tuzonanlî, Topîşaxî (an jî Topûşaxî-M.L), Toikîyanlî (an jî Toyîkanlî-M.L).

7- Koyîbanlî(Reşoyî ne): Eşîrek e ku ji gelek bavikan pêk hatiye, hinek jê ev in: Alîkîyanlî, Nafkîyanlî.

8-Seîfanlî (Seyfanlî): Ji sê bavikên ku zêde nûfûza wan tune ye pêk hatiye.

9-Atînanlî: Ji gelek bavikan pêk hatiye, hin jê ev in: Gêzeranlî, Jêlikîyanlî, Dawudan, Elîasanlî û hwd.

Bê guman ev koçerên Kurdistanê hemî ji welatê xwe; ji Kurdistanê hatine van derana. ...Gelek ji van eşîran li hêla Ankarayê, li herêma Haymana, Kasaba-i Bala, Mecîdiye û Keskîn'ê cîwar in. Hinek jî li mintîqa Kayseriyê li Devellu'yê cîwar in....Kurdên van derana bi tevayî xwedî erd û zevî ne. Lê gelekên wan deve (hêştir), hêştir, bizin, dewar û pez jî xwedî dikin ...Kurdên Şêxbizîni jî bi tevayî hêştiran(deveyan) xwedî dikin....Ev eşîrên Kurdan hemî bi zîmanê xwe bi Kurdî qise dikin.... Bi Tirkî jî zanîn, lê piçekî zehnet e ku meriv bikaribe ji Tirkîya wan fêm bike. Kurdên vê herêmê hemî Sunnî-Musulman in. (5)"

Çi G. Perrot, çi V. Cuinet û çi jî M. Sykes be, hersêyan her çendî behsa Kurdên van herêman kiribin jî, lê hîç behsa devok an jî zaravayên wan nekirine.

Piraniya Kurdên van mintîqeyan, Kurdên Kurmanc in, hinek jî wan Kurdên Dimilî (Zaza) ne (Kurdên Aksarayê piranî Zaza ne), yê mayî jî Kurdên Şêxbizîni ne.

Kurdên Şêxbizîni li derveyî derdorên Ankara û Konyayê, li Kurdistanê jî li derdorên Kexta, Diyarbekir, Wan, Kerkûk, Xaniqîn (6) û Elamê (Kurdîstana Îranê) jî hene.

Devoka Şêxbizîni bi qasî ku me da hember hemû lehçeyên Kurdî, her çendî nêzî

Ateş, Nuh; *Iç Anadolu Kürtleri, Konya-Ankara-Kırşehir*, Komkar Yayınları, Köln, 1992 (Nivîskar di vê kitêbê de bi tevayî qala Kurdên Anadoluya Navîn dike. Lê bi taybetî jî behsa Kurmancan dike. Gelek kêmbîr daye Kurdên Şêxbizîni. Lê bi qasî ku tê zanîn yekem kitêb e ku li ser Kurdên Anadoluya Navîn hatiye nivîsîn.)

Çiyan, Gabbar; *Tarihle Kürt Sürgünleri (inceleme-araştırma-1), Anadoluya (Konya, Ankara vd.) sürgün edilen Kürdistanlıların sürgünü ve sonrası*, Norsborg(İsveç), 1992

Lewendî, M.; "Ji Hêla Haymanayê Çend Sîtranên Şêxbizîniyan", Çarçira (kovar), no: 3, (Tebax, 1986), Stockholm, r. 3-4, 24

—; "Çirokek Bi Devoka Şêxbizîni", Berbang (Kovara Federasyona Komelên Kurdistanê), no: 6 (1988), Stockholm, r. 21

—; "Du Sîtran û Çirokek Bi Devoka Şêxbizîni", Berhem, no:9 (Îlon 1990), Stockholm, r:42-45

—; "Devoka Kurdên Şêx Bizîni-1" Wan (Kovara Yekîtiya Nivîskarên Kurd Li Swêdê), Stockholm, no: 4, 1992, r: 43-51

—; "Devoka Kurdên Şêx Bizîni-2" Wan (Kovara Yekîtiya Nivîskarên Kurd Li Swêdê), Stockholm, no: 7, 1994, r:39

(4)- Li ser vê yekê hin kesên Şêxbizîni weha dibêjin: "...Bi qasî ku ez dizanim, ev nêzî 300 sal e ku em hatine Haymanayê. Dapîra min timî qal dikir û digor: heta bavê (generasyon) heft-heştan jî li Haymanayê bûne..." (Ji hevpeyivîna bi Şewqî re- 21.5.1986, Paris-M.L).

"...Li gor ku mezinên me digotin, em 500 sal berê jî hêla Siêrtê (Siirt) û Bedlîsê hatine van deran. Berê em niv koçer bûn, lê nûka di nav me de koçer nemanê..." (Ji devê Demir, 28.3.1987, Paris-M.L).

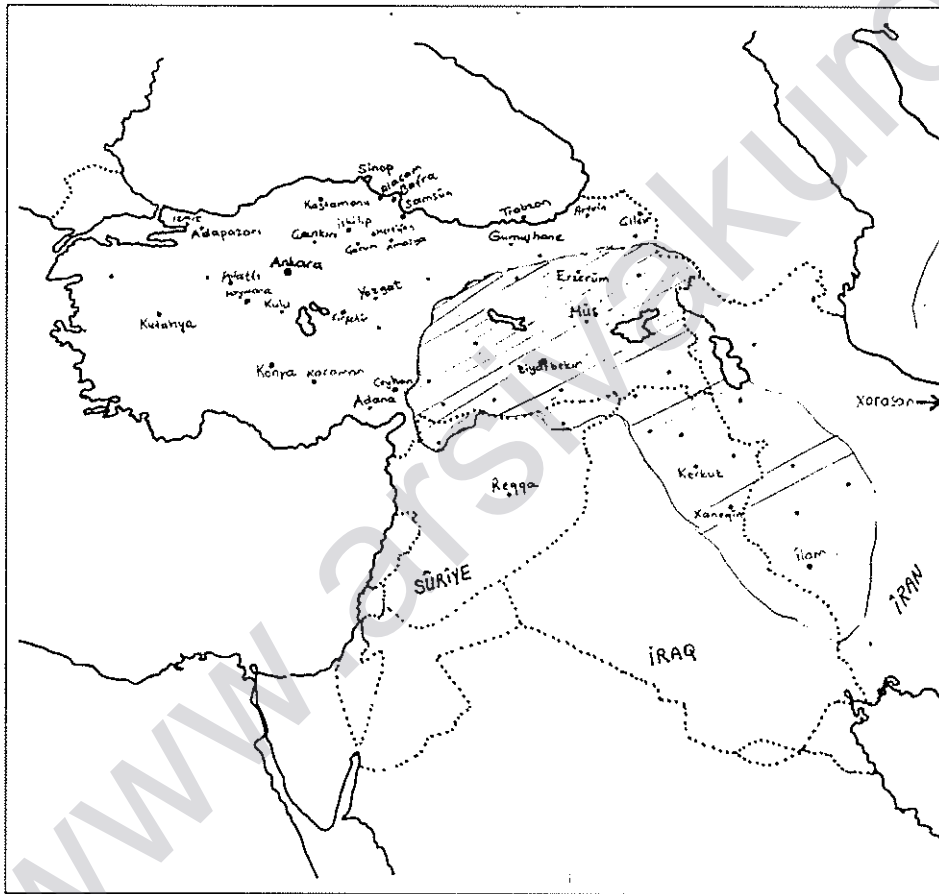
(5)- Cuinet, Vital; *La Turquie d'Asie*, Paris, 1890, cild:1, r. 252-253

(6)- Mehmûd 'Ezîz Hesen; *Kürtteyê Le Mêjûyê Hozî Caf û Basî Hendêk Le Tîrekani*, Çapxaney Newres, Silêmani, 1985, r: 7, (Nivîskar berî ku behsa eşîra Caf bike, di destpêkê de qala hemû eşîrên Kurdistanê Iraqê dike ku di nav wan de behsa Şêxbizîniyan jî dike û dibêje Şêxbizîni li Kerkûk û Xaniqînê nişteci ne û dimînin.)

hemûyan e jî, lê ji Kumancî, Hewramî û Dimilî bêtiq bi teveyî mirov dikare bibêje ku devokek e ku nêzikî lehçeyên din ên Kurdî -Sorani/Mukrî, Erdelanî, Lurî Beyreyî (an jî Feylî)- ye. Her çendî ji alî tewandina fîlan (verb) û bi karanîna hin zamîran (pronom personel enclitique) ve nêzikî Soranî ye, lê ji alî pirejimara(pluralis) navan ve jî nêzikî Erdelanî û Lurî Beyreyî/Feylî ye. Wek nimûne:

<u>Şêxbizîni</u>	<u>Soranî</u>	<u>Kurmancî</u>	<u>Şêxbizîni</u>	<u>Erdelanî</u>
min gewrem	min gewrem	ez mezin im	jinegel	jingel
min vitim	min witim/wut	min got	însangeliman	piyawgelman
le maleman	le malman	li mala me		
îme xuman	ême xoman	em bi xwe		

* * * * *

Ciyên ku Kurdên Şêxbizîni lê hene

(Di vê xerîteyê de tenê navê bajar û hin qezayan hene, min navê gundan lê zêde nekirin, ji ber ku navê gundan hemûyan di xerîteyê de hîlnayên.)

Ciyên ku Kurdên Şêxbizini lê hene

Xaniqîn
 Kerkuk
 Xorasan
 Reqqa (Sûriye)
 Mûş (di sed sala 18. de eşîreke bi navê Şêxbizini hebûye) (1)
 Erzerûm (Şêxbizini) (450 mal) (2)
 Artvîn (M. Sykes)
 Samsûn (çend gundên nêzî merkezê)
 Qezayên Samsûnê:
 Bafra (Dededag mahallesî)
 Alaçam (Kurmanc-Şêxbizini)
 Derekoy
 Havza (sê gund)
 Kars; Çildir
 Trabzon (çend gund)
 Çankırı (Şêxbizini- elewî ne)
 Bayabat (Şêxbizini-elewî ne)
 Çorum (Nêzî Îskilîp, gundê Gebse)
 Gumuşhane (Bedrettin Dalan ji Şêxbiziniyên wir e)
 Kırşehir (Mecidiye)
 Kutahya
 Amasya- Merzifon
 Adana - Ceyhan
 Diyarbakir - Bağlar
 Adapazarı (15 gund)
 İzmit (çend gund), Kocaeli; gundê Geyve
 Yozgat
 Bozok
 Sînop
 Kastamonu
 Kengîrî
 Karaman
 Konya-Kulu (ev gundên jêrîn)
 Dîpdede
 Caniman
 Karadere
 Qerekilis (Karacadere)
 Şêxefendî
 Soguk köyü (Şêxbizini-Kurmanc)
 Hesar (Hisar köyü)(Şêxbizini-Kurmanc)

Ankara-Polatlı-Yeni memmetli
 Kayabaşı
 Ankara- HAYMANA
 Atkafasi
 Bacihesar/Balçikhisar
 Baltelin/Baltalin
 Bostanigi/Bostani/Bostanhüyük
 Dereköy
 Gozgoz/Sindiran(Yenice) navê kevn Şêxbizini Nahiyesi
 Kuşburunlu
 Kuseldeli
 Kutluhan
 Sinanli
 Sazê (Sazagasi)
 Sigircige
 Şavli/Şaylu/Sebilibala/Yukarisebil
 Yêrgum/Yêrgom
 Yaprakbayli/Yaprakbayiri
 Qaltaxçî
 Xurxur
 Tûrîn/Yenicik
 Tuqûlax
 Yamak
 Silenî/Yeşilköy
 Gundê kose/Yurtbeyli
 Ataköy
 Karasuleymanli
 Durutlar
 Eskikişla
 Evcî
 Evliyafaki
 Gedik
 Gedikli
 Incirli
 Kara Omerli
 Kavakköy
 Sarigöl
 Sögüttepe
 Tabaklı
 Yaylabeyi
 Kose'ebdal

(1) Celil, Dr. Celilê; 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Kürtler, Öz-Ge Yayınları, Ankara, 1992, r. 24, 29

(2) Sykes, Mark; "The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire", The Royal Anthropological Institute, January 28 th, 1908, vol: XXXVIII.

Gotina Şêxbizîni

Pir baş nayê zanîn ku ev nav ji ku hatiye. Lê gelek teorîyên di vê derheqê de hene ku ji hev pir cihê ne. Gava ku mirov ji Şêxbizîniyan bi xwe dipirse, ev dibêjin ku goya ji ber "bizîni xwedîkirinê" ev gotin hatiye. Kurmancên derdora wan û heta yê Kurdistanê ji her bi vê maneyê vî navî li wan dikin. Lê gava ku mirov li belgeyên nivîsandî dinêre, ji gotina "bizîni" bêtir li ser hin maneyên din tê rawestan.

Mesela, di "Osmanli Tahrîr Defterî-1539" de hatiye nivîsîn ku ji Kastamonuyê heta Otluyê bela wela wek koçeran dijm. Ji ber ku adetên kevn ên Yezîdîyan di nav wan de hene, Sunnîyên derdora wan heqaret li wan dikirin. Lê di eslê xwe de navê wan ji "Şah Basnî"yê tê.

Her weha di Şerefnameyê de ji navê wan wek Şêx Bizîni/Şêx Bizeynî hatiye nivîsîn û Şerefname wan digihîne Kurdên Lekî.

Kurdên Lûrrîyên Beyreyî (Fêyli) ji wan re dibêjin Şêx Bizîni.

Li Kurdistanê Îranê ji bi piranî ji wan re dibêjin "Şêx Bizîni", Bizîni (inf. zeden) ji di Farişî de tê maneya "lêxe, lêde". Ji xwe gava ku mirov li dîtînen Mark Sykes ji dinihêre ku wî bi xwe di destpêka sedsala 19'an de di kitêba xwe de nivîsîye û wexta qala wan dike dibêje "siwarîyên gelek baş û zîrek in, hema hema hemû bi tîfingên martîni ne, şerkar in, xelkê dişêlînin, çavsorîya dikin"(1)(2)

Îcar ev Şêxbizîni kengî hatine van derana ew ji bi temamî ne kifş e, lê wekî min gor di Osmanli Tahrîr Defterî ya sala 1539'an de navê wan derbas dibe, û ji vê tarîxê û her weha ji devê hinek Şêx Bizîniyan ku wan ji bav û kalên xwe bihistine, (Demişî hêla Haymanayê; "530 sal berê em ji hêla Bedlîsê hatine") tê fêm kirin ku di dema Şerê Osmanî û Safewîyan de, di 1514'yan de, ev Kurdên Şêx Bizîni ji Kurdistanê Îran û Iraqê hatine li van derana bi cih bûne.

Şerefname (1597): Di Şerefnameyê de navê wan derbas dibe û Şerefxan wan digihîne Kurdên Lekî.

Vital Quinet, di kitêba xwe "La Turqui D'Asie" (1890, cilt: 1, r. 252) de gava ku behsa Kurdên derdora Anqereyê dike, bi dût û dirêji behsa Rişwan/Reşoyî û Şêxbizîniyan û eşîrên wan dike û dibêje bi piranî pes û deveyan xwedî dikin.

George Perrot, di nivîsa xwe "Les Kurdes de L'Haimaneh" (Revue de deux Monde, Paris, 1865, volume: 5, r. 607-631) de qala Kurdên Şêxbizîni ji dike, hin adet û kultura wan, navê ciyê wan dike, ku ew bi xwe di salên 1840'i de û pişt re di 1859-1861'an de çûye wan deran: (Derdorên Anqere, Yozgat, Kalecik, Nallihan, Kayserî, Samsûn û hwd.)

Eşîrên Şêx Bizîniyan: Hesênî, Silênî (Haymana), Xorasanî, Hevedanî, Herfodanî, Jirdikiyan, Lêranî, Nosalanî.

(1) Sykes, Mark; "The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire", The Royal Anthropological Institute, January 28 th, 1908, vol: XXXVIII.

(2) Di stranêke Kurmancî ya folklorîk de, ku li herêma Kurdistanê Îranê tê gotin, navê Nadir Begê Şêx Bizîniyan derbas dibe. (Ez bi xwe nizanîm ev Nadir Beg kî ye, lê wekî tê zanîn li Îranê demekê kesekî bi navê Nadir Şah hebû ku di navbera salên 1736-1747'an de li Îranê hukûm kiribû.):

Loy birano, loy birano

Heylo birano ezê li Kosêdaxê dinêrim mirê çîyan e.

Birano ezê vê sibê ji halê dilê xwe ra li Kosêdaxê dinêrim mirê çîyane.

De w eza gulibirê minê pala xwe daye

W ezê vê sibê rabim dilê xwe yî kul î kovan qasekî herimê li berî ...(?)

De w ezê bêjim geli birano de hûn rabin

Torîna mala Nadir Begê Şêxbizîniya talanê we daye lo birano, lo birano!

(Ji kaseta "Musîkiya Gelêri ya Kurdistan-II", no: 6, qismê B, Institute Kurde De Paris)

DENGÊN DEVOKA ŞÊXBIZINÎ

Di devoka Şêxbizini de 34 deng hene. Ji wan 24 bêdeng (consonne), 10 jî dengdar (voyelle) in.

YÊN DENG DAR (Voyelles)

A aw, arig, axir, azew, astar, amûze,
E ew, ewî, eşyar, elistin, eşyar wîn
Ê kê, sêr, çêw, mêwan
I iznaq, ingirandin, qiç, mirdin, vişê
Î îde, îwe, îme, îwarig, mî, vîne, ewî
O ok, oxe, oxistin, omirandin
Ö gö, qöl, döt, göh (telafûza wê wek "ö" ya Tirkî ye)
Û gûşt, rûgî, pûz, xûrt, tûrin
U gup, qul, kur, qut
Ü gü, rüy, çün, çünê, düya, nüya (telafûza wê nêzî "ü" ya Tirkî ye)

YÊN BÊDENG (Consonnes)

B bî, bîst, bale, boro, birdin, birang
C ca, can, cift, cacik, cayin, cîwane
Ç çî, çu, çwar, çêw, çare, çiyin, çenge

D da, dê, döt, dişin, dêrin, düye, dirîj
F firê, keftin, xeftin, heft, hefta, cift
G göh, gam, gîşt, girîn, girtige, gewre
H hak, hurç, hezar, heşt, heşta, hewa
J je, jî, jin, dirîj, ijnîye
K ko, ke, kêrd, kirdin, kemçik, kilik
L le, lêxerûk, pîl, elgirtin, elistin
M min, mêrd, mîmik, mirdin, mayîn
N nöh, nüya, nawçe, niştin, nîmerû,
P pa, pal, payîz, pes, pûz, pîl, pirç
Q qe, qay, qul, qut, qap, qiç
R ra, riş, rûj, rind, rindî, rîya, rûjne
S sî, sed, seg, sûke, sinig, siwîl
Ş şeş, şesta, şîwar, şamî, şîrîn, şimşîr
T tik, tij, teşt, tûrin, tanîn, tawistan
V variş, vihar, vitin, verk, veran, vevî
W we, wi, wîn, wiş, winîş, wiçim
X xwer, xwê, xanig, xwesî, xûrt
X telafûza wê nêzîkî " " (xeyn) a
Erebî ye; xardan, orax, culux, lêxerûk
Y yek, yazde, ray, rüy, nüya, düya
Z zan, zûr, zik, zimistan, zend, zemî

HEJMAR

Hejmarên devoka Şêxbizini pirtir nêzikî Soranî û Lurri/Feyli ye. Li jêrê em hejmarên bingehîn bi hemû zaravayên Kurdî dinivîsin (1)

Şêxbizini	Kurmancî	Soranî	Hewramî	Dimilî	LurriBeyrevî/Feyli
yek	yek	yek	yuwe	yew	yek
du	du	dû	diwê	di	du
sî	sê	sê	yerê	hîrê	sê
çwar	çar	çwar	çwar	çihar	çwar
penç	pênc	pênc	penc	panc	penc
şeş	şeş	şeş	şş	şeş	şeş
heft	heft	hewt	heft	hewt	heft
heşt	heşt	heşt	heşt	heşt	heşt
nöh	neh	no	no	new	nuye
dêh	deh	de	deh	des	dîye
bîst	bîst	bîst	bis[t]	vîst	bîst
sî	sî[h]	sî	sî	hîris	sî
çil	çil	çil	çil	çewres	çil
pênca	pênce	penca	penca	pancas	penca
şesta	şest	şest	şes[t]	şeyşt	şest
hefta	heftê	hefta	hefta	hewtay	hefta
heşta	heşt	heşta	heşta	heştay	heşta
nod	nod	newed	newe[d]	neway	newed
sed	sed	sed	se[d]	se	sed
hezar	hezar	hezar	hezar	hînzar	hezar

(1)-Di nivîsinê de me tenê awayekî telafûza hejmaran nivîsî, yanê weha; mesela di Kurmancî de hejmar 2 bi wan awayan tê telafûz kirin: du dudo, dudu, dido, dû, me tenê "du" nivîsî. An jî li şûna "jû, jew, yew" a Dimilî de me tenê "yew" nivîsî.

CUMLEYÊN CÛR BI CÛR

Qelemê min:	<i>Qelesa min</i>
Mêrkê min:	<i>Mêrê min</i>
Malê Ahmed:	<i>Mala Ahmed</i>
Jinê Ahmed:	<i>Jina Ahmed</i>
Mêrdê Besê:	<i>Mêrê Besê</i>
Kerê ime:	<i>Kerê me</i>
Xanigê gewre:	<i>Xaniyê mezin</i>
Malê biçîke:	<i>Mala biçûk</i>
Mesay min:	<i>Masa min</i>
Oday gewre:	<i>Oda mezin</i>
Heftey verjeye:	<i>Hefteya berê</i>
Min xar dirim:	<i>Ez xar didim/</i> <i>direvim</i>
Çayem dixwim:	<i>Çayê vedixwim</i>
Dîyîn û vitin nêwe yek:	<i>Dîtîn û gotin</i> <i>nabin yek</i>
Le wî wingir:	<i>Li wî binêre.</i>
Tu le telewîzyone dingirê:	<i>Tu li</i> <i>telewîzyonê dinêrî.</i>
Min je kwêyo (kôyo) tol diwim:	<i>Ez ji</i> <i>çiyê dol dibim/Ez ji çiyê digêndirim.</i>
Eye rind e:	<i>Ev rind e/Eve rind e</i>
Eye ji eye rintir e:	<i>Ev ji vê rintir e</i>
Ewe jin e:	<i>Ew jin e/Ewe jine</i>
Ewe mêrd e:	<i>Ew mêr e.</i>
Ewî dwêt e:	<i>Ew keş e.</i>
Ewî kur a:	<i>Ew kur e.</i>
Ewî kurey baş e:	<i>Ew kurekî baş e.</i>
Î kure baş e:	<i>Ev kura baş e.</i>
Xanige tike dikî:	<i>Xanî dilopan dike.</i>
Baş ê:	<i>Baş î?</i>
Baş im.:	<i>Baş im</i>
Cîwane oxê:	<i>Cî raxe</i> <i>Nivînan raxe.</i>
Cîwangel oxê:	<i>Cîyan raxe.</i> <i>Nivînan raxe.</i>
Çi 'ecayib gewra hestîn:	<i>Çi ecayib</i> <i>mezin hene.</i>
Çun dikerê, baş ê?	<i>Çi dikî, baş î?</i>
Çun ê?	<i>Çawan î?</i>
Deng nêkerim dengsîz im, ke deng jî kirdim 'arsîz im:	<i>Deng nakim bêdeng</i> <i>im, ku deng bikim bê'ar im</i>
Dêyeman:	<i>Gundê me.</i>
Ewî Erew e:	<i>Ew Ereb e.</i>
Heftay dike çîme Parîs, parq nedîm, je bî parqî dam le 'erewey û vayîm.:	<i>Hefta din çûm Parîsê, min parq nedî,</i> <i>ji pê parqîyê min li erebeyekê da û</i>

revyam.

Huştirê heman delistî we dide rêga.:	<i>Hêştir hema radibe û dide rê.</i>
Î jine bîvejin mage:	<i>Ev jina, jinebî maye</i>
Î mêrdê bîvemêrd mage:	<i>Ev mêra,</i> <i>mêrebî maye.</i>
Je mal diyam.	<i>Ji malê têm/dêm.</i>
Le hendim winîş:	<i>Li hinda min rûne.</i>
Le maley îwe çend orax hestîn?	<i>Li mala</i> <i>we çend zarok hene?</i>
Le maley me du mirg hestîn:	<i>Li mala</i> <i>me du mirîşk hene.</i>
Le qarşîyo yolçîgel diyan:	<i>Ji wî hemberî</i> <i>rêwî tên.</i>
Megersem kuçîk newige, huştir wige.:	<i>Megersem kuçîk(kevîr)</i> <i>nebûye, hêştir bûye.</i>
Min diçîme mal:	<i>Ez diçîme malê.</i>
Min Kurd im:	<i>Ez Kurd im.</i>
Min rat vitim:	<i>Min ji te re got.</i>
Min ray vitim:	<i>Min jê re got.</i>
Naberman baş niye:	<i>Navbera me baş</i> <i>nîne</i>
Nawit ça?	<i>Navê te çi ye?</i>
Nawî oraxê Heso wige:	<i>Navê zarokî</i> <i>Heso bûye</i>
Nawit we xêr?	<i>Navê te bi xêr?</i>
Tewaxê xwê je gîrfani xwê derdixikê:	<i>Tebax(qutî)a xwe ji bêrîya</i> <i>xwe derdixe.</i>
Pirçî serim:	<i>Pirça serê min</i> <i>Porê serê min.</i>
Pagelî qertele:	<i>Piyên(nigên) qertelê.</i>
Serêsalê hatime derî malê:	<i>Serêsalê</i> <i>hatime derê malê.</i>
Ra mêrdî neçar dimîni:	<i>Ji mêrê neçar</i> <i>re dimîne.</i>
Qay min destî tu nêxwerim:	<i>Qey ez</i> <i>destê te naxwim</i>
Ke je şermî qule newu:	<i>Ku ji şerma</i> <i>qula(insanan) nebe.</i>
Xwar dêyeman dari vî ye:	<i>Xwara(jêra)</i> <i>gundê me dara bî ye</i>
Maletan:	<i>Mala we</i>
Dêyeman:	<i>Gundê me</i>
Kî cîgerî kî xwardige:	<i>Kê cîgera kê</i> <i>xwariye</i>
Pay qertele:	<i>Piyê (nigê) qertelê</i>
Temim adê ye:	<i>Dilê min tê de ye,</i> <i>dilê min dibijê.</i>

-EK/YEK

Şwîn-î rind e: *Şânek rind e/Şwînekî rind e.*

Purt-î: *pûrtek*

Pindik-î: *piçek, piçekî, binek*

Çerçiye tudig-î dirîye cucige: *Çerçî (Çerçiyî) dîdûkek daye çûçikê.*

Tu tudig-î wide min: *Tu dîdûkekê bide min.*

Cucige diçû diçû ke şivan-î patul-î şîr a le verê ye: *Çûçik diçe diçe ku şivanek satilek(berošek) şîr li berê ye.*

Dirik-î diçû de pay: *Dirikek di piyê wî re diçû.*

Diçû ke pîrejîn-î nan dikî: *Diçû ku pîrejinek nan lê dixê.*

PLURALIS/PIREJIMAR

Di vê devokê de pîrejimar bi tevayî bi suffiksa *gel* tê çêkirin. Lê di hin halan de *an, in* jî tê bikaranîn.

Jînegel: *jînan*

Qujgel: *çûçikan/çûçikin/çûçikên*

Teyrgel: *teyran/teyrin/teyrên*

Însangel: *însanin/insanan*

Însangelman karker in: *Însanên me karker in.*

Cucige verangel diwerî: *Çûçik beranan dibe.*

Cucige le naw qezangel dingirî: *Çûçik li nav qazanan(berošan) dinêre.*

Verangel xwardîn: *Me beran xwarin (Me beranan xwar.)*

Kuregelit çen sal in? *Kurên te çend salî ne?*

Hîz. Suleyman emir da we teyrgel gîşt: *Hîz. Suleyman emir da hemû teyran.*

O teyrgele ke man: *Ew teyrên ku man/ Ew teyrana ku man.*

Sazcîgel awirdin, dan le saz: *Sazcî (sazcîyan) anîn, li sazê dan (xistin).*

Gwê dirîne serî guranîgeli Şêxbizînî: *Em gub didin ser stranên Şêxbizînî.*

Guranî jê dilgel: *Stranek ji yê (jê) dilan.*

Guranî dilgele dîgeli xuman wîş: *Straneke dilan ya gundên me bibêje.*

Pezgeliman: *Pezên me.*

Guranîy mirdigel: *Stranên li ser mirîyan.*

Guranîy dilgel: *Stranên dilan.*

Dîgeli Kurmanc: *Gundên(dihên) Kurmanc.*

Dîgeli xuman: *Gundên me/Gundên me bi xwe.*

Dwêtgeli Tirkgel: *Keçên Tirkan.*

Dwêtgeli Kurmangel: *Keçên Kurmancan.*

Pageli qertele: *Piyên(nigên) qertelê*

Verkel: *berxan, berxin, berxên* (Gava ku K û G werin ba hev dibe kel, wek: verk+gel : verkel)

Hamrîyel: *hevîyan*

Oraxeyelim: *Zarokên min.*

Gal: *gayan* (mumkune ku gagele be û bûbe gayel û paşê gal)

Sew xatirê du dilan: *Seba xatirê du dilan.*

Ev suffiksa (paşpirtik) pluralisê ku di Şêxbizînî û Erdelanî de bi "GEL" diqede, di lehçeyên din yê Kurdî de, di hin gotinan de maye:

Erdelanî:

jîngel: *kadınlar*
piyawgel: *erkekler*

Hewramî:

pezgel: *sürüler*
meygel: *koyunlar*
gawgel: *öküzler*

Soranî:

gagel: *öküz sürüsü*
mêgel: *koyun sürüsü*
kurgel: *çocuklar*

Kurmancî:

gêjgel: *karişiklik, kalabalik*
hevgel (pez hevgel kirin)
gelek (gelek kes)
gelî birano

ÎZAFE

Di devoka Şêxbizînî de îzafe bi du awayan tê çêkirin. Lê ev du awa ne ku wek Kurmancî an jî Dimilî li gorî mê û nêrtîya gotinan e. Û jî bo îzafeyê jî dengên I û Ê dikevin navbera herdu gotinan.

-i-
 Pirt-i qertele: *Pârta qertelê/lî*
 Pirç-i min: *Porê/Pirça min*
 Pirç-i serim: *Pirça serê min*
 Pagel-i qertele *Piyên/Nigên qertelê*
 Ra mêrd-i neçar dimînî.
 Qay min dest-i tu nêxwerim.
 Ke je şerm-i qule newu.
 Kî cîger-i kî xwardîge.
 Xwar dêyeman dar-i vî ye.
 Dor û legel-i îme dêyik-i Kusewdelî
 hest.
 Ero we mal-i Remzî Topale.
 De tu boro, naw-i kure Heso wîge.
 Heso xwê le kefel-i huştire dipiçikînî û
 diçirî o mêrde.
 Deng-i Pakê dê diyay nale-nale.
 Tewaxê xwê je gîrfan-i xwê derdixikê.

-ê-
 We bani birîn-ê min dê
 De bira awirdan le dest-ê min dan
 kelepçeyk-ê zeftiyan o.
 Axir-ê pes û gal
 De bira le ver-ê min wivistan we çuw-ê
 şivan û gawan o.
 Ew jî sew xatir-ê du dilan o.
 Dêy-ê îme le şwînî rind e.
 Nawç-ê îme û ewane qe baş nîye.
 Ra Hecî-yê bî diran e.
 Pîrejine cay ay dirik-ê pame derxe.
 Pîrejine dirik-ê pa cucige derdixî.
 Cucige şeş verane dirîye mal-ê feqîre.
 Îca cucige şeş veran-ê xwê dixwazî.
 Na, yan da şeş veranem wêm din, yan
 da bûk-ê wêm din.
 Mal-ê feqîre bûk-ê dirine cucige.
 Dil-ê mi je Caniman e.
 Şewşewanok pûrt-ê xwê oritikand û çî.
 Heftey verjeye sur hewî, sure-y-ê dwêr-
 ê Seyda wî.
 Qelem-ê min *Qelema min*
 Jin-ê min. *Jina min*
 Mêrk-ê min. *Mêrê min*
 Mal-ê Ahmed. *Mala Ahmed*
 Jin-ê Ahmed. *Jina Ahmed*
 Mêrd-ê Besê. *Mêrê Besê*
 Alî-yê îme *Elîyê me*
 Mêrd-ê gewre we hûş diwê.
 Ker-ê îme. *Kerê me*

Xanig-ê gewre. *Xaniyê mezin*
 Dar-ê gewre. *Dara mezin*
 Mêrd-ê gewre. *Mêrê mezin*
 Jin-ê gewre. *Jina mezin*
 Xwer-a tawistan-ê nawç-ê nîmerû û
 diyer: *Tava havînê ya navbera nîvro û esir.*
 Mal-ê biçike *Mala biçûk*
 Xanig-ê biçike *Xaniyê biçûk*

-y-
 Mesa-y min. *Masa min*
 Mesa-y biçike *Masa biçûk*
 Pa-y qertele *Piyê/Nigê qertelê*
 Oda-y biçge/biçike *Oda biçûk*
 Oda-y gewre *Oda mezin*
 Hefte-y verjeye. *Hefteya berê*
 Dîsa dilim qîsa-y Pakê dixwezi: *Dilê
 min dîsa qîseyê Pakê dixwaze.*

RENGDÊR (Sifat)

Rengdêrên besit ên Devoka Şêxbizîni
 hema hema nêzî hemû devokan e. Her
 weha wekî di hemû lehçeyan de jî heye,
 di vê devokê de jî hin rengdêr bi alîkarîya
 hin paşpirtik û pêşpirtikan tên çekirin:

we:	we huş:	<i>bi heş/bi hiş</i>
tî:	birangîtî:	<i>biratî</i>
î:	pêkî:	<i>pakî</i>
tir:	rintir:	<i>rindtir</i>
tirîn:	rintirîn:	<i>rindtirîn</i>
xûrt:	<i>xort, gênc</i>	
azew:	<i>azeb, bêkar</i>	
xweş:	<i>xweş</i>	
tîj:	<i>tûj, twîj</i>	
şîrîn:	<i>şîrîn</i>	
dirîj:	<i>dirêj</i>	
teng:	<i>teng</i>	
te'el:	<i>tahl, ta'l</i>	
tirş:	<i>tirş</i>	
pîj:	<i>tûj, pîj</i>	
qut:	<i>kurt, kin, qut</i>	
qöl:	<i>kûr, (Sorani: qûl)</i>	
gewre:	<i>mezin, gir</i>	
rind:	<i>rind, baş</i>	
düye:	<i>dawî, paş</i>	
bîve:	<i>bî</i>	
bîvejin:	<i>jinebî</i>	
bîvemêrd:	<i>mêrebî</i>	

ZAMÎR (Pronom)

Di devoka Şêxbizîni de wekî zarava Soranî tenê grûbek zamîrên şexsî (pronom personel) hene ku ew jî li gor ya Kurmancî zamîrên tewandî ne:

Şêxbizîni	Kurmancî
Min	Ez, Min (1)
Tu	Tu, Te
Ewî	Ew, Wî/Wê, Ewî/Ewê
Îme	Em, Me
Îwe	Hûn(Ingo, Win), We
Ewane	Ew, Wan(Ewan) (2)

Di vê devokê de, di hemû wextên hemû lêkeran (fiil) de ev zemîrên şexsî (pronom personel) tên bikaranîn. Yanî çî di demên borî de be, çî di demên nuha de be:

Şêxbizîni	Kurmancî
Min dîşim	Ez dibêjim
Min vitim	Min got
Min da wîşim	Ez dê bibêjim
Min divitim	Min digot

(1)Pronomên Ez û Min di Kurdî de tenê di zaravayên Kurmancî, Dimilî de hene, di yên din de hema hema nemane, ger mabin jî tenê di gotineke pêşyan an jî carna di helbesteke klasîkî de mane, wek yên Nalî (1797-1873):

*Xawî bê xawî du zulfi xaw im ez
Çawe çawî yek xezale çaw im ez*

....
Ey refîqan, subbetî Nalî meken

Bo ç' ke min lewra wekû bednaw im ez.

Lê di hin zimanên Irani yên kevn û nû de ev herdû formên pronoman hene, wek:

	EZ	MIN
Avestayî	ezem	mene
Belûcî	-	men
Farisî	-	men
Farisîya kevn	edem	mena
Îşkaşimî	ez	mî
Ormûrî	ez	mun
Osetî	ez	men
Peşnû	zi	ma
Rûşanî	ez	mo
Sak-Xotanî	ez/esus/eysu	manee
Sarikolî	wez	min
Semnanî	e	mu
Sogdî	'zw	mn'
Şahrûdî	ez	min/men
Şuxnî	wuz	mu
Tacikî	-	men
Taleşî	oz (az)	min[i]
Tatî	-	men/mân
Xorasmî	'z/n'z	mn'
Yazgulamî	ez	-

(Ji bo zêdetir agahdarî binêre: Iosif M. Oranskiî, Les Langues Iraniennes, 1977, Paris, r. 9)

(2) Lurri Beyreyî: mî, to, ya (ev), ew (ew), îme, îwe, wan.

Zamîra pirsê jî "kî" ye ku ji bo herdû halan jî tê bi karanîn. Yanê di şûna "kî" û "kê" ya Kurmancî de her tenê "kî" tê bikaranîn:

Kî dîşî	Kî dibêje
Kî xwardige	Kê xwariye

Pronom personel enlitique her wekî lehçeya Soranî û Lurri Beyreyî ye.

-im/m/em
-it/t/et
-î/y
-man
-tan
-yan

hîn: çik, ewk, tişt, filan, filankes, hîn
hîn dîşî: filanlkes dibêje, ewko dibêje,
çîko dibêje, hîn dibêje

FÎL (Verb)

Wekî gelek lehçeyên Kurdî di devoka Şêxbizîni de jî halê înfînîtîf a fîlan bi "in", "an" û "in"ê diqedin. (Di lehçeyên Dimilî û Hewramî de bi awayê "îş" û "ene" diqedin):

awirdan	orîtikandin
birdin	oxistin
cift kirdin	okuştin
dîyin	oxwardin
elîstin	obirandin
elatin	sûzandin
eşyarwîn	sêr kirdin
girîn	sax wîn
girtin	tanîn
gam kirdin	vayandin
keftin	vayin
kenîn	verdan
kirdin	vitin
kenandin	vindirîn
kîşandin	wînanandin
mirdin	wînîn
nîştin	wîn
obirandin	xeftin
oşardin	xwardin
omirandin	xwendin

Şêxbizinî	Kurmancî	Dimilî*	Hewramî**	Soranî	Feylî
awirdan	anîn	ardene	awurdey/awurden	hênan	
birdin	birin	berdene	berdene	birdin	birdin
cift kirdin	cot kirin	cit kerdene	hût-	cot kirdin	xut-
dîyin	dîyin/dîtin	vînayene/dîyavêne	wîn-/dî-	dîtin/bînîn	bînîn
elistin	rabûn/helsan	rawiristene/hurustene	hurestey/hurze	helsan	elestin
elatin	hilatin	akewtene		helatin	deratin
eşyarwîn	hişyarbûn	hêşyar biyayene		huşyarbûn	
girîn	gîrîn	bermayene	girwey	girîn/giryar	giryar
girtin	girtin	gîrotene/gîrewtene	girtey	girtin	girtin
gam kirdin	gav kirin	gamî kerdene		hengaw nan	
keftin	ketin	kewtene	keft-	kewtin	keftin
kenîn	kenin	huwayene	xuane-	pêkenin	
kirdin	kirin	kerdene	kerden/kerdey	kirdin	kirdin
kenandin	kenandin	hewnayene		pêkenandin	
kişandin	kişandin/kaşkirin	amene/kaşkerdene		kêşan	kêşan
mirdin	mirin	merdene	merdey/merden	mirdin	mirdin
nîştin	rûniştin	roniştene	ereniştay	daniştin	nîştin
nigirîn	nihêrîn	niyadayene		riwanîn	na kirdin
obirandin	kurkirin	raştene		kurtkirdin	taşin
oşardin	veşartin	nimitene		şardînewe	wişardin
omirandin	vemirandin	hewnakerden/mirênayene		kujandin	
orîtikandin	rûtikandin	rûçiknayen		rûtkirdînewe	
oxistin	raxistin	afînayene/raxistene		raxistin	existin/xistin
okuştin	vemirandin	mirênayene		kujandînewe	
oxwardin	qezencîkirin	qezenc kerdene		qazanckirdin	
sûzandin	şewitandin	veşnayene		sûtandin	sûtan/sûzan
sêr kirdin	seyr kirin	temaşê kerdene		seyrkirdin	
sax wîn	sax bûn	weşbiyayen		saxbûn	xweşbûn
tanîn	kanîn/şiyar	şiyayene	rewane-	twanîn	twanîn
vayandin	revandin	remnayen		rifandin	
vayin	revîn/revyan	remayene		rakirdin	wayin
verdan	berdan	verdayene	veredene	berdan	wilikirdin
vitin	gotin	vatene/watiş	wutene/watey	gutin/wutin	wetin
vindirîn	rawestan	vinderdene		rawestan	wisyan
wêxistin	wêxistin	panayene/civistene		helkirdin/pêkirdin	taşkirdin
wînanandin	dîtin	vînayene	wîn-/dî-	bînîn/dîtin	bînîn
wînin	dîtin	vînayene	wîm-/dî-	bînîn/dîtin	bînîn
wîn	bûn/bûyin	biyene	bûyene	bûn	bûn
xeftin	nivistin	rakewtene/witiş	witen-	nûstîn/xewtin	xeftin
xwardin	xwarin	werden	werdene(?)	xwardin	xwardin
xwendin	xwendin	wenden		xwêndin	xwendin
xardan	xardan/revîn	xardayene		xardan	xardan

* Awayê infinitîf a verban di Kurdî/Dimilî de bi du awayî ne: *-ene (-ine, -en)* û *-iş (-îş, -yîş)* min tenê awayê *-ene* nivîsî. (b. Malmisani); *Zazaca Türkçe Sözlük/Ferhengê Dimilî-Tirkî*, Weşanên Jina Nû, Stockholm, 1987, 431 r. û Münzür Çem: *Ferheng Kurdî-Tirkî (Zazakî)*, Stockholm, 1994, 589 r.)

** Hin fiilen Hewramî min bi awayên R-1 (wîn-) û R-2 (dî-) nivîsîn, ji ber ku awayê wan ê infinitîf min peyde nekirin. (b. Benedictsen, Aage Meyer-Christensen, Arthur: *Les Dialectes D'Auroman et de Patwâ*, Kopenhag, 1921, r.29-51)

Nuha jî li jêrê em nêzî 60 peyvikên besît ên devoka Şêxbizîni ligel zaravayên Kurdî (Sorani, Feyli/Lurri Beyreyî, Dimilî, Hewramî, Kurmancî) dinivîsin. Ji vê listeya jêrîn tê xuya kirin ku devoka Şêxbizîni bêtir nêzikî Feyli/Lurri ye, pişt re nêzikî Sorani û Dimilî ye. Di listê de, çi bigre me hemû varyantên gotinên lehçeyên din nivîsîn daku meriv baştir bikaribe hem lehçeyan li gel hev muqayese bike û hem jî hemûyan bide ber devoka Şêxbizîni.

ŞÊXBIZÎNÎ	SORANÎ	FEYLÎ	DIMILÎ	HEWRAMÎ	KURMANCÎ
ar/arîg	agir/awir	agir	adir	eyir/eyr	agir/ar
astar	estêre	asîre	estare/astare	hesare	stêr/histêr/stêrk
aw	aw	aw	aw/ow/awk	aw/awî	av/aw
cift	cût	cift/xut	cit	hîte	cot/cût
ciftkar/cotkar	cotyar	xutkar	citêr	hîtyar	cotkar/cotyar/cûyar
çem	zê/çem/rûbar	çem	rû/ro/lay/dere	dere	çem/ro/robar
çociq	eskû	qelûx	çemçik/kondêz	kowcîz	çociq/hesk
çêv	çaw	çew/çem	çim/çem	çem	çav/çêv
dalik	dayik/dak	dalig	may/mar/da	edda	dayik/dê/dadê
dem	dem	dem	fek	dem	dev
dest	dest	des	dest	des	dest
dê	dê	dîyêke/qurn	dew/dewe/do	dega	gund/dih
emrû	hermê	ermid/ermud	miroy	miro/hemro	hermî/hermê/hermo
engur	tirê	engûr	engur	hengûrî	tirî
ewsanik	çîrok/metelok	metel	estaneke/sanik	?	çîrok/xebroşk
firê	fire/zor	fire/firîye	zav/gelekû/pir	fire	pir/gelek/zaf
gam	hengaw	gam	gam/gami	hengame	gav/hengav
gewre	gewre/pîr	gep/gewre	pil/gird/girs	gewre	mezîn/gir
guranî	goranî	guranî/mêr/bêr	deyîrî	goranî	sitrân/dûrik
gurg	gurg	gurg	verg	werg	gur
gö/gwê	gwê/gö	gûş	goş	goş/gos	go/guh
hak	hêlke	xa	hak	hêle	hêk
hefta	hewta/hefta	hefta	hewtay	hefta	heftê
hesp	esp	esp	estor	esp	hesp
heşta	heşta	heşta	heştay	heşta	heştê/heyştê
hurç	wurç/hers/hirs	xirs	heş/hes	heşe	hirç/hurç/herç
inar	henar	enar	hinari/henar	henar	hinar/henar
jin	jin	jin	cenî/cinî	jenî	jin/pîrek
kemçik	kewçik	kemçik/qaşux	kewçik/koçik	çemçe	kevcî/kevcîk
kirdin	kirdin	kirdin	kerdene/kerdiş	kerdey	kirin
kö	kêw/çiya	küya/çiga	ko/kue	keş	çiya
mang	mang	mang	mang/meng	mang	hîv/heyv/meh
mirdin	mirdin	mirdin	merdene/merdiş	merdey/merdene	mirin
mêrd	mêrd/piyaw	piyag	mêrdê/peye	pîya/mîrdeki	mêr/peya
nîştin	danîştin	nîştin	ronîştîş/ronîştin	erenîştay	rûnîştin
nod	newed	newed	neway	newe(d)	nod/not
ok/apik	bawk/baw	bawg	baw/pî	babe/tate	bav/bab
pa	pê	pa	pa/ling	pa	pê/pî/ling/nig
payîz	payîz	payiz/serduwa	payiz	peyîz/peîz	payiz
pirç	pirç/qij	gîs	por/pirç	?	por/pirç/gij
pênca	pênca	pênca	pancas	pênca	pêncû/pênceh
rîş	rîş/ridên	rîş	erîş/erdiş/eyşî	rîş	rih/ri/rihdên
sed	sed	sed	se	se(d)	sed
siwîl	simbêl/simêl	sêwîl/sewul	zimbêl	siwêlê	simêl/simbêl

TEWANGA FÎLÊN ŞÊXBIZINÎ

<u>Şêxbizini</u>	<u>Kurmanci</u>	<u>Sorani</u>
Vitin(iş/vit)	Gotin(bê/got)	Wutin(lê/wut)
Min dîşim	Ez dibêjim	Min delêm
Tu dîşê	Tu dibêji	To delêy
Ewî dîşî	Ew dibêje	Ew delê
Îme dîşin	Em dibêjin	Ême delêyn
Îwe dîşin	Hûn dibêjin	Êwe delên
Ewana dîşin	Ew dibêjin	Ewan delên
Min vitim	Min got	Min wutim
Tu vitê	Te got	To wutit
Ewî vit	Wî/Wê got	Ew wutî
Îme vitin	Me got	Ême wutman
Îwe vitin	We got	Êwe wuttan
Ewana vitin	Wan got	Ewan wutyan

<u>Şêxbizini</u>	<u>Kurmanci</u>
Min nêwîşim	Ez nabêjim
Min da newîşim	Ez dê nebêjim
Min newîşim	Ez nebêjim
Min nevitim	Min negot
Min nevitwîm	Min negotibû
Min nedivitim	Min nedigot
Min nevitigim	Min negoriye
Mewîş	Mebêje
Mewîşin	Mebêjin

<u>Emir:(Fermanî)</u>	
Wîş	bibêje/bêje
Wîşin	bibêjin/bêjin

<u>Şêxbizini</u>	<u>Kurmanci</u>
Min da wîşim	Ez dê bibêjim
Tu da wîşê	Tu dê bibêji
Ewî da wîşî	Ew dê bibêje
Îme da wîşin	Em dê bibêjin
Îwe da wîşin	Hûn dê bibêjin
Ewana da wîşin	Ew dê bibêjin

<u>Şêxbizini</u>	<u>Kurmanci</u>
<i>(Hatim: al/bat)</i>	<i>(Hatim: ê/bat)</i>
Min diyam	Ez têm(dêm)
Tu diyay	Tu tê(dêy)
Ewî diyay	Ew tê(dêt)
Îme diyayn	Em têt(dên)
Îwe diyayn	Hûn têt(dên)
Ewana diyayn	Ew têt(dên)

Min wîşim	Ez bibêjim
Tu wîşê	Tu bibêji
Ewî wîşî	Ew bibêje
Îme wîşin	Em bibêjin
Îwe wîşin	Hûn bibêjin
Ewana wîşin	Ew bibêjin

Min da wam	Ez dê bêm
Tu da way	Tu dê bêy
Ewî da way	Ew dê bê
Îme da wayn	Em dê bêm
Îwe da wan	Hûn dê bêm
Ewana da wan	Ew dê bêm

Min vitiwîm	Min gotibû
Tu vitiwîyê	Te gotibû
Ewî vitiwî	Wî/Wê gotibû
Îme vitiwîn	Me gotibû
Îwe vitiwîn	We gotibû
Ewana vitiwîn	Wan gotibû

Min wam	Ez bêm
Tu way	Tu bêy
Ewî way	Ew bê
Îme wan/wayn	Em bêm
Îwe wan	Hûn bêm
Ewana wan	Ew bêm

Min divitim	Min digot
Tu divitê	Te digot
Ewî divit	Wî/Wê digot
Îme divitin	Me digot
Îwe divitin	We digot
Ewana divitin	Wan digot

Min hatim	Ez hatim
Tu hatê	Tu hatî
Ewî hat	Ew hat
Îme hatin	Em hatin
Îwe hatin	Hûn hatin
Ewana hatin	Ew hatin

Min vitigim	Min gotiye
Tu vitigê	Te gotiye
Ewî vitige	Wî/Wê gotiye
Îme vitigin	Me gotiye
Îwe vitigin	We gotiye
Ewana vitigin	Wan gotiye

Min hatiwîm	Ez hatibûm
Tu hatiwîyê	Tu hatibûy
Ewî hatiwî	Ew hatibû
Îme hatiwîn	Em hatibûn
Îwe hatiwîn	Hûn hatibûn
Ewana hatiwîn	Ew hatibûn

<u>Şêxbizini</u>	<u>Kurmancî</u>
Min dihatim	Ez dihatim
Tu dihatê	Tu dihatî
Ewî dihat	Ew dihat
Îme dihatîn	Em dihatin
Îwe dihatin	Hûn dihatin
Ewana dihatin	Ew dihatin
Min hatigim	Ez hatime
Tu hatigê	Tu hatîy(î)
Ewî hatige	Ew hatiye
Îme hatigîn	Em hatine
Îwe hatigin	Hûn hatine
Ewana hatigin	Ew hatine

<u>Şêxbizini</u>	<u>Kurmancî</u>	<u>Soranî Feylî</u>
Bo/boro	Bê/were	Were Bêre
Borin	Werin/bên	

Di devoka Şêxbizini de fîlên ku bi prefiksan(pêşpirtik) çê dibin weha ne. Prefiksa o di Kurmancî de piraniya caran hemberê wan ve û ra ne.

<u>Şêxbizini</u>	<u>Kurmancî</u>
Omîrandin	Vemîrandin
Orûtikandin	Verûtikandin, rûtikandin
Oşardîn	Veşar tin
Okuştin	Vekuştin, vemîrandin
Obîrandin	Vebîrandin, kurkirin
Oxistin	Raxistin, vexistin
Oxwardin	(di lîstikê de) qezenc kirin
Elgirtin	Helgirtin/Hilgirtin
Elatin	Helatin/Hilhatin
Elistin	Rabûn/Helistin
Elxericandin	Xericandin/derbaskirin

Liheke Şêxbizini di şûna "Elgirtin" de "Delgirtin" dibêjin.

TEKSTÊN CÛR BI CÛR BI DEVOKA ŞÊXBIZINÎ

DÎYALOGEK

- Nawit we xêr?
- Bişar.
- Tu çen sal e a(1) îray?
- Sali nîmik e a îrem.
- Tu çi karî dikê?
- Qe karî nêkerim/nêkim.
- Ra çe kar nêkê?
- Le kar digerdim, nêwînim, kar îjniye.
- Çen oraxit hestin?/Çen oraxê tu hest?
- Penc oraxim hestin/hest(?)
- Çen dôt e, çen kur a?
- Du dôt e, sî kur a, yekîkê mirdige.
- Ê ke mirdige dôt e yan kur a?
- Dôt e.
- Kê çax mird?
- Par mird.
- Tu vitê du kurem hest, kuregelit çen sal in?
- Yekîkê heft sal e, êdikê jî sizde sal e.
- Dôtgelit çen sal in?
- Ê tew bîçeke du sal e, ê nawçeyîne penc sal e, ê gewray jî nê sal e.
- Le malî îwe telewîzyon hest yan îjni?
- Îjniye.

(Diyalog bi Bişar re, ji gundê Gozgozê, Haymana, 30.03.1987 Paris)

(1)- Her ev form di Feylî de jî heye, "A le îray/ha le îray"(?) (Feylî: Qeriyegê me ha cî rehî ç = ha: li)

TEKST JI DEVÊ BIŞAR

Îme îwarige le malî Mendo nîştigin. Giştman we yekû nan xwardîn. Îreme le bendî çayayn ke way ke çay wixîn. Îme dê (10) mêrdan îre nîştigin. Gwê(gö) dirîne serî guranîgeli Şêxbizini. Yekî je Gozgoz dirî le saze û guranî diçirî. Dengê çî qer xweş e. Xwezîkay îwarige le laman wa, hewî le saze da, hewî jî guranî jê dilgel wivita ke elgirtaynê we bante tim û tim gwê(gö) we serî dayn. De cay tu jî ra man hewî je guranî dilgele dægeli xu man wîş, ke tu nêzanê, bira Mendo hewî ra man je guranîgeli dwêtê(dôtê) Şêhameti Memilî wîşî, ê Pakê ke le Caniman e. (Ji devê Bişar, 30.03.1987, Paris)

TEKST JI DEVÊ BEKIR

Min deh sal e ke a le Danîmarqem. Min îşçî olaraq hatime Danîmarqe, çalişmiş diwim. Her sal diçime îzine, eqrebam le îre jî hest, le îre jî hest.

Hefrey verjeye sur hewî. Sureyê dwêtê (dôtê) Seyda wî. Mî jî çîme wî. Firê şen wî. Govend kêşayîn, bazdayîn. Sazçigel awirdin dan le saz. Firê xweş wî. Guranî çirîn, govend kêşan. Dwêti je Meletîye du-sî guranî xweş raman vit. Seet şew heta dwanzdiyane vazî kirdîn, guranî çirîn, xwardîn, gîy serxoş wîn.

(Bekir, 50 salî, Yêrgom, 18.6.90, Kopenhag)

HESO

Dor û legeli îme dêyiki Kusewdelî hest. O zemanê yekî je Kusewdelî mal firtige we yekîke Şawlû, we kurê xwey dîşî:

– Ero we mali Remzî Topale qerteman jê wîstine.

Kure jî de 'umîr xwêy qe huştir nedîgestin.

Kureke qerî du-sî seetî diçû divindirî a çû xwêy dirîya banî kuçikî dinişî.

Tiştêke le banî nîştige destiyela û diçû. De to boro, nawî kure Heso wige, Heso dîşî:

– O Xudê eye ça?

Je qarşîyo yekî diyay. Heso xwê le kefeî huştire dipiçikînî û diçirî o mêrde:

– Xalo, ke çiyê dêy îme, wîşe apikim; "Heso diçû" û wîş "Heso siwarige 'elamete. Lambir lumbir diçû we qiyamete" we wîşe apikim "Heso sî quriş kirdige de binê kuçikê ser kêniye, bira raman xêr widikê!"

(Ji devê Mihemmed, ji gundê Yêrgomê, 18.06.1990, Kopenhag)

HESO (Kurmanciya wê)

Li dor-hêla me gundikê Kusewdelî heye. Wî zemanî yekî ji Kusewdelî mal firotiye yekî Şawlû, û ji kurê xwe re dibêje:

– Here mala Remzî Topal deynê me jê bistîme.

Kurikî di 'umrê xwe de qet hêştir (deve) nedîfîye. Kurik bi qasî du-sê saetan diçe disekine û ji xwe re li ser kuçikekî (kevîrekî) rûdîne. Tiştê ku kurik li ser rûniştîye, radîbe û diçe.

De were îcar navê kurik jî Heso bûye. Heso dibêje:

– O Xwedê eve çi ye?

Ji wî hemberî yek tê. Heso xwe li hustuyê hêştir (deve) dipiçikîne û bi qîrîn ji mêrik re dibêje:

– Xalo, heke tu çuyî gundê me, ji bavê min re bibêje "Heso diçû" û bibêje "Heso siwar bûye li elamete. Lambir lumbur diçe qiyamete." û ji bavê min re bibêje "Heso sê quriş kirîye binê kuçikê (kevîrê) ser kanîyê, bila ji bo me xêrê bide!"

ŞEWŞEWANOK Û HEZRETÎ SULÊMAN

Dîşin kêçax ke Hezretî Sulêman Belqîse ra xwê awirdiwî, Belqîse je Hezretî Sulêman xwest ke ewî je pûrtê qujgel cîwanî ray wikin (ray wikî) (xwas wikerî: çêbike). Hezretî Sulêman emir da we teyrgel gîst û wêyan vit:

– Îwe xwetan orîtikinî heta ke ra Belqîse cîwanî wikin.

O gave şewşewanok xwê we nuyo awît, zu-zu pûrtê xwê orîtikand û çî. O teyrgelê ke man, o fermene (emîre) neheq dîn û vitin:

– Ya Hz. Sulêman, gunê nîye ke ra jinet tu îme gîştîman widê orîtikandin. Îme çun da î zimîstane bî pûrt widîne pişt? O pûrte canîman je serma doşare (mehfeze dikî).

Hz. Sulêman qisay ewane rast dî û hîştîyan (serbestîyan kird).

Cay şewşewanoke xwê orîtikandiwû. Je o rûjo şerm dikî ke wiçe derkefe we naw birak û hamrîyeli xwê. Je ruy ewe jî teyna we şew derdikefî.

(Wergera ji Kurmancî: Şewqî 21.05.1986, Paris)

Şewşevok û Hezretî Sulêman

Dibêjin çaxa ku Hezretî Sulêman Belqîse ji xwe re anîbû, Belqîseyê jê xwest ku jê re ji pûrta teyran çiyekî/ nivînekê çêke. Hezretî Sulêman emir da hemû teyran û ji wan re got:

-Gerek hûn xwe birûtikînî ji bo ku ji belqîseyê re nivînekê çêkin!

Wê gavê şewşevokê hema xwe avêt pêş û zû zû pûrta xwe rûtikand û çû. Teyrên dîn ên ku man ev fermene neheq dîn û gotin:

-Ya Hz. Sulêman, ma me ne guneh e ku tu ji bo jîna xwe me hemûyan bidî rûtikandin. Ma emê çawa vê zivîstanê bê pûrte derbaskin. Ew pûrta canê me ji sermayê diparêze!?

Hz. Sulêman qiseyên wan rast dît û ew serbest berdand.

Lê carekê şewşevokê xwe rûtikandibû. Ji ber wê jî ji wê rojê de ye ku şerm dike derkeve nav heval û hogirên xwe. Ji ber wê jî tenê bi şew derdikeve.

ÇIROKEK BI DEVOKA ŞËXBIZINÎ

Cucige w Pîrejine

Ewsanikê sunete
Axa çîye cenete
Darê emrû inare
Mimî bo çîn î xwarê
Wikurîn aşî dane
Ra heciyê bî diran e.

Diwu nêwu, cucigî diwu. Cucige diçû ban dare, dirikî diçû de pay. Diçû diçû ke pîrejînî nan dikî, dişi:

-Pîrejine cay ay dirikê pame derxe.

Pîrejine dirikê pa cucige derdixî diwayjikê de tendure.

Cucige dişi: -Ka dirikem?

Pîrejine dişi: -Awîtime de tendûre!

Cucige dişi: -Na, yan da dirikem wê m dê, yan dê şeşî nan wê m dê...!

Pîrejine şeşî nan dirîye cucige. Cucige diçû diçû ke şivanî patulî şîr a le verê ye, bî nan dixwikê. Cucige şeşê nane dirîye şiwane. Şiwane şeşê nane we şîro dixwî.

Îca cucige dişi: -Ka şeşê nanem!

Şiwane dişi: -Xwardime!

Cucige dişi: -Na, yan da şeşê nanem wê m dê, yan da şeş veran wê m dê!

Şiwane şeş veran dirîye cucige. Cucige verangel diwerî w diçû diçû. Diçû ke malî feqîr şerwet dixwin. Cucige le naw qezangel dingirî ke gî bulxur e, gûşt dê niye. Cucige şeş verane dirîye malê feqîre. Malê feqîre şeş verane kêrd denin, we şênayî şerwetê xuyan dixwin. Îca cucige şeş veranê xwê dixwazî.

Ewane dişin: -Verangel xwardîn!

Cucige dişi: -Na, yan da şeş veranem wê m din, yan da bûkê wê m din!

Malê feqîre bûkê dirine cucige. Cucige bûkê diwerî w diçû. Diçû, rastî çerçiyî diyay. Dişi çerçiyê: -Tu tudigî wide min ke min bûkê widime tu.

Çerçiyê tudigî dirîye cucige w bûkê jê disenî. Cucige tudigê xwê heldigirî w diçû ban dare, dişi:

-Tû tû tû tû tû tû
Dirikî dame şeşî nan
Şeşî nan dam şeş veran
Şeş veran dam bûkî
Bûkî dame tûkî

Tudigê dirî le kuçike w dişkî. Xum de mal, ewsanikem de çal.

(Ji devê Bişa rê Haymanayî, 40 salî, 29.3.1987 Paris)

Çûçik û Pîrejîn [Çûk û Pîrê]

Çîrokê, stometê
Axa çîye cenetê
Darê hermî û binara
Merê biçîn vê xwarê
Bikiatin aşê dan e
Ji bo heciyê bê diran e.

Hebû tunebû çûçikek hebû. Çûçik diçe ser darê, dirikek di piyê wî re diçe. Diçe diçe ku pîrejine nan lêdixê. Dibêje:

-Pîrê, ca vê dirika piyê min derxe!

Pîrejîn dirika piyê çûçikê derdixê û davêje tendûrê.

Çûçik dibêje: -Ka dirika min?

Pîrejîn dibêje: -Min avêt nav tendûrê!

Çûçik dibêje: -Na, yan tuyê dirika min bi min dî, yan jî tuyê şeş nanî bi min dî!

Pîrejîn şeş nanî dide çûçikê. Çûçik diçe diçe [dinêre] ku şivanek satilek şîr li ber e û bê nan dixwe. Çûçik şeş nanî dide şivanî. Şivan şeş nanî bi şîr re dixwe. Îcar çûçik dibêje: -Ka şeş nanê min?

Şivan dibêje: -Min xwarin!

Çûçik dibêje: -Na, yan dê şeş nanê min bi min dî, yan jî tu yê şeş beranan bi min dî!

Şivan şeş beranan dide çûçikê. Çûçik beranan dibe û diçe, diçe. Diçe [dinêre] ku maleke feqîr şerbetê dixwin [şerbeta dawetê]. Çûçik li nav qazanan [beroş/sitil] dinêre ku gîş bulxur e, goşt tede tune. Çûçik her şeş beranan dide mala feqîr. Mala feqîr beranan şerjê dikin, bi şênayî şerbeta xwe dixwin. Îca çûçik şeş beranên xwe dixwaze.

Ew jî dibêjin: -Me beran xwarin!

Çûçik dibêje: -Na yan dê şeş beranên min bi min din, yan jî [hûnê] bûkê bi min din!

Mal feqîr bûkê didin çûçikê. Çûçik bûkê dibe û diçe. Diçe rastî çerçiyekî tê. Ji çerçî re dibêje: -Tu tûtik(dûdik)ekê bide min ku ez jî bûkê bidim te!

Çerçî tûtikekê dide çûçikê û bûkê jê distîne. Çûçik tûtika xwe hildigre û diçe ser darê û dibêje:

Tû tû tû tû tû
Min dirikek da bi şeş nanan
Min şeş nan da bi şeş beranan
Min şeş beran dan bi bûkekê
Min bûk da bi tûtikekê.
Tûtik li kevirekî dikeve û dişkê.
Ez li malê, çîroka min li çalê
(Ez di malê de, çîroka min di çalê de)

TEKSTEK BI ÇEND DEVOK Û LEHÇEYAN

Li jêrê me teksteke bi devoka Şêx Bizinî wergerand çend lehçeyên din yê Kurdî. Gava ku mirov van tekstan dide ber hev, ji alî avahiya cumleyan ve mirov dibîne ku devoka Şêxbizinî bêtir nêzî Soranî ye.

TEKST ŞÊXBIZINÎ

Dêyê îme le şwînî rind e. Şwînay dwîzlix e. Girdiverê çayir û çîmen e. Heway temîz e. Însangeliman karker in. Henikê recwerî dikin, le pes û mangle dingirin, henikyan jî baxçewancilixî dikin. Mi jî şiwani dikm. Birangem gawan e. Îme xuman Şêxbizinî yin. Le hêlman dêyî Tirk hest, nawçê îme û ewane qe baş nîye. Çunke îme Kurd in, ewane jî Tirk in.

(Ji devê Ebdullah, 38 salî, ji gundê Canîmanê, 30/3/1987, Paris)

TEKST DIMILÎ

Dewa ma yew cawo rind da. Cay ja raşte wo. Çarqirni ja çayir û çîman o. Heway ja pank o. Şarê ma rind xeftêno. Tanî rencberêy kenî, pes û mangle hewnêno, tanî zî baxçîwaney kenî. Ez zî şaneyey keno. Birayê min gawan o. Ma bi xwi Dimilî yî. Ma hetî dewê Tirkan estî. Meyanê ma û jinî, qe rind nîyo. Çimka ma Kurd î, ê zî Tirk î.

(Ji devê Yusuf Kaymak, ji gundê Qelbînê(Diyarbakir), 8/4/1987, Paris)

TEKST HEWRAMÎ

Dega ême neyagey weşe ne. Deştayî yen. Çwardewrîş sewze û çîmen en. Aw û huwaş weşe ne. Piyakêman gird hermankerê nê. Bireyşan hîtyarê nê, birêçşan baxewanê nê. Eminîş şiwane nan. Birakem gawan en. Ême wêman Hewramîyê nim, belam çîwar dewrman degey Turkê nê. Beynman weş niyen. Çon ême Kurdê nim, we adê Turkê nê.

(Ji devê A. Rehman, ji Pawe'yê, Kurdistanê Iranê, 30/3/1987 Paris)

TEKST SORANÎ

Dêyekey ême le şwênêkî xoş e. Şwênekey deşt e. Dewr û berî şînawer e. Aw û heway xawên e. Xelkî ême be kar in. Beşêkiyan cûtyar in, mer û malat be xêw deken. Beşêkî tirîyan baxewani deken. Minîş şîwan im. Birakem gawan e. Ême xoman Mukrîn. Le dewr û berman dêhatî Turk hen. Nêwanman qet baş nîye. Çun ême Kurd in û ewane Turk in.

(Ji devê İbrahim, ji Mehabadê, 15/4/1987, Paris)

TEKST KURMANCÎ

Gundê me li cihekê xweş e. Cihê wê deşt e. Dor û berê wê mêrg û çîmen in. Hewa wê temîz e. Mirofêt me şuxul dikin. Hindek rênçberiyê dikin, hindek jî parêziyê dikin. Ez xwe şivanetiyê dikem. Birayê min jî gawan e. Em bi xwe Kurd in. Der û dorê me gundên Tirkan (Romîyan) hene. Nabênîya me û wan xweş nîne. Çimkî em Kurd in, ew jî Tirk in.

(Ji devê İzzet Duran, ji Culemêrgê, 12/7/1988, Stokholm)

ÇEND STRANÊN ŞÊXBIZINÎYAN

1

Hewaman gî şemşîtarî
Yam girtige qe nêvarî
Cay têlî je pîrçit wê m de
Wella nêdmê hezarî

2

Cay le riya çî duz diçû
Payîz wer di payîz diçû
O sinige w o memike
Axînim le duyay diçû

Kurmanciya wê

Hewa me giş tev de tarî
Eyam girtiye qe nabare
Ca têlekê ji porê xwe bi min de
Welleh nadime hezarî

Ca li riya çî dûz diçû
Payîz di ser payîzê re diçû
Ew sînga û ew memika
Axîna min li dû wê diçû

Dêrin boro dwêtê hînî
Qertelî le canî xwînî
O rindîye w o pêkîye
Ra mêrdî neçar dimînî

Dwêtê rindê, dwêtê rindê
Destî je kuno we min dê
Qay min destî tu nêxwerim
We banî birînê min dê

Ko diçiyay, ko diçiyay?
We motiro xericiyay
Ke je şermî qule newu
Serim elgirim wiçim le duyay.

3
AZÎ AZÎ NECATÎN AZÎ
Azî azî Necatîn azî
Dîsa dilim qisay Pakê dixwazî
Wizanistam dil giran e
Qe werdit nedikirdim henek û vazî

Keîrî Caniman de newalê
Dengi Pakê dê diyay nale-nale
Herke dengê diyaye wêm
Şaş dikerem riyê male.

4
PALE DUZE W PALE GIRO
Pale duze w pale giro
Xwera tawistanê nawçê nîmerû w diyer
le nazlî yar kir zûro
Ke je şermî qule newu
Da wiçim kirasem ray wikim
we parçey qereçadiro.

Dilo dilo dil yemano
De bira awirdan le destê min dan
kelepçeykê zeftîyano
De bira li pa min dan sindirikî
je hespano
De bira min wikirdan de axirê
pes û galo
De bira le verê min wivistan
we çuwê şivan û gawano
De lê lê lê
Ew jî sew xatirê du dilano

Kurmanciya wê
Êdî were keça hînê (çikê)
Qeretel li canê te bixwîne
Ew rindîya w ew pakîya
Ji mêrê neçar ra dimîne

Keçê rindê, keçê rindê
Destê xwe ji pencerê bi min de
Qey ez destê te naxwim
Bi ser birîna min de

Kuda diçûy, kuda diçûy?
Bi motorê (tu) xuricî (borî)
Ku ji şerma qula nebe
Serê xwe helgirim biçim li dâ wê.

Azî azî Necatîn azî
Dîsa dilê min qîseyê Pakê dixwaze
Min bizaniba dil giran e
Min qet bi te ra nedikir henek û bazî

Keîrê Caniman di newalê de
Dengê Pakê tê ji hunder de nale-nale
Herke dengê wê tê min
Şaş dikim rîya malê.

Pala dûz û pala giro
Tava havînê ya nava nîvro û 'esir
li nazlî yarê kiriye zoro
Ku ji şerma qûla nebe
Dê biçim kirasê xwe jê re bikim
bi parçê qereçadiro.

Dilo dilo dil yemano
De bira bianiyana li destê min dana
kelepçeyeke zeftîyano
De bira li pîyê min dana qeyda
ji hespano
De bira min bikirana di axirê
pez û gano (dewarano)
De bira li min bixistana
bi çuyê (çoyê) şivan û gavanano
De lê lê lê
Ew jî seba xatirê du dilano.

(Ji devê Apo, ji gundê Gozgozê-Haymana, 36 salî, 1986 Paris)

TENIK UMME

Umme Umme tenik Ummme
Ray sūzandim nîce mûme
Qay dilim firê a lête
Je çê min dikerê lûme

Xwera elat tênê nîye
Pirtal şûre leqî çem e
Wikirdam ki wivaynandamêr
Vitin sed qîrem je aqilê kem e

Tenik gordim dey nêkerî
Je çî min lûme dikerî

Finay piştig we perdige
Ûş û aqilim birdige
Cay dem denî demi mi ker
Kî çigerî kî xwardige
(Ji devê Mihemmed, ji gundê Yêrgomê, 18. 06. 1990)

DIL MEGIRIN

Dil megirin dil girane
Dilê min je Canîman e
Ê ke dilê min nenasî
Dwêtê nazê Nerîman e

Xwar dêyeman dari vî ye
Jin eskere ca vevî ye
Ê ke yarê mi nenasî
Dwêtê nazê Nerîman e

Maletan le Daxlerbaşî
Daginê we Qizilbaşî
Kî çê dişî bila wişî
Nav û zikim ray dixaşî

Dil megirin dil acî ye
Sêvdayî dile we sancî ye
Min çîme endî sawcî ye
We dil girtandin qay sûc nîye
(Ji devê Osman, ji gundê Yêrgomê, 18.06.1990)

Kurmançiya wê:

Umme Umme tenik Ummme
Min ji bo te vêxist çiqas mûme
Dilê min hewqas li te ye
Ji çiyî min dikî lome

Roj helat tîn tê da nîne
Cila dişo li ber çem e
Min dikira birevanda
Gotin sed giram ji aqilê wê kême

Tenikê li ber min deng nakî
Ji çiyî min lome dikî

Pencera pişt(paşî) bi perde ye
Hiş û aqilê min biriye
De devê xwe di devê min ke
Kê çigera kê xwariye.

Dil megirin dil giran e
Dilê min ji Canîman e
Ê ku dilê min nas nake
Keça nazik Nerîman e

Jêra gundê me dara bîyê ye
Jin-esker e ca hîn bûk e
Ê ku yara min nas nake
Keça nazik Nerîman e

Mala we li Daxlerbaşî
Dane (bi) Qizilbaşekî
Kî çî dibêje bila bibêje
Nav û zikê min ji bo wê (jê ra) dixaşê

Dil megirin dil acî (êş) ye
Sewda dila bi sancî (tajan/jan) ye
Ez çîme hinda sawcî ye
Dil girtin qey sûc nîne.

ŞEMŞEMANOKÊ

Lîstikeke li ser şirove û şerhkirina
riştan e. Zarokêkî dişinin derve.
Zarok gava ku diçe derve dengê pêşî
yê ku li derve dibihîze, tê ji civatê re
dibêje. Civat jî wê gotina wî şerh
dikin, li ser diaxîfin. Ji wê re dibêjin
"Da şemşemanike wikîn".

(28. 03. 1987, Paris, ji devê Demir)

SERÊSALÊ

Di serêsalê de zarok eynî mîna li
Kurdistanê, diçin li nav malan li geştê
digerin. Gava ku digerin jî wê stranê
dibêjin:

Serê salê
Hatime deri malê
Ê ke hewi ard û pere wey me nedî
Da wikîn pindikî gü le deri malê!
pindikî: piçek

ÇEND ROPORTAJ

(Dema ku min xwest ez li ser devok û adet û toreên Şêxbiziniyan bixebitim, wê demê min bi gelek kesên Şêxbizini, Kurmanc û Soran re ji di vê derheqê de hevpeyivîn çêkirin. Hinek ji wan roportajan em pêşkêşî xwendevanan dikin. Li vir tenê bersivên wan dinivîsim M.L.)

BI ŞEWQÎ RE

Haymana û gundên dorê ji % 70-80'ê Kurdên Şêxbizini ne.

Li Diyarbekir li Baxleran ji Kurdên Şêxbizini hene, lê bi qasî ku min bihistiye zimanê wan hinekî hatiye guhertin, yanê zimanekî Kurmancî-Şêxbizini ye.

Li Ceyhanê jî (qeza Adanayê) Kurdên Şêxbizini hene. Li Merzifon-Amasyayê jî tê gotin hene lê ez bi xwe baş nizanim hene yan na. Li Adapazarîyê bi qasî 15 gund hene, li Îzmîtê jî çend gund hene.

Li Iraqê li derdora Kerkukê jî Şêxbizini hene lê ez bi başî nizanim, par (1985) Dr. Kemal Fûad hatibû vêderê, wî digot hene.

Bi qasî ku ez dizanim, ev nêzî 300 sal in ku em hatine Haymanayê. Pîrika min timî qal dikir û digot ku heta bavikê (generation) heftan jî li Haymanayê bûne.

Gava ku em bi kesekî biyanî, xerîb re (wek Tirk, Erebb) qise dikin, wê gavê em ji xwe re dibêjin Kurd û ji zimanê xwe re jî dibêjin Kurdî. Lê li gel Kurmancî em ji xwe re dibêjin Şêxbizini û ji zimanê xwe re jî em dibêjin zimanê Şêxbizini.

Li derdora me Kurmancî hene lê ne pir in. Lê wekî tu jî dizanî Kurdên hêla Konyayê pir in û em ji wan re dibêjin Reş oyi (Reş wani), ji zimanê wan re jî em dibêjin zimanê Reş oyi. Yanê em ji wan re nabêjin Kurmancî û ji zimanê wan re jî nabêjin Kurmancî. Lê bi tevayî em dizanin ku ew jî Kurd in.

Têkiliya me û wan (Reş oyiyan) pir bi hev re tune, tenê car-car di ticaretê de heye. Zimanê ticaretê jî heta ku ez gehîştimê jî bi pirranî bi Kurmancî bû, carna jî bi Tirkî bû.

Pirranîya mezinên me bi Kurmancî dizanin. Gelek Kurd ji Kurdistanê tînin cem me kar dikin. Bi taybetî Kurdên hêla Mûşê û Erzerûmê tînin û bi tevayî qirîmçî û pale ne. Genim û giha jî bo me dirwêne dikin û êvaran jî ji me re bi Kurmancî klam û stranên dibêjin. Em gelekî jî stranên Kurmancî hez dikin. Li derveyî stranên xwe, di dawetan de car-car em stranên Kurmancî jî dibêjin. Dengbêjên me piraniya wan hem bi Şêxbizini hem jî bi Kurmancî distirên.

Li ba me eşîr kê m in. Bi tevayî em jî û xelkên derdora me jî ji me re dibêjin eşîra Şêxbiziniyan. Lê di nav me de bavik hene. Wek mala filankes û malbata bêvankes. Li ba me serokeşîr jî tunene, şêx jî tunene, lê melle û axa hene. Em hemî Musulmanên sunnî ne, mezheba me jî Şafîî ye.

Li ba me cil û bergên mîran şalwar û çakêt in. Şalwarên wan delingfire ne. Cil û bergên jinan jî wek yên Kurdistanê ne, jin bi kofî ne, bûk û ciwan jî zêran bi xwe ve dikin. Di dawetan de govend tê girtin, jin û mîr dikevin milên hev. Stranên dawetan jî bi Kurmancî û Şêxbizini ne. Bi taybetî stranên Şêxbizini li cem me gelek bi qîmet in.

Navên çend gundên ku li derdora Haymanayê ne ev in (yên Şêxbiziniyan):

Bacîhesar, Gozgoz/Sindiran, Baltelîn, Bostanigî, Tûrin (Yenice), Saze, Şaylû (Sebilibala), Yêrgom, Tuqulax, Qerekilîs, Caniman, Kûseldelî. Gundên Yêrgom, Tuqulax û Qerekilîs herçendî Sunnî ne, lê carcar Dedeyên Alewîyan tînin vêderê, gundî jî alîkarîya wan dikin, lê wekî min got gundiyan van gundan ne Alewî ne.

(Ji devê Şewqî, ji hêla Haymanayê, 40 salî, 26.05.1986, Paris)

BI DEMIR RE

Em 530 sal berê ji hêla Siirt û Bedlîsê hatine van derana. Di vê hatinê de hinek li Adanayê bi cih bûne. Hemû niv-koçer bûn. Şeş mehan di konan de, şeş mehan jî di xanî û banîyan de dijîyan. Piraniya wan heywan bi xwedî dikirin. Lê nuha di nav me de koçerî nemaye. Em wek Şêxbizini jî xwe re dibêjin Kirmanc, ji Kurdên din yê ku li derdorên me ne re jî, em dibêjin Reş oyi. Ji Kurdên Iraqê re jî em dibêjin Baba Kurdî.

Li Haymanayê du eşîrên mezin ên Şêxbiziniyan hene; yek Hesenî, yek jî Silênî (Silêdnî) ye. Nufûsa wan nêzî sedhezari ye. (Ji devê Demir, 28./3.1987, Paris)

BI TEMIRXAN RE

Li Samsûnê li van qezayan Şêxbizini hene: Bafrâ (Dededağ Mahallesi, hemû Şêxbizini ne), Alaçam (Nivî Kurdên Şêxbizini ne, nivî jî Kurdên Serhedî ne), Dereköy (Hemû Şêxbizini), Havza (Li sê gundên Havzayê Şêxbizini hene)

Her weha li sêzdeh gundên din yê Samsûnê Şêxbizini hene.

Nufûsa Şêxbiziniyan van derana teqrîben 15 hezar e. Şêxbiziniyan van derana nivî jî Siirtê, nivê din jî ji hêla Wanê hatine. Hetta

carna reqabet jî (di warê ticaretê de) di nava Şêxbiziniyên Wanê û yên Şêrte de heye.

Ev Şêxbiziniyên wan derana li gor gotina wan, nêzi 250-300 sal in ku li van derana ne. Berê Rûm li vê derê hebûne, pişt re Osmanîyan Kurdên Şêxbizini li van mintiqeyan bi cih kirine. Piranî bi heywancîti û zîretê mijûl in. Jinên wan wek yên Kurmancan xwe girê didin, mesela; wek Qerejdaxiyan.

Di van 15 salên dawîn de ticareta Bafrayê hema hema bi temamî ketiye destê wan.

Hemû Sunnî-Henîfî ne. Piraniya wan nimêjê dikin.

Xwendevanên wan kêman in.

Qizê xwe nadin kesî (yanê Tirk û Laz û hwd.), tene didin Kurdên Serhedê. Ji Kurdên Serhedê re dibêjin "Kurdên Qersê", ku piştî Şerê Urîs hatine vir.

Di nav wan de şêx tunene, lê axayên wan hen. Otobos Şirketi ya As Bafra, otel, market

û gelek dikan û mexazeyên mezin yên Bafrayê, dikanê mobilya û tiştên sipî (makîna cilşuştinê, bûzdolabî û firin û hwd.) di destê wan de ne.

Şêxbiziniyên Dereköyê piranî masîfiroş in.

Her tim di navbera wan û Tirkên Bafrayê de (Tirkên Bafrayê goçmen in) reqabet û neyartî heye.

Li ba wan ger jinek mêrê wê bimire û xwedî zarok be, wek adet nazewice. Ger bizewice şerm û eyb e.

Li Trabzonê jî çend gundên wan hene. Şêxbiziniyên Çankırı û Bayabate Alewî ne. Bedrettin Dalan Şêxbiziniyê Gümüşhaneyê ye.

Kurdûnek wan heye, millî ne. Yanê tenê xwe Kurd dizanin. Agir venamirînin, ji ber ku gune ye.

(Ji devê Temirxan, 09.11.1991, Stokholm. Temirxan reqrîben 50 salî ye, Kurmanc e, di navbera 1986-1988'an de li Bafrayê wek memûrêkî dewletê kar dikir. M.L.)

Bibliyografya (li ser Şêxbiziniyan):

Ateş, Nuh; *İç Anadolu Kürtleri, Konya-Ankara-Kırşehir*, Komkar Yayınları, Köln, 1992

Badıllı, Av. Kemal (Urfa Millîvekîlî); *Türkçe İzablı Kürtçe Grameri (Kurmançça Lehçesi)*, Ankara Basım ve Ciltvi, Ankara, 1965, r. 6-7

Batur, Rahmi-Yıldız, Rauf; *"Anadolunun Sürgünleri"*, (Kırşehir ve çevresindeki Kürtler üzerine), Özgür Gündem, no: 104, 15 Kasım 1992 Pazar, r. 6

Celîl, Dr. Celîlê; *19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Kürtler*, Öz-Ge Yayınları, Ankara, 1992, r. 24, 29 (têde qala Şêxbiziniyên derdora Erzerûm û Mûşê dîke).

Celîl, Celîlê-Ordixanê Celîl; *Zargotina Kurda*, cild: 1, Neşîrxana NAÛKA, Moskova, 1978, r. 274 (Strana "Eli Xarziya")

Çiyan, Gabbar; *Tarihîte Kürt Sürgünleri (İnceleme-Araştırma-1), Anadolu'ya (Konya, Ankara vd.) sürgün edilen Kürdistanlıların sürgünü ve sonrası*, Nörsborg (İsvêç), 1992

Cuinet, Vital; *La Turquie d'Asie*, Paris, 1890, cild: 1, r. 252-253 (Herweha di hemû cildên wê de behsa Kurdan heye)

Dengê Komkar; *"Yabancılar Danışma Meclisi Üyesi Selahattin Toprakçı ile Röportaj"*, Dengê Komkar, no: 142, (1992), r. 8 (Selahattin Toprakçı jî Çorumê jî gundê Gebseyê ye, ew di vê roportaja xwe de dibêje ku li gundê wan tenê bi Kurdî qise dikin...)

Dr. Şivan; *Kürt Millet Hareketleri ve Irakta Kürdistan İhtilali*, APEC Yayınları, Stockholm, 1997, r. 42 "Şêxbiziniyên"

Eröz, Doç. Dr. Mehmet; *Doğu Anadolu Hakkında Sosyo Kültürel Bir Araştırma*, Baylan Matbaası, Ankara, Buha: 3 Lira, (li ser tarîxî tune), r. 12-13

Şerefxanê Bedîsî; *Şerefname*, 3. baskî, Hasat Yayınları, İstanbul, 1990, r. 138 (çeviren: M. Emin Bozarıslan)

Hesen, Mehmed "Eziz; *Kurteyek Le Mijuy Hozî Caf û Basî Hendêk Le Tirekanî*, Çapxaney Newres,

Suleymaniye (Iraq), 1985, r. 7 (Şêxbiziniyên Xaneqîn û Kerkükê)

Kırzioğlu, M. Fahrettin; *Kürtlerin Kökü- 1. Bölüm*, Diyarbakır Tanıtma Derneği Yayınları, Ankara, 1963, r.29

Lewendî, Mahmûd; *"Çirokek Bi Devoka Şêxbizini"*, Berbang (Kovara Federasyona Komelên Kürdistanê), Stockholm, no: 6 (1988), r. 21

Lewendî, Mahmûd; *"Devoka Kurdên Şêxbizini-I"* Wan (Kovara Yekitiya Nivîskarên Kurd Li Swêdê), Stockholm, no: 4 (1992), r. 43-51

Lewendî, Mahmûd; *"Devoka Kurdên Şêxbizini-II"*, Wan (Kovara Yekitiya Nivîskarên Kurd Li Swêdê), Stockholm, no: 7 (1994), r. 39

Lewendî, Mahmûd; *"Du Sitran û Çirokek Bi Devoka Şêxbizini"*, Berhem (kovar), Stockholm, no: 9 (İlon 1990), r. 42-45

Lewendî, Mahmûd; *"Ji Hêla Haymanayê Çend Sitranên Şêxbiziniyan"*, Çarçira (kovar), no: 3 (Tebax 1986), Stockholm, r. 3-4, 24

Malmîsanîj; *Folklorê Ma Ra Çend Nimûney*, Weşanên Jina Nû, Stockholm, 1991, r. 226, (teksta "Şêxbizini û Şeytan")

Osmanlı Tahrir Defteri; Kitebeke destnîvis e ku di 947 Hicrî/1539 Mîladî de hatiye nivîsin. Li gor M. Fahrettin Kırzioğlu, tê de behsa eşîrên Şêxbiziniyan jî dîke (binêre: Kırzioğlu, kirêba li jorê bi nav kirî, r: 29).

Perrot, George; *"Les Kurdes De L'Haimaneh"*, Revue De Deux Monde, Paris, 1865, Vol. 5, r. 607-631

Sykes, Mark; *"The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire"*, The Royal Anthropological Institute, January 28 th, 1908, vol: XXXVIII.

Uçak, Halîl İbrahim; *Tarih İçinde Haymana*, Haymanalılar Yardımlaşma ve Tanışma Derneği, yayin no: 1, Ankara 1986

Yurt Ansiklopedisi; İstanbul, 1981 (bi taybetî qismên li ser Ankara, Konya û Kırşehirê)

Ji Weşanxaneyê Apecê 4 kitêbên nû yê zarokan!

BI DIMILÎ Û KURMANCE

Ji zarokên xwe re bi kurdî bixwînin û bidin xwandin!

Navnîşana xwestinê li Swêdê:
Apec-Tryck & Förlag
Box 3318
S-163 03 Spånga/Sweden
Tel: +46 8 761 81 18
Faks: +46 8 761 24 90
E-post: apec@swipnet.se

Li Almanyayê:
Dilan KITAP-MUZIK
Brigitten str. 3
20359 - Hamburg/Deutschland
Tel: +49 40 432 906 70
Faks: +49 40 432 906 71

Stranêke Şêxbiziniyan

Pale duze w pale giro
Xwera rawistanê nawçê nîmerû w diyer
le nazlî yar kir zûro
Ke je şermî qule newu
Da wiçim kirasem ray wikim
we parçey qereçadiro.

Dilo dilo dil yemano
De bira awirdan le destê min dan
kelepçeykê zeftîyano
De bira li pa min dan sindirîkî
je hespano
De bira min wikirdan de axirê
pes û galo
De bira le verê min wivîstan
we çuwê şivan û gawano
De lê lê lê
Ew jî sew xatirê du dilano

Kirmanciya wê

Pala dûz û pala giro
Tava havînê ya nava nîvro û 'esir
li nazlî yarê kiriye zoro
Ku ji şerma qûla nebe
Dê biçim kirasê xwe jê re bikim
bi parçê qereçadiro.

Dilo dilo dil yemano
De bira bianiyana li destê min dana
kelepçeyeke zeftîyano
De bira li pîyê min dana qeyda
ji hespano
De bira min bikirana di axirê
pez û gano (dewarano)
De bira li min bixistana
bi çuyê (çoyê) şivan û gavanano
De lê lê lê
Ew jî seba xatirê du dilano.